

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

Första häftet.

Innehåll:

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

UPSALA.

ESAIAS EDQUIST.

1862.

LIBRARY FOR RESEARCH

UNIVERSITY

THE UNIVERSITY OF

EDINBURGH

1900

I. OM DEN SVENSKA QVINNAN I FÖRHÅLLANDE TILL HEMMETS YTTRE VÅRD OCH FÖRSKÖNING *).

Frågan om qvinnans arbete i allmänhet och särskildt om hennes deltagande i andra slags arbeten än dem, som inom familjelifvets lyckta dörrar förekomma, har visserligen äfven hos oss redan länge varit föremål för en viss uppmärksamhet **). Men lugna såsom våra sociala förhållanden ännu äro och ostörda af de trångmål, som i andra, äldre kulturfolks mera invecklade sociala lif låta sig erfaras, hafva vi dock ännu icke blifvit föranledda att egna denna fråga mer än ett tillfälligt deltagande. I de få och snart afbrutna rådplägingar, som denna fråga hos oss framkallat, har man visserligen allt mer och mer erkänt och utsträckt qvinnans både rätt och pligt och skicklighet till hvarjehanda arbeten utom barnkammaren och hushållet, med ett ord, utom familjens innersta område, allt under erkännande, likväl, att just detta arbete är qvinnans närmaste, naturligaste och viktigaste timliga uppgift. Man har utvidgat gränserna för det område, hvarinom hennes företagsamhet och arbetsförmåga hittills mera uteslutande varit bundna att verka; och man kan alltså med grundade skäl påstå, att ett nytt tidskifte i qvinnans historia inträdt.

Men allt detta oaktadt torde dock denna fråga ännu vara långt ifrån utredd. Man har knappast mer än börjat den offentliga behandlingen deraf.

Det finnes så många rättigheter och skyldigheter omedvetet och ovillkorligt tillerkända husmodren på landet, att, när

*) Insändt.

***) Redan i "*Skrifter af Sällskapet för allmänna medborgerliga Kunskaper*", utgifne i Stockholm 1794, förekommer en mindre uppsats "*om vissa sysslor och göromål i Samhället, som kunde vara kvinno-könet tillhöriga*", hvilken uppsats visar, att man redan då var betänkt på den viktiga frågan, och framhåller åsigter, som i våra dagar hafva erhållit en allmännare tillämpning.

man företager sig en granskning deraf, man svårligen torde finna någon dylik, som ej på ett eller annat ställe befunnits utöfvad. Det är till husmodren på den större eller mindre landtgården, som ortens fattiga qvinnor, som de sjuka, ofta nog äfven de arbetsbehöfvande helst vända sig, för att erhålla hjälp och bot och råd och undervisning. En ovilkorlig, instinktmässig känsla drifver dem till henne först och främst, så fort de hafva den allraringaste anledning att hoppas på ett mottagligt sinne hos henne för deras behof att meddela sig. Alla veta vi, att i den fattige landtmannens och arbetarens hem hela hushållsbördan hvilar nästan uteslutande på qvinnan. Det är oftast hon, som förvaltar den förvärfvade dagspenningen. Det är på henne barnens uppfostran, deras helsovård, deras framtid nästan uteslutande beror. Den första och hastigaste blick in i den tarfliga stugan på bygden är ofta tillräcklig för att öfvertyga oss om, att qvinnan der, nästan mer än i de andra samhällsklassernas hem, har att ansvara för — folkets framtid.

Förhållandet mellan de underhafvande och den bemedlade jordegarens hustru samt de öfriga kvinnliga medlemmarne af den bättre lottade landtmannafamiljen är därför ett af de viktigaste i fråga om våra sociala förhållanden. — Det fordras numera visserligen mycket, för att i alla afseenden rätt uppfylla sin plats såsom vår Herres arrendator d. v. s. såsom egare och förvaltare af en jordegendom. Men man torde med fullkomlig rätt kunna påstå, att det knappast fordras mindre, för att rätt uppfylla sin pligt såsom husmoder i detta ords vidsträckta betydelse af husmoderlig försyn för ett helt gods. Ty äro äfven de s. k. patriarkaliska tiderna förbi, så hafva dock nya rättigheter och nya skyldigheter småningom utbildat sig, dem det åligger vår tids mer eller mindre lyckligt lottade landtbefolkning att ömsesidigt hos hvarandra erkänna och ömsesidigt mot hvarandra uppfylla, och för hvilkas rätta utöfning och uppfyllande fordras egenskaper och insigter, till hvilkas förvärfvande endast en allsidigare uppfattning af kvinnans kall och förmögenheter kan leda.

Utgående från en sådan synpunkt i fråga om kvinnans plats inom vårt sociala lif, gå vi härmedelst att fästa den svenska kvinnans uppmärksamhet vid en sida af odlingen, för hvilken vi väl veta, att hon af naturen fått en särskild fallenhet och lust, men hvilken hon, sådan hennes uppfostran hit-

tills i allmänhet varit, icke ännu synes skänkt ett så stort deltagande, som hon, enligt vår åsigt, borde och kunde göra. Vi våga nemligen till hennes benägna pröfning frambålla några antydningar om den ställning, som hon allt mer borde intaga i förhållande till naturens vård och försköning, så invid sitt eget hem som i beröringen med sina mindre lyckligt lottade likar. Det arbete på bygden, som blifvit vårt, har gifvit oss tillfälle och anledning att i detta hänseende göra några iakttagelser, hvilka åter hafva väckt föreställningar och en öfvertygelse, dem vi känna oss uppfordrade att uttala. Vi göra det härmedelst, och det så mycket hellre som den tidskrift, hvilken för dessa våra åsichter erjudit ett rum, låter oss, i och genom den anda, den förråder, samt det mottagande den rönt, hoppas uppå en större mottaglighet för dylika satsar, än den, hvaruppå vi ännu för några få år sedan ansågo oss ega rätt att hoppas.

Vår fråga gäller alltså den yttre naturen, våra bostäder och deras naturomgifnings vård. — Hur ser i allmänhet den svenska staden och kyrkan, den svenska landtgården och kajan och deras omgivning ut? Hvad hafva de att förkunna om det folk, som rör sig derinom?

En svensk författare har sagt att, om, såsom det blifvit yttradt, byggnadskonstens verk är en slags "frusen musik", d. v. s., med ett vanligare uttryckssätt, en skapelse i sten eller träd, som i sina former och färger uttrycker "skaparlýnnet", den större eller mindre bildningen hos den som byggt, så skulle de flesta bland våra närvarande byggnader kunna anses vara ett uttryck af den visan: "min far, han var en vestgöthe, han, han."

Skulle man icke i fråga om våra byggnaders naturomgivning, såvidt den är af menniskor omskapad eller åtminstone förändrad från sitt ursprungliga skick, kunna säga, att äfven de uttrycka något sådant?

Ja, det är ett eget drag i vår nationalkarakters utveckling, att vi ega ett särdeles mottagligt natursinne, hvarpå vår poesi lemnar bevis, att vi äro rikt begåfvade med anlag för naturforskning, hvarom Linné och Berzelius och Agardh m. fl., såsom exponenter därför, vittna, men att vi på samma gång ännu röjt så föga sinne för naturens vård och försköning.

Utan tvifvel beror detta visst på vårt förflutna nationella lif och de mångfaldiga trångmål, i hvilka detta varit inväfdt.

Sverige har nemligen haft få och korta fredliga tidsskiften. Landtmannen har knappast förr än under det sista århundradet hunnit komma till ro och börjat ordna om sitt hus och sin jord, förrän han ryckts ut i krig igen. Detta har, jemte en viss slösaktighet i vår karakter samt dessutom vår naturs och vårt klimats ursprungliga vresighet och hårdhet, icke tillåtit oss något rikare förvärf. Och detta sinne och detta arbete, hvarom frågan här gäller, äro sådana, att de erfordra en viss grad af allmänt lugn och välstånd, för att kunna komma till någon allvarligare utveckling hos den enskilde.

Mycket har i detta fall äfven berott och beror ännu på arten af vår uppfostran i allmänhet. Det manliga slägtets undervisning gick länge förnämligast ut på att bilda prester och embetsmän. Latin och grekiska och hebreiska och theologi på latin och filosofi på latin o. s. v. utgjorde hufvudsatsen i skolornas läroämnen. Qvinnans undervisning sträckte sig föga utom katechesen. Det är först i vårt århundrade, för att upprepa en redan gammal allmänsats, som naturvetenskaperna börjat alltmer intaga den plats inom undervisningen, hvilken dem med rätta tillkommer. Det är först under de sista årtiondena, som qvinnans undervisning börjat erhålla en något allsidigare karakter; och det är först under de senare åren, som naturvetenskaperna börjat upptagas äfven bland qvinnoskolornas läroämnen.

Emellertid, detta allt må nu vara som det är, hela vår förflutna historia må lära oss, att vi i det afseende, som här är i fråga, hafva haft omständigheterna emot oss, och att vi sålunda ej skulle kunnat göra just så särdeles mycket mer, än hvad som visar sig vara fallet, — sinnet för detta slags arbete måste dock, äfven om det hittills varit mycket förqväfdt, finnas hos oss, liksom det visar sig finnas hos alla andra germaniska nationer.

Men nu är det så, att hur mycket s. k. naturlig smak, eller rättare, sinne för det vackra, man än må hafva, så behöfver detta sinne särskildt bildas och uppfostras för att kunna blifva verksamt i handling på ett rätt sätt. Icke minst gäller detta i fråga om sinnet för den slags försköning, hvarom här är fråga. — Med en så ringa kunskap om formens behag och färgernas harmoni, särskildt i detta afseende, om jordämnenas val och växternas natur och behandling, isynnerhet hvad de ädlare växterna angår, om de enklaste reglor för byggnadskonst

och hvad vi kallat naturförsköningskonst i förening, som i allmänhet kommit våra landsmän till del — huru skulle väl något mer kunna göras för naturens konstbehandling kring våra gårdar, för tillskapandet af den skönhet, som är odlingens och bildningens verk?

Antaget alltså, att sinnet för denna slags verksamhet hos oss förefinnes, huru skall den väl kunna befordras och blifva rätt allmän, då nu den stigande bildningen och den alltmer utbredda odlingen äfven i detta fall låta oss allt tydligare förnimma, det äfven vi ega att i detta hänseende motsvara tidens fordringar?

Häruppå skulle visserligen kunna svaras, att hvarje slags verksamhet, som grundar sig på ett allmänt behof och på ett naturligt sinne derfor, nog bryter sig väg utan alla vidare omständigheter. Det är med den som med blomningen hos växterna. De blomma, när de måste blomma. — Men vi människor äro ju dock ej som vilda växter. Fastmer äro vi som de odlade växterna, för att tala som en trädgårdsmästare. Och odlingen har det med sig, att om den äfven slutligen framkallar en rikare blomning än den, hvaruppå den ursprungliga naturen har att bjuda, så trasslar den dock esomoftast in sig i förhållanden, som uppskjuta och stundom förhindra all blomning.

Det vore emellertid illa gjordt att påstå detta om vår svenska odling och bildning. Unga, såsom vi jemförelsevis äro såsom kulturfolk, kämpande, såsom vi varit och äro i vissa fall, med oblidare förhållanden, än det mellersta och södra Europas folk, torde vi icke böra alltför strängt förebrå oss sjelfva att hafva försummat oss i fråga om vår odling mer än andra nationer, eller att hafva mer än andra tröttat ut oss så mycket på afvägar, att vi nödvändigt måst blifva efter. Tvärtom. Man må säga hvad man vill om åtskilliga bland våra s. k. allmänna institutioners gammalmodighet, om felen och bristerna i fråga om arten af vår allmänna upplysning och vår allmänanda; det svenska folket är dock ett bildsamt folk, ett folk, som midt ibland sina gamla institutioner gömmer inom sig en rik bottensats af ungdomligt lif, hvilken endast behöfver frigöras från en och annan maska af det gamla systemets intrasslade nät, för att vårt nationella lif i alla riktningar skall med ny kraft gå den nya utveckling till mötes, som i våra dagar låter sig på många håll förnimmas.

Långt ifrån att alltså, å ena sidan, vilja bidraga till att framtvinga någon slags verksamhet, som ej i vår närvarande odling eger tillräcklig förutsättning, eller att, å andra sidan, vilja göra oss skyldiga till obilliga anklagelser för förmenta brister i vår nationalkarakter, vilja vi endast, med afseende på den uppställda frågan, påstå, det vår allmänna och särskildt äfven qvinnans uppfostran bör i vissa fall ställas på en annan fot, för att vi må kunna blifva skickliga till det här åsyftade kulturarbetet.

Hvad är alltså att göra vid vår allmänna uppfostran, för att det svenska hemmet och hela Sverige, må äfven i yttre måtto, blifva hvad det bör och kan blifva? — Det är på denna fråga vi vilja försöka gifva ett svar, i den riktning, som platsen för dessa rader i en tidskrift för den svenska qvinnan egentligen angifver.

Till en början: låtom oss meddela ett litet "reseminne."

Det var en dag i Skottland 1857. Vi bodde såsom gäst hos en skottsk "minister" (prest) i en sådan der liten "manse" (prestgård), som blott England och Skottland kunna uppvisa. Prestgården låg straxt invid parken till det "Castle", der församlingens patronus, *Earlen of Leven-Melville* bodde. — "Vi måste gå och helsa på *the Ladies* der nere på slottet", sade M:r *Leitch*, den presbyterianske presten, bäst vi höllo på att samtala om "*the free church*". "Earlen sjelf är visserligen icke hemma men döttrarne äro det." Och så bar det af genom en park af den rika, lummiga om äfven något tunga karakter, som utmärker de engelska och skottska slotten. — Det var några minuters väg. Framkomna mottogos vi så enkelt och okonstladt som det är möjligt. Sederna i Skottland äro sådana, erinrande i mycket om våra egna. Det var till och med mera enkel hjertlighet i *the Ladies'* sätt att emottaga sin kyrkoherde än stundom är fallet hos oss i Sverige.

Så stolt och styft och slutet och ogästvänligt som det engelska och till en viss grad äfven det skottska folket i allmänhet anses vara, så vänligt och öppet var emottagandet här. Det må nu vara att vi fördes in i familjen af dess älskade själasörjare; men vi voro genast som barn i huset och dertill bidrog kanske mycket vår egenskap af svensk. Familjens stamfader, den bekante *Alexander Leslie*, hade tjenat Gustaf den andre Adolf och af kungen sjelf erhållit hans porträtt i naturlig storlek (— en nästan fullständig copia af ett dylikt i Stock-

holm befintligt porträtt af den store hjelten) — och hvilket porträtt nu jemte *Leslies* eget hade ett särskildt kabinett ensamt för dess räkning sig anslaget. Man hade aldrig haft tillfälle att visa denna familjeklenod för en svensk. Det var sålunda mer än vanligt roligt för *Lady Emily*, den yngsta dottern, en sexton års flicka, att få visa den fremmande taflorna i slottet.

Det låg visserligen liksom ett sorgflor öfver slottets inre. Det var sorg inom familjen. Den ende sonen, den ende brodern var döende. Hur lätt och glad den unga, bleka flickan än följde oss genom salarne, kändes det dock så vemodigt om hjertat. Emellertid voro salarne och bilderna beskådade. Den unga *ladyn* förde oss tillbaka in i hvardagsrummen. "Spinna flickorna i Sverige?" — frågade hon plötsligt." — "Oh, yes a little sometimes." — "Så här"? och hon satte sig att spinna för oss, så det var en lust att se det. Och se'n hon spunnit . . "hvad har ni för visor, för *national songs* i Sverige?" — "*Plenty*" . . blef vårt svar "*and beautiful ones.*" Och så vände hon sig till guvernanten med en mine som sade: "går det an att jag sjunger en bit?" — och så sjöng hon, okonstladt som en sexton-årig kan sjunga, *Annie Laurie* m. fl. — och se'n hon sjungit och hon tycktes hafva låtit oss se och höra det bästa hon hade att bjuda uppå inom hus, fingo vi taga afsked? Åh nej. En ny blick på guvernanten. Och nu gällde det hennes — *pony* *). Hon måste visa oss den. Och se'n det var gjordt, så — och härmed äro vi ändtligen inne på vårt egentliga ämne — skulle hon nödvändigt visa oss trädgården, ty det var ändå, näst hennes *pony*, det bästa hon kunde visa oss, påstod hon.

Lätt som en fjäril skyndade hon framför oss. — Ändtligen stannade hon. Och hvar? . . . Förlåt oss, älskvärda läsarinna, men vi måste berätta det utan vidare omsvep, hon stannade högt uppe på en ströpall i bänkgården (vi förmoda att våra svenska damer dock veta, hvad en ströpall är), och med en säkerhet, som skulle anstått en trädgårdsarbetare, lyfte hon upp ett bänkfönster och bad oss se, hvilka ypperliga "*cucumbers*" (gurkor), der växte. Utan tvifvel märkte hon, huru på en gång förundrade och intresserade vi blefvo. Allt nog: hon fann sannolikt, att hon träffat ett mottagligt sinne

*) Ett slags liten häst.

för sina meddelanden. Och så bar det af till champignonrummet, och från champignonrummet till "*the greenhouse*" (orangeriet) och så allt igenom, — allt under förklaringar, hur *the gardener* odlade det och det, och hur *my mother* tyckte om det och det, och hur hon sjelf fann den eller den blomvarietetten vackrast, och hur hon höll af det eller det trädet för den orsakens skull o. s. v.

Men — hvad vill ni säga med allt det här? — har troligen en och annan bland våra läsarinnor redan frågat.

Jo, — för att för denna gång taga afsked af *Lady Emily*, der hon står bland sina blommor, och återgå till våra "resonnemanger", — det är så, att den engelska qvinnan, till följd af den anda och den uppfostran, som råder inom England, står till lifvet och naturen utanför bostaden i ett helt annat och bättre och verksammare förhållande än den svenska qvinnan i allmänhet, af hvad "klass" eller "stånd" hon än vara må. Det är någonting sundt, helt, harmoniskt i hennes uppfostran, som torde utmärka henne framför de flesta andra nationers qvinnor, de bleka och i en viss mening också praktiska nordamerikanskorna icke undantagna. Det är detta allmänna drag, som ger den engelska karakteren dess friska färg. Det genomgår hela nationen. Medan ännu de flesta andra nationers, och isynnerhet nordens mödrar alltmera synas blekna i det instängda kammarlifvet, af brist på frisk luft, och i den författningen gifva barnens uppfostran den förvända riktning, som förer till klemighet och till en viss slapp likgiltighet för sysselsättningar ute i naturen, anser den engelska modren, såsom en äkta Albions dotter, detta friska naturlif för ett nationens och den enskildes livsvilkor, på hvilket den öfriga uppfostran, som i England sannerligen icke är mindre riklig och grundlig än anorstädes, ej får göra något intrång. Alla sådana sysselsättningar som "*gardening*" (trädgårdsskötsel), "*farming*" (åkerbruk), "*sporting*" (fiske, fogeljagt, o. s. v.), ja, "*hunting*" (hjort- och räffjagt) och hvad de allt för öfrigt heta, de allvar samma arbeten eller de glada lekarne ute i naturen och för naturen, följas af henne, icke blott "med intresse", utan i vissa fall äfven med verksamt deltagande. Det är hennes stolthet att se sin son deltaga i och egna sig åt dylikt. Hon känner både instinktmässigt och medvetet, att nationens styrka derigenom upprätthålles. Hon inser, i känslan af sin bestämmelse och makt inom familjen, att hennes döttrar, som också en gång

i sin ordning skola uppfostra Englands söner till män, äfven sjelfva måste uppfostras till starka mödrar, med en harmonisk uppfattning af livvets vilkor och mångsidiga fordringar. Från deras tidigaste barndom söker hon derföre göra dem förtrogna med det lif och den verksamhet, som råder utomhus. Hon vill icke veta af den filosofiska tyska kammargrundligheten, icke heller det fransyska galanteriet, begge liknande hvarandra åtminstone deri, att de begge äro nog mycket fremmande för naturen och sysselsättningarna med densamma. Måste hon äfven, om hon hör till de "högre klasserna", rätta sig efter tidens fordringar i fråga om sina egna och sina barns "*accomplishments*" (talanger), och sålunda sjelf lära och låta dem lära "*music*" och "*painting*" och "*french speaking*" och dylikt; — *natural philosophy* d. v. s. naturlära, naturalhistoria, och begge dessas tillämpning får dock på inga vilkor åsidosättas. Hon förer barnen, så fort de blifvit så pass vuxna som dertill erfordras, utan tvifvel eller åtminstone lika gerna ut i trädgården och ut på *farmen* och till *meetings*, der naturvetenskapliga eller vetenskapligt-praktiska ämnen behandlas, som till *the ball-room* eller *the Concert-hall* o. s. v. — Hvarhelst man kommer i England märker man äfven detta. Den engelska mannens såväl som den engelska qvinnans samtal vittna derom. Hela England bär äfven i sitt yttre prägel deraf, — slottet såväl som farmerboningen, kyrkan såväl som skolan, staden såväl som landsbygden. Och detta är ej något tillfälligt, endast här eller der, icke sporadiska uttryck af den eller den familjens, den eller den enskildes "*fancy*" eller "*vanity*", utan det uppträder öfverallt, såsom ett nödvändigt organiskt uttryck af hela den lifsuppfattning, som genomgår nationen och som ligger till grund för dess uppfostran.

Vi vete, hur det är liksom "ett stort befästadt svalg" mellan de olika samhällsklasserna, de s. k. högre och lägre, företrädesvis hos somliga nationer. De förstå icke hvarandra rätt, ty deras uppfostran är så himmelsvidt olika. Redan hos barnen röjer detta sig. De s. k. lärda skolornas barn förstå snart nog, d. v. s. tidigt nog knappast folkskolornas, de "lägre" skolornas barn. Det kommer sig deraf, att de förstnämnda blifva "lärda", lärdt förnäma, och, för att säga ordet rent ut, till en viss grad onaturliga i förtid. De mötas nästan endast i — långkatechesen. Det är, liksom man velat, redan i och genom uppfostran och undervisningen, splittra na-

tionens krafter, förtaga det inbördes förståndet mellan nationens fattiga och rika, uppdraga öfverstigliga gränser mellan närande och tärande, njutande och arbetande, tänkande och dagsverkare. Vi säga icke att så är, men att det lätt kan se så ut. Ty det är ännu för litet gemensamt i de olika folkklassernas uppfostran, åtminstone i den offentliga. Och denna brist på gemensamhet i detta hänseende åstadkommer sedan för hela lifvet en brist på inbördes förstånd, som fräter på nationens helse.

Så är det deremot icke i England *). Den rikaste lorden förstår oftast den fattigaste daglönaren, — den finaste lady förstår i de fleste fall den armaste *needlewoman* eller den af dagsverksarbetet mest härdade *female labourer*, så framt de sistnämnda haft aldrig så liten undervisning i barndomen eller ungdomen, ty det der gemensamma vi ofvan åsyftat ingår der mera i den allmänna uppfostran, hur mycken chinesisisk mandarinaktig gudomlig nimbus än förförfigt skenbarligen må omgifva den engelska aristokratien och hur mycket gyllne

*) Vi kunna ej i detta fall instämma i förfns åsigter. Enligt den erfarenhet, vi ega om de engelska samhällsklassernas inbördes förhållande, förefaller det deremot oss som skulle skillnaden dem emellan vara långt större än fallet är hos oss och åtskilliga andra europeiska nationer. Vi äro fullkomligt öfvertygade om, att det aristokratiska elementet är i England långt mer förherrskande än hos oss, der bildningen, tillgänglig för alla af hvad stånd som helst, förenar de särskilda samhällsklasserna och mer och mer tillintetgör det af sekler häfdvunna afståndet dem emellan. Att bildningen å sin sida skall grundlägga en annan slags kastskillnad, att emellan den, som kommit i besittning af dess förmåner, och den, som varit alldeles utstängd derifrån, en olikhet i åsigter, en brist på inbördes förstånd, ett "svalg" skall uppkomma, kunna vi ej annat än anse såsom en naturlig följd deraf, ett, om man så vill, oundvikligt ondt. Måhända skall en annorlunda riktad, en friskare, mer praktisk uppfostran bidraga till *minskandet* af detta svalg, men oss förefaller det dock som om denna uppgift snarare tillkomme människokärleken att lösa. Om den bildade mannen och än mer den bildade qvinnan genom att göra sig förtrogen med de lägre samhällsklassernas ställning och behof, genom det intresse och den välvilja de bevisade dem, småningom lyckades borttaga den afvoghet, grundad på fördomar, hvilken förefinnes emellan de i timligt afseende mer och mindre lyckligt lottade, tro vi detta vara det säkraste medel till grundläggandet af ett inbördes godt förstånd emellan de höga och de låga, de bildade och de obildade, de rika och de fattiga, förenande dem alla genom den christliga kärlekens band.

penningskimmer än må synas skilja bomullslorden, handelsfursten från hans arbetare. Vid vissa tillfällen framträder detta alldeles påtagligt, isynnerhet i Skottland, der presbyterianismen ännu mer förenat "hög och låg" och der alltså, såsom t. ex. fallet var vid *Melville Castle*, Earlen sjelf var en af socknens "äldste" och sålunda, sjelf femte, jemte fyra andra socknebor, alla farmers, betjenade vid nattvardsborden.

Vi torde ej misstaga oss, om vi påstå, att i detta och dermed sammanhängande förhållanden ligger en af de viktigaste grunderna till Englands och Skottlands styrka och friska lif. Det måste blifva en *nation* på allvar, fosterlandskärlek på allvar hos ett folk med sådan uppfostran, en gemensamhet i styrka hos folkets alla klasser och en, på harmoni i de särskilda förmögenheternas utveckling grundad, helsa hos dessa enskilda medlemmar. Ett sådant folk kan vara utsatt för många tillfälliga "kriser" inom sig, såsom vi veta fallet vara i England litet emellanåt, men till de slags slitningar, hvaraf nationens helsa och styrka hotas, kommer det väl sällan, om någonsin, åtminstone mindre än hos andra nationer med ett annat slags uppfostran.

Vi hafva kanske tagit en nog vidsträckt utsigt öfver vårt ämne, som annars väl för de flesta angifver sig såsom ett ganska litet och obetydligt, såsom ju "trädgårdsfrågor" alltid hos oss anses vara; och vi hafva kanske från *Lady Emily* i trädgården vid *Melville Castle* förirrat oss nog långt in på en alltför allmän kulturfråga. Men vi hafva icke kunnat neka oss att en gång uttala några af de åsigtter, som väcktes hos oss under våra vandringar i Englands och Skottlands bygder. — Vi skola så mycket mer härefter hålla oss till sjelfva ämnet, inom dess närmaste gränser.

Saken är den. Vår uppfostran, och, särskildt hvad vårt ämne för tillfället angår, qvinnans uppfostran är hos oss ännu icke sådan den borde och kunde vara. Vi hafva med det ofvan sagda sökt antyda hvad vi anse såsom ett hufvudfel deri. Qvinnans uppfostran är hos oss för mycket kammaruppfostran, hennes lif för mycket kammarlif, hennes åsigtter om lifvet för mycket kammaråsigtter. Hon är för mycket orangerivarelse. Våra poeter, när de vilja vara riktigt artiga, kalla henne visserligen ofta för blomma, och, med poetisk specifikation, än för lilja och än för ros, stundom någon gång för en blyg sippa. Det der är godt och väl. Men på nykter prosa torde man, som

sagdt är, icke utan skäl, kunna anse henne vara mera drifhusväxt än skogs- eller kalljordsblomma. Det må nu ursprungligen härleda sig af den eller den orsaken, men det är någonting *inpyrdt*, — vi bedja om förlåtelse för uttrycket — i hennes lif. Geijer säger på ett ställe i sin karakteristik af svenska nationen i inledningen till Svea Rikes häfder, att den strädöd, för hvilken våra förfäder bådo gudarne bevara sig, egentligen symboliserar eller antyder den moraliska domning, som har sin förebild i vår yttre natur, under hvars långa vinterdvala vi drifvas så mycket in under "sotad ås", och som är den fiende, mot hvilken vi förnämligast hafva att ständigt hålla oss stridsfärdiga. Skulle det icke möjligen vara något af denna farliga åkomma, som gör, att den svenska qvinnan i allmänhet sysslar så litet med lifvet utanför hennes förmak eller kammare? Skulle det icke möjligen vara något förbiseende, någon glömska af hvad hon är skyldig sig sjelf och sitt kall såsom moder eller en gång blifvande moder, som gör, att hon så föga sträcker sina moderliga och husmoderliga omsorger utom hemmets tröskel? Skulle det icke vara något ditåt, som gör, att hon lefver en så stor del af sitt lif vid sin söm, sitt "tapisseri", sin roman, eller, i bästa fall, i sitt hushålls innersta och lemnar omsorgen om "det yttre" åt mannen; — som gör, att hon med nit och kärlek vårdar sig om att hennes barn lära sig sina lexor och öfvas till alla möjliga färdigheter för statens tjänst och hemmets slutna lif, men gör obetydligt eller intet för deras härdande till ett lif af *frisk* framtid utanför statens "verk" och hemmets väl stängda dörrar? Skulle detta ej vara orsaken till, att hon ofta ej nog uppmärksam öfvervakar sina barns fysiska uppfostran och rent af försummar deras uppfostran till kunskap om och skicklighet i de mångfaldiga för nationens kraftiga fortbestånd viktiga öfningar och sysselsättningar, hvilka, på samma gång som de äro egnade att utgöra ett slags samband mellan de olika folkklasserna och yrkena, näst den friska, lefvande religiösa sinnesriktningen och den derpå beroende gemensamma ansvarighetskänslan, äro egnade att upprätthålla nationens både timliga och andliga väl? . . . .

Det är något sådant vi våga anse oss hafva skäl att befara. Visserligen hafva vi haft den glädjen att lära känna en och annan svensk qvinna, som med sinne, icke blott för det sköna i naturen, utan äfven för dess förskönande och vård,

sjelf egnat en del af sin tid åt detta slags arbete, och det skulle göra oss godt, att få anföra ett och annat namn såsom ett gif akt för det uppväxande kvinnliga släktet. Vi skulle t. ex. kunna anföra, hurusom vi i ett af Sveriges mellersta landskap funnit flera gårdar rikt blomsterprydda och dervid snart kommit till visshet om, att denna verksamhet egentligen utgick från en ädel husmoder, som med sitt exempel lifvat till lust för detta i så många hänseenden välsignelserika arbete. — Visserligen har våra landtgårdars historia eller, rättare, en och annan sägen om dessa gårdars forna egare, spridda drag att förtälja om den eller den husmodren, den eller den "dottren i huset", såsom den der varit sina bygders föresyn i en verksamhet, som gjuter sitt behag äfven öfver gårdarnes *yttre*, eller som haft till och med gårdarnes hela yttre förvaltning till föremål på ett sätt, som skulle komma mången förmakslandtbrukare att rodna. Men — dessa exempel äro dock få. Någon "anda", såsom det heter, synes ännu ej hafva lefvat upp i detta hänseende. Qvinnans verksamhet hos oss har, med ett ord, ännu föga eller intet sträckt sitt vårdande, förskönande inflytande utom hemmets dörrar. Det behag, som är en af hennes förnämsta prydnader, och som, om qvinnan blefve verksam äfven i den här åsyftade riktningen, också skulle kunna utbreda sig öfver hemmets yttre omgifning, har ännu endast kommit hemmets inre anordning till del.

Och likväl är det klart, att qvinnan i detta hänseende skulle kunna verka mycket, om blott hennes uppfostran gäfvade hennes verksamhet den riktningen. Ty hon eger i allmänhet mer än mannen det skönhetssinne och den arbetsförmåga, som för denna slags verksamhet äro af nöden. Hvem är vanligen såsom hon trogen och trägen "i det lilla?" Hvem förstår så som hon att äfven med ringa medel skapa och ordna med täckhet och behag? Hon är mera än mannen liksom beslägtad med växtverlden. Hon skulle, om hon erhöle aldrig så ringa undervisning om växtlifvets lagar och den derpå grundade behandlingen af växterna, lika så väl om icke bättre än mannen vårda dem. Och, om hon en gång finge sigte på all den välsignelse som kan härflyta från en sådan verksamhet, om hon blefve gjord uppmärksam uppå vigten och behovet af hennes deltagande i det yttre kulturarbetet, huru mycket skulle hon ej kunna uträtta till dess befrämjande. Huru mycket skulle ej, t. ex. en matmoder på ett större gods medelst sitt föredöme,

sin insigtsfulla hjälp kunna verka på de smärre herrgårdar-
nes, på hemmanens och torpens mindre rikligt lottade husmö-
drar och qvinnor, hvilka nu ofta nog, i all sin tarflighet och
okunnighet, dock, redan i och genom den trägna vård de egna
balsaminen i näfverlådan i fönstret, visa sig ega sinne för ett
bättre uppfyllande af sin kallelse, åtminstone i detta fall.

Då vi besinna allt detta, kunna vi icke undgå att all-
varligare framhålla den stora brist, som visar sig i qvinnans
närvarande uppfattning af sitt förhållande till det s. k. utarbe-
tet och till hemmets naturomgifning. Möjligen drifva vi våra
påståenden för långt; men det måste dock sägas, att den van-
vård, som så ofta röjer sig i våra svenska gårdars yttre håll-
ning i en icke ringa mån beror på frånvaro af ett verksamt
sinne därför hos qvinnan.

Vi känna väl, hvad man skall svara oss. "Orsaken till
denna vanvård", skall man säga, "ligger i den svenska fattig-
domen. Vi äro ännu för fattiga för att kunna hafva råd till
en sådan der trädgårdslyx." — Ja, det är alltid så. Det
är alltid fattigdomen och fattigdomen och åter fattigdomen, som
är skulden till allt. Men — i så fall — hur kommer det sig
väl, att den närmaste omgifningen kring mången ringa stuga,
jmförelsevis, i förhållande till de medel, hvaröfver husmodren
der eger att förfoga, är vida bättre hållen än den rikare herre-
gårdens? Hvaraf kommer det sig, att man har råd till en
svindlande prakt inom hus, råd till de dyrbaraste mattor på
sina golf, — men icke råd till några hyggliga gräsmattor och
några väl hållna grupper och gångar utomhus?

Fattigdomen, den är visserligen i många fall skuld till
många brister; men icke till alla, åtminstone icke i detta fall.
Orsakerna äro ej endast *yttre*. De ligga fastmer i inre för-
hållanden. Vi hafva redan som hastigast berört dem. De
ligga i arten och riktningen af såväl den allmänna som sär-
skildt af qvinnans uppfostran. Hon uppfostras uteslutande till
det inom hemmet instängda lifvet, till verksamhet och någon-
gång — skulle vi våga säga äfven *mången gång*? — till overk-
samhet inomhus. För det lifvet och den verksamheten behöf-
ver man icke känna mycket till den natur, som omgifver oss
och som dock, för att upprepa ett gammalt bekant uttryck,
"suckar efter sin förklaring" d. v. s. efter en förädling, som står i
harmonii med människans, och således äfven qvinnans, bildning.
Man behöfver för den verksamheten just icke känna mycket

hvarken om växterna eller jorden eller solens och värmens och luftens och vattnets verkningar o. s. v. Man kan, sådan uppfattningen af uppfostrans ändamål ännu hos oss är, vara en "mycket bildad person", vara en hemmets och salongens prydnad af första rangen, utan att känna särdeles mycket om fosterlandets natur, denna natur's tillgångar och om hela det oändligt rika men tysta odalmannaarbete, som dock är grundlaget för detta fosterlands materiella bestånd.

Och likväl — hvilken kunskap vore dock, näst kunskapen om de religiösa sanningarne och fosterlandets häfder, viktigare, mera fruktbärande, mera stärkande, mera förädlade, mera sannt fosterländsk än denna? Hvilken kunskap skulle djupare låta den svenska qvinnan känna sitt samband med fosterlandet och dess hela folk, ända ned till den fattiga dagsverksqvinnan? Hvilken kunskap skulle såsom denna göra hela folket till ett?

En svensk författare har en gång framkastat den beskyllningen mot qvinnans uppfostran, att den ännu företrädesvis är — æsthetisk, dermed afseende, att denna uppfostran nog mycket rör sig inom "talangernas" område, nog mycket sysslar med de färdigheter, som komma qvinnan till pass inom salongen. Hade han så orätt? . . . Betrakte vi förhållandena från den sida, som vi här valt till utgångspunkt, så torde det ock, smånigom åtminstone, allt mera medgifvas, att om det ena bör vara och måste vara, så måste dock det andra icke underlåtas. Den svenska qvinnan måste, med andra ord, ej blott meddelas en kosmopolitisk talanguppfostran, utan äfven bildas till *svensk* qvinna, till förtrogenhet med den svenska naturen och dess fordringar på hennes verksamhet, till kunskap om de värf, som "reda för landet den närande saft", och de värf, som hafva till uppgift att trycka bildningens prägel på naturen, åtminstone i bostädernas granskap, för att sjelf en gång, såsom det är hennes rätt och pligt, med sitt deltagande i en eller annan måtto kunna följa och medverka för desamma.

Denna riktning, erkännom det med glädje, är qvinnans uppfostran äfven på väg att taga, och det äfven hos oss, i sammanhang med den allt menskligare uppfattning, som börjat göra sig gällande af uppfostrans och undervisningens ändamål i allmänhet. De nya skolornas organisation och metoder vittna derom. Den unga qvinnan behöfver icke längre frukta för att ådraga sig spefulla miner, om hon skulle röja en viss bekant-

skap med t. ex. fysik och botanik — såsom det länge varit fallet. Hon behöfver icke, för att synas rätt behaglig, spela rôlen äfven af fullkomlig *vetenskaplig* oskyldighet. Hon behöfver knappast skämmas för att bedrifva sysselsättningar med dylika saker och deras tillämpning såsom yrke. Den gamla sterila förmaks-indolensen med all sin förnäma likgiltighet för alla de lifvets förhållanden och verksamhetsarter, som icke kunna få rum inom talangernas sammetshelgedomar, börjar snart nog nästan blifva litet misstänkt. Hur det än är, männen i åtskilliga länder, i Europa åtminstone, stå i längden icke ut med det gamla systemet att förflygtiga qvinnans redbarare egenskaper och förmögenheter, för att hafva henne till en, i afskildhet från all redbarare verksamhet inom- och utomhus, vegeterande familjeprydnad. Familje-ekonomien tillåter det ej. Den allmänna hushållningen medgifver det ej. Man har tyckt sig märka, att äktenskapet slutligen blir allt omöjligare och omöjligare, — för de stora pretentionerna som visarne i familjekuporna hafva, eller, rättare, som man sjelf ingifvit dem, i och genom den uppfostran man ansett sig böra gifva dem. Skall det blifva annorlunda, — och det *måste* det blifva — så måste qvinnan, d. v. s. qvinnans uppfostran blifva annorlunda. Hon måste, vare sig som gift eller ogift, kunna hjälpa sig sjelf i någon mån. Också har en annan anda börjat göra sig gällande i fråga om lagstiftningen och mycket annat som rör qvinnan.

Sådan är i sjelfva verket för närvarande qvinnans ställning i samhället och inom familjen.

Tillämpe vi nu detta än vidare på vårt här förevarande ämne, så skulle vi i all vördsamhet vilja till qvinnans behjertande framhålla följande antydningar.

Vårt Sverige är i många hänseenden ett af naturen välsignadt land, både i fråga om dess bygders alstringskrafter och dess ursprungliga täckhet. Men den vård vi egnat dess natur motsvarar ej denna dess ursprungliga rikedom på skönhet och behag. Den svenska qvinnan har i detta hänseende ett rikt fält för sin trogna, sin stilla, men ihärdiga verksamhet. Göres hon genom sin uppfostran hemmastadd med naturen och dess lagar och de på dessa lagars kändedom grundade yrken och arbetsmetoder, bör hon kunna göra en betydlig insats äfven i och för vårt yttre kulturlifs uppbringande till en ännu högre grad af utveckling. Hon bör, med andra ord, såsom

medverkande vid naturens vård och försköning, kunna bidraga till att sätta kronan på odlarens verk. Till detta fordras blott, utom de nyss nämnda insigterna, som hon ju redan håller på att förvärfva, en god vilja. Och den eger hon ju i så hög grad, som hvilket annat lands qvinnor som helst, Englands icke undantagna.

Tänkom oss t. ex. den svenska flickan en sommarmorgon på landet sysselsatt med att beskära sina rosenbuskar, eller vattna sin nyss planterade blomstergrupp, eller med sin upplysta smak följa den pågående gallringen i parken. Är hon icke frisk och täck? — utan krinolin — förlåt det oskyldiga skämtet — men med sitt stora förkläde öfver en klädning, som icke är gjord till att torka daggen af gräset eller sopa dammet af gångarne. Men ni är kanske rädd, att hon blir solbränd eller får fräknar, eller skär sig i fingrarne, och dermed gör sig omöjlig i salongen och vid tapisseribågen, eller att hon blir våt om fötterna och får snufva o. s. v. o. s. v. I sådant fall — akta för all del "den intressanta blekheten" och den förderfvade helsan. Men det är icke så farligt. Den flickan vi här tänkt oss har redan förvärfvat sig ett preservativ mot dylika krämpor genom sitt utarbete. Hon sköter både sin knif och sin vattenkanna och sin kruka som en liten artist i yrket. Den bredskyggiga hatten skyddar henne fullkomligt. Hon bränner icke sina rosor det allraminsta, och svetten är henne ett föryngringsbad, om hon nemligen behöfde ett sådant. — Följ henne sedan på en liten vandring till torpet der borta om aftonen och hör henne undervisa hustrun der, hur denna skall sköta sina stockrosor och binda upp rankväxterna utomkring fönsterfoderna. Är hon icke präktig? Hvem skulle icke hellre vilja hafva henne till hustru, förutsatt hon i allt annat vore lika duglig och god, än den bleka, ömtåliga salongsdamen, och huru mycket bättre skulle hon ej passa till husmoder på ett gods, sådan vi här föreställt oss henne, än om hon aldrig lärt annat än — brodera och tala franska? Men kanske tycker ni allt detta vara liksom litet barnsligt. Kan så vara. Men antag, att vår skildring är hvad man kallar en symbolisk tro, att den förebildar eller antyder den svenska qvinnan i allmänhet, hemmastadd ute i naturen. Tänk er flickan, såsom en åldrad husmoder, fortfarande öfvervaka sin yttre omgifnings försköning. Tänk er henne, då hon ser tillbaka på ett helt lif af sådan verksamhet och begrundar den välsignelse,

hon framkallat omkring sig och öfver sig, i och genom ett ihärdigt, följdriktigt utförande af sin, redan i ungdomen fattade, föresats att utbreda trefnad och behag kring sin egen och sina fattigare underhafvandes gårdar. Ni måste medgifva, att den bilden har åtskilligt, som talar för sig och för den verksamhet, hvartill den vill uppmana.

Eller vill ni invända, att husmodren har så fallt upp att "göra" ändå, om hon skall rätt sköta sitt kall, att hon icke kan få tid öfrig till dylika saker. Hjelper icke. Det finnes allt för många bevis uppå, att *hon har tid*, om hon rätt vill. Vi skulle kunna nämna för er den och den, såsom ett "levande bevis" på sanningen af vår sats. — Nej: det finnes blott en sak, som vi skulle kunna anföra såsom ett grundadt skäl till omöjligheten för qvinnan att kunna vara med äfven om sådana arbeten som de här antydda; och detta är . . — hon förstår sig ej derpå. Men det skälet blir med hvarje dag mindre och mindre hållbart, på samma gång hon meddelas undervisning i de kunskapsämnen, som lägga grundvalen för hennes skicklighet att förstå och deltaga i dylika sysselsättningar.

Och nu följderna, frukterna af allt detta, betraktade i sin större omfattning? . . Den enskildas och hela nationens *helsa*, den allmänna trefnaden, både utifrån sedd och inomhus, det större väståndet, som just i och genom detta arbete, denna trohet, denna "omtanke i det lilla" så mycket kan befordras. Eller, för att betrakta dem i smått; dessa fyllda fruktkammare, dessa frukträd kring hvarje stuga och kring hvarje skola, dessa humlegårdar, dessa korgpilsplanteringar o. s. v. som alla, hvar och en i sin mån, kunna bidraga till hushållets förkofran, om de ordnas och skötas och tillgodogöras på det rätta sättet. . . .

Vi nämnde frukträd kring skolorna. Det går, som bekant är, en allmän önskan genom landet, att skolorna äfven i yttre afseende blifva värdiga sin stora, viktiga bestämmelse. Många äro de, som lifvas af denna önskan och af förhoppningen om dess uppfyllande. Man vill, att till hvarje skola skall höra en trädgård, der barnen på samma gång kunna uppodla för deras framtida verksamhet viktiga insigter, som de odla växterna på sina små trädgårdsland, — och skolans flickor icke minst. Nå väl. Hvilken fart skulle icke lösningen af denna fråga, uppfyllelsen af denna önskan få, om den bildade, bättre lottade svenska qvinnan medverkade dertill. Se der återigen ett af dessa tillfällen, hvarigenom de särskilda folk-

klasserna kunde komma i beröring och till inbördes förstånd med hvarandra. Om den lyckligare lottade qvinnan försummar det . . . hvems är felet? — Mannens, skall man kanske säga, ty det är dock han, som har nycklarne till kassakistan, och det är dock han, som har ordet vid sockenstämmorna o. s. v. — Ja, om det vore så, att penningen och reglementeringen ensamt gjorde *allt*. Men det är, Gud vare lof, icke så. Det gifves en makt, som är lika vigtig. Ty, låt vara, att mannen har nycklarne och ordets rätt; men — förstår qvinnan sin kallelse och sin plats, så gälla hennes goda önskningar och råd mycket, och det är väl icke utan, att, när allt kommer omkring, både nycklarne och ordet, oftare än man tror, följa hennes mildt framhvisade önskningar. Låt qvinnan dessutom i det offentliga visa sitt deltagande. Låt henne följa skolans arbete med sin välvilja, understundom med sin personliga närvaro, med sina små handräckningar till barnen och barnens föräldrar i och för möjligheten för dem att rätt använda skoltiden, låt henne visa sitt deltagande för skolans lärarinnor och lärare; — hvad skulle hon icke med allt detta kunna uträtta! Ingen har så som hon af naturen *mod* dertill, detta *concentrerade mod* som kallas *tålmod*, och som i allt hvad som rörer *skolan* är så väsendtligt och oumbärligt.

Om på detta sätt, de i timligt afseende mindre rikt lottade qvinnorna undervisades och uppfostrades redan i folkskolan till kärlek för växterna och till insigt om deras rätta behandling; — om den rikare lottade qvinnan, så inom familjen som under sin skolgång, gjordes förtrogen med naturens lif och människans ställning till detsamma, såsom till ett anförtrodt gods, det hon eger att odla och adla, vårda och försköna, — hvilken helt annan karakter skulle ej den svenska naturen erhålla i yttre måtto? Täck såsom den ursprungligen är, huru skulle ej äfven den odlade bygden närmast intill bostäderna komma att bära prägel af den odlingens ordning och den konstskönhet, som det är människans uppgift att gifva densamma; i stället för att, såsom nu så ofta är fallet, just de bebyggda punkterna äro såsom frätsår i naturens annars friska sköte, otillräckligt öfverplåstrade af en och annan blomsterplätt, utan egentligt lefvande harmoniskt sammanhang med den öfriga omgifningen?

Qvinnan skulle således komma att bli en slags trädgårds-mästarinna? . . Ja, hvarför icke. Trädgårdsarbetet är just ett

af de arbeten, som bäst passa qvinnan. Låt mannen hugga och djupgräfvä eller med andra ord göra grofarbetet. Men det öfriga, af så många tusende "detaljer", småsaker bestående trädgårdsarbetet . . . må äfven qvinnan deltaga deri, antingen med sitt arbete, om hennes ställning i lifvet gör ett sådant arbete för henne lämpligt och önskvärdt, eller med sitt insigtsfulla deltagande och öfvervakande, om hennes fallenhet, hennes ställning inom samhället och familjen ålägga henne andra pligter och arbeten, som göra, att hon hvarken kan eller bör för bröd idka en sådan sysselsättning. Vårt trädgårdslif, hela vår odling, det svenska hemmet i allmänhet skulle derigenom få en helt annan, och vi våga säga bättre, älskvärdare, friskare karakter.

Att det går an, kunna vi lära af andra nationer, om ej af annat. Endast såsom *ett* bevis *utifrån*, vilja vi framhålla den omständigheten, att — hos flera bland Europas folk äro särskilda *trädgårdsböcker för qvinnan* skrifna och utgifna. Icke såsom skulle trädgårdsarbetet vara så olika för man och qvinna, att de icke skulle kunna begagna samma *bok* för inhemtandet af grunderna och reglorna för det arbetet. Men det bevisar dock, att man på andra håll ansett qvinnans allmännare deltagande i och för det arbetet vara af den vikt och den lämplighet, att man velat egna henne en särskild uppmärksamhet med afseende på sjelfva undervisningen deri. Den svenska qvinnan kan ock vara förvissad derom, att det ej skall dröja länge, förrän äfven hon får *sin* trädgårdsbok, så fort hon visat så mycket deltagande för växtodlingen och naturförsköningen, att man funnit någon grundligare anledning till att egna henne en, särskild för henne lämplig, handledning i dessa ämnen.

Det är icke blott för skönhetens och trefnadens skull vi yttrat oss; det är äfven för nyttan, och, för att ännu en gång upprepa det, för nationens helsa och friskare utveckling som saken talar. Fabrikernas och symaskinernas tid är kommen. Det duger ej längre för qvinnan att drömma bort en alltför stor del af sin tid "vid nålen." Väfstolen och spinnrocken fordra ej heller nu så många händer som förr. Det må i vissa fall vara illa nog; men i andra fall kan det äfven vara bra. Qvinnan kan nemligen derigenom möjligtvis få sin håg något mera riktad på arbetet *ute*, åtminstone under vår, sommar och höst. Och hon behöfver det, såsom vi här ofvan tagit oss friheten att antyda. Ty det är icke utan giltiga skäl man påstått, att

de s. k. högre klasserna icke hos någon nation äro så förvekligade och till helsan ömtåliga som hos oss. De måste, om de vilja sitt sjelfbestånd, söka återvinna mera naturfriskhet. Och en af de vägar, hvarpå denna torde vara att finna, våga vi anse vara den, som vi här sökt framhålla.

Vi hafva i det föregående framställt England såsom ett föredöme i det här förevarande hänseendet. Vi sluta med några ord derom.

England är nyttans, den praktiska beräkningens land, säger man. Det är sannt. Men ser man djupare in i dess lif, så torde man snart finna, att dess kraft ej blott beror på dess nyktra utan äfven och framför allt på dess harmoniska uppfattning af lifvet och dess vilkor. Det är detta som gör, att allt der synes vara i ett stycke, som man säger, huru liten s. k. centralisation än synes råda. Isynnerhet gäller detta om *hemmet* i England, och dess vård. Må det vara beräkning, som håller ihop det så starkt, och som gör att allt der är "i lag"; — men det är äfven *vördnad* för hemmets stora betydelse och för alla de uppgifter, med afseende på dess allmänna, och således äfven dess yttre vård, som blifvit oss menniskor ålagda. Detta gör, att det lefvande släktet i hvarje särskildt tidskifte arbetar för efterkommande på samma gång, som de, af vördnad för de förutgångnes arbeten, söka vårda och förkofra dessa ännu mer. Särskildt torde vi vid detta tillfälle hafva rätt att erinra om den vård de, på grund af det nyss anförda, egna förfädernas planteringar. Vill man lära, i hvilken hög grad detta kan gifva ett land, äfven i yttre måtto, en vördnadsbudande karakter, äfven om det skulle vara ett fabriksland och ett åkerbruksland, om hvilka slags länder man väl i allmänhet gerna tror att naturskönheten skall vara i det närmaste förlorad, så skall man se England. Intet land torde såsom det hafva att bjuda uppå dessa sekelgamla parker, hvilka lika mycket som någonsin de gamla minnesmärkena af gångna släktens byggnadsarbeten tala erinringens och vördnadens språk med afseende på det föflutna och mana till fortsatt arbete för de tider som stunda. På mångfaldiga ställen mottogo vi der sådana intryck. Det torde icke anses vara ett orätt valdt tillfälle, om vi här återgifva ett sådant från *Sion House*.

VID SION HOUSE.

Det var vid *Sion House*,
 I den parken vid Themsens strand,
 Der träden sucka sin saga
 Om "*the Dukes of Northumberland*."

Der smög sig bland "*holly*" och "*laurels*"
 En undångömd gångstig fram.
 Från en matta af dunkelgrön "*ivy*"
 Sig höjde der stam vid stam.

I det soliga sommargräset,
 Der gingo svarthöfdade får.
 I bokarnes dunkel trasten
 Sina moll-ljufva tonfall slår.

Och solljus smög der bland träden,
 Och flöt der och hvar som en ström
 Af stilla glädje. Naturen,
 Der drömde sin sommardröm.

Der gick jag i glada tankar
 På det folk, hvars hjerta slår,
 Så tyst, men så djupt och mäktigt,
 Att mången det knappt förstår.

Jag tänkte på engelska folket
 Och uppå det gamla ord:
 Vål den som vördar sin moder,
 Som älskar sin fosterjord.

Jag såg, huru vördnaden vårdar,
 Hur den vårdade modren ler
 I en nyfödd ungdom, hvars stjerna
 Skall sent, om nå'nsin, gå ner. —

Som monumenter de stodo
 I sin grönskande, rika drägt,
 De växtrikets åldriga jättar
 Af främmande ädel slägt.

Så dunkla, så tysta de stå der,
 Men, för den som sådant förstår,
 I sin tystnad en Englands historia
 De förtälja dock år från år.

Snart lefva de blott i sagan
 "The Dukes of Northumberland."

Den siste också af den ätten
 Går sonlös vid grafvens rand.

Men ej blott af häfden och sången
 Bevaras de gamla namn:
 De grönska och blomma och hviskas
 I sjelfva naturens famn.

Det var vid *Sion House*,
 I den parken vid Themsens strand,
 Der träden suckar sin saga
 Om "the Dukes of Northumberland".

Vårt Sverige har icke många dylika minnesmärken att uppvisa af de gångna slägternas arbeten i detta fall och af den omvårdnad, som hvarje nytt slägte borde ansett sig skyldigt att egna förfädernas verk i fråga om naturens vård. Vi hafva icke många gårdar, der omgifningen vittnar om ett följdriktigt, från slägte till slägte fortsatt arbete för gårdarnes försköning. Förfallet tittar så ofta fram bland de synbarligen ofta tillfälligtvis lemnade gamla träden. Orsakerna dertill äro mångahanda. Vi hafva icke här tillfälle eller lust att vidröra dem. Vår uppsats torde af mången befinnas nog lång ändå. Men *det* kunna vi ej underlåta att tillägga, att äfven till oss är ordningen i detta fall kommen. Ett nytt uppslag i fråga om naturens och särskildt växternas vård synes också i våra dagar äfven hos oss vara i görningen. Och pligterna, samt arbetet för dessa pligters uppfyllande, äro icke blott mannens utan äfven kvinnans.

Olof Eneroth.

II. BREF OM UPPFOSTRAN *).

Tredje Brevet

(af *L—d*).

Kära barndomsvänner!

Då jag i de båda korrespondenterna i ett af de förra häftena af *Tidskrift för Hemmet* igenkände mina forna skolkamrater, *Clara* och *Alma*, och med glädje erfor den lugna och lyckliga utveckling deras öden undergått samt med djupt intresse följde framställningen af bädas olika uppfostringsmetoder för sina döttrar, greps jag af en liflig önskan att äfven meddela mig med eder i samma ämne. Ty J skolen veta att också den trygga, allvarliga *Elin*, som af eder ofta hedrades med benämningen *Arbetsmyran*, nu blifvit en "förständig husmoder", hustru åt en god och redbar man samt mor åt en talrik barnskara, hvars rätta ledning och uppfostran ligger henne varmt om hjertat.

Så till vida har försynen således beskärt oss alla tre samma lyckliga och ansvarsfulla kall; men under denna sken bara likhet dölja sig dock stora skiljaktigheter, hvilka mäktigt inverkat på vår egen utveckling, så väl som på den riktning, vi gifvit våra barns uppfostran, och hvilka jag därför måste något närmare förklara.

Då den 18-åriga *Clara* leende räckte sin hand åt den förmögne godsegaren i grannskapet af hennes fädernehem; då den 20-åriga *Alma* lugnt och tillitsfullt gaf sin tro åt den ansedde vetenskapsmannen och medförde en riklig hemgift i hans väl försedda bo, följde den 25-åriga fattiga lärarinnan *Elin*, efter en flerårig förlofning med en underordnad tjänsteman i ett af de civila embetsverken i Stockholm, sin brudgum till hans tarfliga hem och medförde dit endast två tomma — men arbetsvana händer. Ett obetydligt kapital, som min man ärfvt efter sina föräldrar, åtgick till vår bosättning, ehuru den gjordes så enkel som möjligt, och vi, för att få billigare hyra, uppslagit våra bopålar långt bort på en af malmarne, i ett oansenligt hus, omgifvet af en stor trädgård. Det var tydligt att min makes lön icke skulle förslå att betäcka våra årliga utgifter, och jag öfvertalade honom, ehuru med någon svårighet,

*) Se 3:dje årg. 3:dje h., sid. 176.

att tillåta mig fortfarande gifva lektioner i språk och musik, för att öka våra inkomster. Han invände litet misslynt, att han icke gift sig med mig för att jag skulle tråla för mitt dagliga bröd, och Gud vet om han icke i hemlighet föreställde sig, att det der dagliga brödet skulle blifva både degigt och vidbrändt, om ej hans hustru från morgon till qväll var sys-selsatt med dess tillredning. Men, då jag förklarade honom, att jag alldeles icke ansåg mig *tråla*, genom att ge ett par, tre lektioner dagligen, och antydde att vår tjenarinna, med vederbörlig tillsyn, mer än väl borde hinna att tillreda våra måltider, enkelt men smakligt, samt slutligen hviskade något helt sakta, om att jag skulle lida mycket mera af tanken, att han öfveransträngde sig eller fördjupade sig i skulder för det han gift sig fattigt, än af det ringa besväret att med eget, ganska lindrigt arbete, bidraga till husets underhåll, så — gaf han med sig. Och de tvänne första åren gick allt så bra jag kunde önska. Tidigt uppe, anordnade jag de husliga sysslorna för dagen, och när min man efter frukosten begaf sig till sitt embetsrum, gick jag till mina lektioner, hvilka under hans från-varo godt medhunnos och ändå lemnade mig tid antingen att vara hemma en timma före honom för att sjelf lägga handen vid någon hans favoriträtt, som min gamla pålitliga *Karin* ej ännu lagat, eller ock, och kanske oftast, att gå och möta honom, för att få den glädjen att vid hans arm, gladt språkande, återvända till hemmet. Vi hade intet öfverflöd, men bergade oss och "*nog är bättre än lyx*", säger ett engelskt ord-språk. Huru lyckliga vi voro, vill jag ej försöka beskrifva, isynnerhet, som jag är öfvertygad att *J* båda njutit en lika hög grad af lycka, om den än till detaljerna varit af helt annan beskaffenhet. Jag dröjer så gerna vid denna, den sorg-friaste tiden af vårt äktenskap, då vi voro allt för hvarann. Men denna *égoïsme à deux*, ehuru ljuflig, lärer väl dock ej af försynen vara ämnad såsom något permanent tillstånd för oss dödliga, och därför kom också snart en tredje, en liten en, att dela vår lycka och vår sällhetsegoism. Det blef mig nu svårare att sköta mina lektioner; jag gjorde det väl till en början, aflägsnande mig från min lilla gosse på ett par timmar för att skynda hem med andan i halsen, men märkte snart att hvarken han eller jag funno oss väl deraf. Jag insåg att, ehuru man väl hvarje f. m. kan anförtro husets tillsyn och middagens tillagning åt en pålitlig tjenarinna, så är

det dock helt annat med ett litet barn, hos hvilket modren knappast kan ersättas af någon och minst af en person, som under tiden skall sköta en mängd andra åligganden. Och slutligen fann jag äfven, att mina elever gjorde långt mindre framsteg sedan mina tankar tagit sig för att stanna hemma, medan jag sjelf var borta, eller ock gjorde tusen snedsprång från lexan och notboken tillbaka till den lilla vaggan, under hvars gröna omhänge en späd verldsborgare slumrade eller måhända gråtande räckte sig efter mamma.

Efter någon tids fåfänga bemödanden att försona dessa stridiga pligter uppgaf jag försöket och stannade hemma, om möjligt lyckligare, men långt ifrån så bekymmerslös som förr. Väl hade min mans inkomster något ökat sig, men de 70 å 80 rdr i månaden, mina lektioner vanligen inbringade, och med hvilka jag besörjde de dagliga utgifterna, saknade jag mer än någon kan föreställa sig. J båda kunnen ej fatta, med hvilka känslor en hustru, som ingenting fört i boet, går att begära hushållspengar af sin man, då hon vet att hans plånbok är illa försedd; och hon *måste* dock gå, ty hon har ingen utväg att skaffa penningar! Men . . . jag får ej göra min berättelse för vidlyftig. Åren gingo, barnskaran ökades, bekymren och föräldraglädjen med dem, och bland många mörka stunder hafva vi, Gud ske lof, äfven många ljusa och lyckliga att minnas. Ett litet testamente af en min gudmor hjälpte oss en gång i nödens stund, och hoppet om en nära förestående befordran för min man gaf oss mod att endast glädja oss, då i den gamla vaggan, som för femte gången blifvit ställd i beredskap i barnkammaren, en vacker afton *tvenne* små varelser måste inrymmas, i stället för den ena väntade. Jag hann nu bokstafligen icke mera än sy och lappa, samt vårda barnen, ty vi hade ej råd att löna mer än en barnflicka utom den gamla tjennan. Men jag var dels för lycklig af min mans och mina barns kärlek, och dels för mycket sysselsatt att hinna stort sakna mina gamla sysselsättningar, åt hvilka jag dock stundom egnade en och annan, från hvilat stulen, timma. Som befordran dröjde, ökades dock våra ekonomiska bekymmer; jag led djupt af att se min älskade make tryckas allt djupare under dess börda och grubblade natt och dag på någon möjlighet att vara honom till hjälp med husets underhåll, men förgäfves. Våra yngsta barn voro ännu så små, att de behöfde stundlig tillsyn; de äldre deremot närmade sig alltmera de år, då en

regelbunden undervisning bör lägga grunden till intellektuell uppfostran — och mina bekymmer ökades icke litet af vissheten att vi icke hade råd att betala för dem i någon god skola, och att jag, ständigt sysselsatt, aldrig skulle få tid att, såsom jag helst önskat, sjelf undervisa dem. Jag gjorde det väl redan, men på korta stunder, ofta hindrad af oundvikliga göromål, och jag visste väl att denna method ej är den rätta, att barnen derigenom lätt blifva håglösa, ouppmärksamma samt aldrig få den påpasslighet och den tidigt inpräglade pligtkänsla, som är så nödvändig. Det gick ändå an med gossarne; deras undervisning behöfde ej ovilkorligen kosta penningar, och de gingo också redan båda i skolan, ehuru ej i en så god som vi skulle ha önskat. Men våra fyra flickor! De båda äldsta, vid denna tiden 8 och 9 år gamla, de yngsta 6. Hvad skulle det bli af dem? För att sätta dessa fyra i en god skola skulle fordrats en årlig utgift af 5 à 600 rdr — och vi voro ofta bekymrade för en utgift af 10 rdr utöfver de påräknade, allra nödvändigaste. Mycken tid hade jag lyckligtvis ej att egna åt dessa bekymmer, men mången gång kände jag mig dock nära förtviflan, vid tanken på mina kära små flickor, hvilkas goda, i vissa afseenden rika, naturgåfvor skulle förblifva outvecklade af brist på ledning och regelbunden undervisning.

Under dessa förhållanden hemkom en dag min man, och då jag, så vidt möjligt afskuddande mig alla sorgliga tankar och miner, gick att som vanligt välkomna honom, mötte han mig med en uppsyn, så dyster och förtviflad, att jag häpnade och bäfvande frågade om någonting ledsamt händt. Han svarade med hård, tonlös stämma, som jag knappast igenkände såsom hans, — "Jag har blifvit förbigången vid utnämningen — vi ha ingenting att hoppas för framtiden." —

— "Och barnen!" — suckade jag halfhögt — bedöfvad af det oväntade slaget — —

"Ja, barnen!" upprepade han, med ett slags kufvad, slö förtviflan och nedsjönk på en stol, döljande hufvudet i händerna. Jag vill ej försöka skildra de stunder, som följde. Måtten J, kära vänner, aldrig sjelfva få erfarenhet af något dylikt! måtten J besparas att se den starke mannen krossad under ödets slag såsom den oböjliga eken under stormens! . . . Men först i elden luttras guld, och efter några timmars hård kamp hade jag den ousägliga glädjen att se undergifvenhetens lugn återvända i min hårdt pröfvade makes bröst, och att sluta

aftonen tillsammans med honom under ödmjuk och brinnande bön om hjälp och styrka der, hvarifrån all hjälp kommer. Då jag sett honom fridfullt inslumra, började min egen kamp. Vi qvinnor hålla oss vanligen uppe så länge vi behöfvas för någon af de våra, men, lemnade åt oss sjelfva, måste vi stundom duka under, och jag vandrade halfva natten rastlös mellan mina slumrande barns läger, gråtande, knotande, ångrande, bedjande ömsom. Ju mera sällan man får, eller vill, öfverlemna sig åt dylika utbrott, desto våldsammare tror jag de äro. Men slutligen fick äfven jag ro, och då vi vaknade om morgonen, återgingo vi hvar till sina åligganden, styrkta af hvila och bön. Och bönen hade icke varit förgäfves, ty hjälpen, äfven i verldslig måtto, var närmare än vi förmodade. Under min mans frånvaro ankom ett bref, och vid hans hemkomst fick jag möta honom med underrättelsen, att han erhållit ett förordnande utom tjensten, med ganska god lön för första året, samt utsigt till en ännu rikligare sådan för framtiden. Nu gaf resignationen rum för den djupaste, innerligaste tacksamhet, och efter att hafva tillbringat större delen af natten med öfverläggningar, togo vi beslutet att genast sätta våra båda gossar i hufvudstadens bästa skola; hvad flickorna beträffade, skulle jag skaffa någon skicklig lärarinna för dem, emedan vi ännu ej ansågo oss hafva råd att hålla dem i skola. Svårigheten att erhålla en *verkligt god* lärarinna, samt den påkostande tanken att nödgas för en stor del af dagen skilja mig från mina flickor, hvilka hittills ständigt omgifvit mig, fördröjde dock verkställandet af den sistnämnda planen och ingaf mig mycken oro. Slutligen uppgjorde jag inom mig ett nytt förslag, men fruktande att detta skulle inkräkta på mina husmoderliga pligter, hänsköt jag saken till min man, säker att hans klara blick skulle träffa det rätta. Hans svar bestod i följande frågor:

”Hvilket bör vara dig det viktigaste, vården om dina barns *andeliga* förmögenheter eller om deras *fysiska* välbefinnande? beredandet af deras *andeliga* näringsämnen eller af deras *kroppsliga* föda? *ordnandet af deras själsanlag eller af deras garderob? botandet af deras andeliga fel och brister* eller *stoppandet af deras strumpor?* och hvilketdera bör du tryggast kunna öfverlemna i legda händer, förutsatt att du alltid kan hålla ett vakande öga öfver det hela?”

Resultatet af rådplägningen blef, att jag skaffade mig en pålitlig hjälp i hushållet och med sömnaden, samt i stället egnade mig sjelf åt barnens undervisning. Derjemte antog jag, utom mina egna flickor, äfven trenne elever, anordnade ett af rummen, som låg frånskildt från de andra, till skolsal och uppsatte så en ordentlig skola. Jag vann härmed först och främst att barnen, genom sällskap och täflan med andra, fingo ny håg för arbete; sedan, att det blef lättare att införa en bestämd läsordning och en särskild lästid, hvarunder inga afbrott fingo ega rum, samt slutligen en inkomst, som satte mig i stånd att betala lärare i några ämnen deri jag, så väl som barnen, behöfde undervisas. Och slutligen vann jag äfven den tillfredsställelsen att från den trägna sömnaden och de jemna hushållssysslorna, dem jag af pligt, men aldrig af lust eller medfödd kallelse skött, få återkomma i mitt gamla element — studiernas — ledandet af andras och inhemtandet af egna kunskaper. Också kände jag mig efter denna återgång icke lyckligare, men lugnare och gladare än förut; och barnen med mig. Dock tillhör jag icke dem, som anse barnundervisningen böra ske under lek — tvärtom! jag tror att både undervisningens grundlighet och lekens nöje förlora derpå. Meniskonaturen behöfver omvexling af lek och allvar — och jag anser bäst att blott sparsamt blanda dem. Jag tror, att leken efter ett par timmars allvarlig sysselsättning har långt mera behag, än om barnet *trott* sig leka under hela tiden, för att icke tala om huru löslig den kunskap oftast blir, som på lek inarras dem, ungefär som man lockar dem att intaga någon bitter medicine, dold under ett lager af honing, som motverkar läkemedlets kraft.

Jag är äfven nog gammalmodig att icke fördöma all utanläsning. Jag tror att den behöfs, icke blott för inhemtandet af sjelfva kunskapen, men äfven för öfvandets af minnet i allmänhet, och jag hyllar i detta afseende den i Drottning Christinas gamla skolordning uttalade satsen "*att man väl bör lägga vikt på utanläsningen, emedan den kostar ungdomen föga och emedan man blott lär så mycket man minnes; Dock bör det ske med fullt förstånd af det inlärdas, hvarför en grundelig repetition är af vikt; ty en läst lexä och ej repeterad är såsom ingen.*"

Men innan jag för eder vidare utvecklar mitt undervisningssystem, måste jag göra eder litet bekanta med mina flickor,

säga några ord om hvars och ens karakter och anlag, samt låta er kasta en hastig blick in i det horoskop jag ställt för dem; ty ehuru barns anlag vid så tidiga år, sällan äro nog utvecklade för att bestämdt angifva den riktning de slutligen kunna taga, har jag dock ej kunnat värja mig för de framtidstankar — kalla dem drömmar, om J så viljen — som så gerna tränga sig på oss mödrar.

Den äldsta, nu 14 år gammal, har ett godt hufvud och snabb fattningsgåfva, förenade med mycken praktisk tillämpningsförmåga, hvilken jag smickrar mig med att hon ärft af sin mamma, hvarför jag föreställer mig att hon med tiden skall kunna bli en skicklig lärarinna. Till detta ändamål ämna vi låta henne genomgå en kurs i det nya Seminariet, men ej vid alltför tidiga år. Dels vill jag gerna i det längsta sjelf följa hennes undervisning, dels anser jag en flickas egna läroår böra fortfara ända till tjugo och att hon (under vanliga förhållanden) först vid denna ålder är mogen att undervisa andra. Den andra, min lilla Eva, har mycket tycke med den yngre af bröderna, men med ett mera svärmande lynne och en rikare inbillningsgåfva. Hon lär med förvånande lätthet, och har från sina spädaste år visat en viss skapande förmåga i allt hvad hon företar. Hennes fantasier vid pianot äro verkligen vackra, hennes sagor och historier, stundom rimmade, dem hon hittills berättat för syskonen, men nu under den yngre brodrens ledning begynt uppteckna, utvisa djup tanke och liflig fantasi. Skall hon kopiera en ritning, har hon, innan man vet ordet af, lagt till några nya figurer eller varierat landskapet — och gjort af sin tillämnade kopia någonting nytt och sjelfständigt. Samma anlag framträder nästan i allt hvad hon gör — från dockans toilette, som ordnas efter det mest fantastiska mode, till hennes broderier, som sällan följa mönstret, utan framte idel nya ofta ganska smakfulla utkast och till hennes sätt att läsa sina lexor, af hvilka hon hemtar en mängd egna, nya idéer, som alls icke stå att läsa i boken, men på hvilka hon vid förhöret fordrar förklaring. Hvad vill du nu att jag skall ställa för horoskop för denna mångsidiga natur, som i karakter, lynne och hjertelag, har så många vexlande, ofta stridiga phaser? Skall hon bli skald eller författarinna (den äldsta af bröderna retar henne redan med tillnamnet blåstrumpa) och hafva att kämpa mot alla de yttre och inre svårigheter, som detta kall medför? eller skall hon bli konstnär — en målarinna, som

stannar på medelmåttans öfverfyllda trappsteg — en sångerska eller pianist, som skördar några bravorop den ena qvällen för att glömmas den andra? Eller skall hon kvarhållas i vanliga hvardagliga förhållanden, och såsom brodös eller lärarinna (hvar-till jag fruktar hon har för litet tålmod) kämpa sig till sitt dagliga bröd, på samma gång hon kämpar för att nedhålla, förqväfva, de oroliga snillegnistor, som glöda under askan och vilja ha luft och flamma upp i låga. Ack — hvad vet jag! — och huru maktlös känner jag mig icke mången gång vid tanken på att det är jag, som i första rummet skall rikta alla dessa anlag, att på mig beror, om de skola blifva en välsignelse eller en förbannelse för sin egarinna. Ingen kan vara mera öfvertygad om fördelarne af en harmonisk jemnvigt i uppfostran, af nödvändigheten att icke låta det ena goda utvecklas på bekostnad af det andra och att icke destomindre söka upptäcka de framstående grunddragen i barnets skaplynne, för att derefter rikta uppfostran, än jag är. Men på samma gång bäfvar jag för svårigheten att uppnå detta mål, samt att förena detsamma med det för mig så viktiga, att bereda mina fattiga flickor medel till sjelf försörjning. Och vid min lilla Evas ledning finner jag dessa problem svårare än någonsin att lösa. Dock sträfvar jag att äfven här bringa allt i harmoni och jemnvigt och söker genom grundlig undervisning gifva detta hungrande och rastlösa sinne tillräcklig näring, lem-nande åt en högre makt dess slutliga utveckling. Emellertid anser jag mig böra bilda hennes stil och låter henne ofta göra fria öfversättningar från andra språk, så väl i bunden som obunden stil, samt ger henne till sina krior ämnen, egnade att utveckla hennes reflexionsförmåga, rörande hvad hon läser, ser eller hör. Jag hoppas att hon på detta sätt — om också hennes anlag skulle *lofva* något mera utmärkt än de komma att *hålla* — alltid skall kunna förvärfva sig en oberoende inkomst genom öfversättningar. Nu återstå mina tvänne små tvillingar, hvilka ännu gå och gälla för de små, ehuru de äro hela 10 åren gamla. De äro i intellektuelt hänseende sina syskon mycket olika, och skilja sig äfven ganska mycket från hvarandra. Lina är ett litet mönster af praktiskt sundt förnuft. Med klar och redig uppfattning och lätthet att lära, är hon dock endast road af sådant, som i hvardagslifvet och verklig-heten finner sin tillämpning. Ett friskt och jemnt lynne, ordning, sparsamhet och hjälpsamhet äro grunddragen i hennes

karakter och göra henne till en hjälpreda för alla syskonen, äfven för de äldre. Hon har derjemte en lycklig förmåga att göra sig allting till godo. Det finnes ingen lapp så liten eller obetydlig, att hon icke gömmer den och deraf gör någon nytta för sig eller andra. Med håg och skicklighet i alla handarbeten, har hon redan af sig sjelf hittat på att använda denna förmåga för att skaffa sig litet inkomster, hvilka hon åter använder till odling af sitt trädgårdsland, hvars produkter hon ånyo säljer etc. Korteligen, hon har bestämdt hvad man kallar födgeni, och jag hyser ingen fruktan för att icke hon skall komma att berga sig. Uppsigten öfver den ekonomiska afdelningen i någon allmän inrättning, en fabriks- eller handelsrörelse — allt sådant skall hon kunna till nöjes bestrida. Min lilla kära Mina deremot har icke af naturen fått några lysande gåfvor; hon fattar långsamt och med möda, allt som läses i bok, men med något af tvillingssystemens håg för det praktiska, klarnar allting för henne, så snart det får en yttre tillämpning. Hon har derjemte en stark pligtkänsla och det älskligaste lynnet, det mildaste, kärleksfullaste hjertat af oss alla. Jag brukar säga, att det är genom hennes hjerta, man måste bana sig väg till hennes intelligens. Som jag är mycket rädd att öfveranstränga henne och ingalunda anser bildningen bestå i kändedomen om ett visst antal utländska språk och talenter, så går jag vid hennes undervisning ganska gradvis tillväga, säker att hon icke destomindre vid 20 år skall hafva inhemtat lika mycket som många från pensioner utgående "fulländade" 15-åringar och — hvad mera är — kunna och minnas det bättre än dessa. Det enda läroämne som tyckes lätt för henne är naturalhistorien och isynnerhet botanik: blommor och trädgårds-skötsel ha alltid utgjort hennes högsta glädje. I tanke att hon måhända af denna böjelse skulle kunna leta sig till ett passande yrke för framtiden, har jag försökt att låta henne lära sig tillverka artificiella blommor. Men hon har af naturen ej mycken händighet och långt mera smak i att binda en bukkett af naturliga blommor för att smycka mitt arbetsbord, än i att sammansätta en balcoiffur åt sin docka. Jag kom därför häromdagen att tänka: hvarför skulle hon ej kunna förtjena sitt uppehälle med att uppdraga och sälja lefvande blommor, så väl som genom att tillverka artificiella? och jag bekänner att jag icke därför finner något hinder. En trädgård eller ett drifveri i större eller mindre skala kan mer än väl förestås af ett frun-

timmer och jag tror ej, att hon dervid skall behöfva mera manlig hjälp än som är nödvändig i ett hushåll, helst här i Stockholm, sedan vi nu fått vattenledning. När jag derföre vill tänka mig en lycklig framtid för min och hela husets lilla älskling, ser jag henne för mig midt ibland sina doftande blommor, hur hon vattnar, qvistar, ansar dem under halfhögt samspråk, såsom hon nu ofta gör i sin lilla trädgård. Enda svårigheten blir för henne att förmås att lemna ifrån sig någon af sina älsklingar.

Efter denna hastiga presentation af mina flickor återgår jag till hufvudämnet för mitt bref och ger här nedan en liten uppsats öfver dagordningen i vårt hvardagslif.

Klockan 6 om morgnarne stiga vi alla upp, och medan jag vidtager mina anordningar för huset, genomgår mina hushållsräkningar för den förlidna dagen, utdelar arbete m. m., hafva barnen, efter slutad frukost, sina lexor och öfverspelnin- gar att sköta. Först kl. 9 börjar vår skola, med en kort morgonbön, och fortfar till kl. 2, med $\frac{1}{2}$ -timmes lekstund i trädgården. Sex till sju timmars arbetstid dagligen är nem- ligen det högsta jag anser böra åläggas barn under femton år. Jag är öfvertygad, att man förlorar mera än man vinner af den vanliga methoden att under de första uppfostringsåren tvinga ungdomen till en brådstörtad och öfveransträngande läsning, för att sedan, efter fyllda 15 eller 16, på en gång befria dem från alla studier, (så när som på öfvandtet af en och annan yttlig talent) och låta dem inbilla sig, att de ännu äro fullärda, äfven sedan de nästan totalt förgätit det ringa mått af half- smält och oförstådd kunskap, de en gång egt. Vi göra derför, i vår lilla skola, mera afseende på att studierna gå grundligt och väl, än fort, och jag hoppas kunna öfvertyga mina elever, att de *aldrig* skola uppnå en ålder, då de icke hafva något att lära.

Af medföljande schema sen J, att våra skolämnen föga afvika från dem, som blifvit antagna i senare tidens bästa flickskolor, om vi afräkna en smula logik och latin, (det se- nare beroende af elevernas fria val), hvilka ämnen artikeln "Om Qvinnans intellektuella uppfostran af St.", i *Tidskrift för Hemmet*, förmått mig att tillägga, och i hvilka jag sjelf är èlève. Min högsta sträfvan är likväl att mina barns under- visning måtte bli rätt lefvande, och ett af de bästa medlen härtill har jag funnit vara att göra de olika läroämnena så

åskådliga som möjligt, att, när så ske kan, i verkligheten gifva barnet en motsvarighet för det af lexan inlärdade och likasom hållpunkter för de idéer, som af boken blifvit väckta. Genom att på detta sätt göra deras kunskaper lefvande öfvar jag deras minne och tillämpningsförmåga, på samma gång jag roar dem och underlättar undervisningen så väl för dem som mig. Efter slutade lektioner företaga vi alltid tillsammans långa vandringar, hvilka utgöra barnens förtjusning. Vanligen hafva vi stämt möte med "*Pappa och gossarne*", och ofta följa äfven de fremmande eleverna med, hvarför vi stundom äro en ganska manstark trupp. Ställa vi kosan åt staden, så begifva vi oss ofta till Antiquitetsmuseum eller Lifruskammaren, der vi, med *O. Carléns* förtjenstfulla arbete till hjälp, uppsöka och beskåda de vapen och prydnader m. m. som brukades af "*Götherna fordomsdags*" eller taga i betraktande de konungars eller utmärkte mäns tillhörigheter, om hvilka vi på förmiddagen läst, och hvilkas grafvar, rustningar och hemförda segertecken vi kanske sedan gå att uppsöka i Riddarholmskyrkan. Ibland åter ställa vi kosan till Kongl. Bibliotheket, ehuru jag nästan blygs, att med min lilla brigad af 7 till 9 skådelystna ungdomar upptaga nästan all den ringa plats, som finnes för besökande. Der betrakta vi de gamla praktbiblarne och munkskrifterna för att kunna göra oss en föreställning om lifvet och sysselsättningarne i klostren, eller vidtala vi en af våra goda vänner bland tjänstemännen, att under hans uppsigt få se igenom något präktigt plancheverk, som ger oss ett tydligare begrepp om vissa länders eller verldsdelars natur, hvarom vi nyligen läst, eller om berömda konstnärers verk, hvilka vi blott känna till namnet. Eller ock beskåda vi en mängd prof på boktryckeriets framsteg, från de första simpla och skrofliga stilarne sedan *Gutenbergs* tid, till nutidens finaste och prydligaste typografiska mästerstycken och den senaste vackra upptäckten af naturtrycket, hvaraf Kongl. Bibliotheket från Hofboktryckeriet i *Wien* erhållit så utomordentligt fulländade prof. Detta ger oss måhända anledning att fundera på, huru det kan gå till att trycka alla böcker vi läsa och de plancher, som pryda dem; och så blir målet för vår nästa promenad ett boktryckeri och stilgjuteri eller en lithografisk verkstad. Andra dagar styra vi kosan till olika stadsdelar, uppsöka alla historiskt märkvärdiga punkter, hus och kyrkor sedan *gamla* tider och studera sålunda, med den förträfflige *Scheutz* till ledning,

vår hufvudstads annaler. I museerna på Kongl. slottet göra vi äfven ofta besök, uppsökande der sådana mästares verk eller bilder, som vi lärt känna af våra böcker, och uppmana dessutom barnen att bland dessa konstens alster välja sina favoriter, för att sålunda väcka deras skönhetsinne; och ofta uppstå sedan mellan dem rätt egna dispyter, angående de olika företrädena hos konstprodukter, som de företrädesvis beundra. Hvad som dock kanske mest af allt roar oss, är våra besök i Vetenskapsakademien en gång i veckan. Härvid hafva vi tagit för regel, att aldrig gapa öfver mera än vi hinna smälta, icke jaga igenom alla rummen och kasta en flygtig blick på *allt*, utan att hafva klart uppfattat *något*; men i stället sysselsätta vi oss blott med de föremål, om hvilka lektionen dagen förut gifvit oss någon kännedom. Som vi der oftast sammanträffa med vår lärare i naturhistorien, och af honom få de välvilligaste förklaringar, blifva dessa besök i sanning af stort intresse både för barnen och oss. Många af de föremål, vi här om vintern betraktat i uppstoppadt, spetsadt eller pressadt skick, uppsöka vi om sommaren i lefvande tillstånd; äfven i trädgårdsföreningens drifverier titta vi ofta in om vintern. På observatorium vågade vi äfven en gång, ehuru helt obekanta, att göra ett besök och emottogos så vänligt, att vi snart förnyade detsamma och äro nu der så godt som barn i huset. En kemist af våra vänner bjuder oss flere gånger hvarje vinter till sitt laboratorium, hvilka bjudningar barnen kalla sina experimentfester och anse som verkliga högtider. — Jag kan nu ej uppräknat alla sådana tillfällen, som vi begagna att utomhus på en gång roa och undervisa barnen. Men J finnen lätt, af hvad jag redan nämnt, att mål för våra vandringar icke felas. Den stora trädgården omkring vår bostad erbjuder dessutom tusen tillfällen till muntra, härdande lekar på fristunderna. Om somrarne hafva barnen der hvar sina små täppor att odla; om vintern är det knappast någon månljus, ej alltför bistert kall afton, som de ej — flickorna så väl som gossarne — efter slutad middag, kl. 5, väl påpelsade begifva sig ned till den frusna dammen att gå skridsko, åka kälke eller kasta snöboll. Jag är öfvertygad att dessa muntra lekar i fria luften mycket bidraga att bibehålla deras helsa och stärka deras krafter. Qvällarne tillbringa vi ofta under gemensam läsning — hvilket på det högsta roar alla barnen. I början var jag i stort beråd att kunna finna passande

lektyr — och är ännu ledsen att vi ha så få svenska arbeten som passa för barn. Sago-litteraturen är kanske den rikligaste, men till och med de yppersta af alla sagor, *Andersens*, duga ej till uteslutande barnlektyr. Dels äro verkligen många af dem för djupsinniga att af barnasinnets uppfattas, dels taga de fantasien alltför mycket i anspråk — en *fördel*, om den ej för ofta anlitas — men bestämdt farligt till daglig mat. Det är således blott en och annan gång, när vi vilja ha en rätt rolig stund, som *Andersen* får vara med. Historiska romaner och berättelser, resebeskrifningar samt biografier öfver utmärkta personligheter utgöra vår vanliga aftonlektyr. Hvad som mycket bidrager till nöjet af en historisk roman är, att de äldsta barnen alltid i sin fars bibliothek få uppsöka den del af verldshistorien, deri den i romanen förekommande perioden afhandlas, och börja med att läsa högt derur, för att vi alla skola lära känna de handlande personernas historiska karakter och rätt kunna förstå sammanhanget af det hela. — Jag mins så väl, hvilken dunkel och oredig föreställning jag som barn erhöll af de historiska elementerna i *Scotts* och *Ingemanns* romaner, just för det jag ej hade den historiska grunden och utgångspunkten i klart minne. Äfven *Becker*, *Fryxell* och *Afzelius* anlitas ofta, ehuru vi af fruktan att trötta barnen och gifva dem leda för historiens studium, ej läsa dem från perm till perm, utan välja vissa kungar, vissa tidpunkter eller vissa personer, på hvilka vår uppmärksamhet under lektionerna kommit att särskildt fästas. Jag har här upprepat så mycket att J väl förstår, att vi ännu ej på långt när hunnit läsa allt, helst som lässtunderna omvexla med musikaliska öfningar och äfven lekar — men jag har velat antyda mina planer i sin helhet, och icke stanna endast vid det närvarande. Likaså förstår J nog, att de yngsta barnen ofta emancipera sig från läsningen för att i nästa rum leka, eller syssla med dockorna, samt att vi i allt sådant lemna dem sin fulla frihet. Kl. 9 gå barnen till hvila, efter en gemensam bön eller afsjungandet af en fyrstämmig psalm, stundom i hemlighet inlärd af de äldre, för att dermed glädja oss. Sedan återstå för min man och mig endast ett par timmar — nästan de enda på hela dagen vi äro ensamma — att språka eller läsa tillsammans.

Jag har nu gifvit Eder en ungefärlig föreställning om huru våra arbetsdagar tillbringas och jag vore mycket frestad att äfven gifva mina gamla barndomsvänner en skildring af våra

festedagar och af barnens nöjen. Men jag märker med häpnad att mitt bref redan vuxit till en hel volym och måste således uppskjuta fortsättningen deraf. Det är dessutom redan mörkt, skymningsbrasan i salen är utbrunnen, lampan tänd, *Erik Menved* uppslagen på bokställaren, och den kring bordet församlade barnskaran ropar ifrigt på mamma, lockande henne med visan om "*Dansen på Ribe bro.*" Farväl därför, ett hjertligt farväl från den lyckliga "*arbetsmyran*"

Elin.

III. — IDA PFEIFFER.

Ej sällan förspörjer man en klagan öfver tidsandans nivererande tendens. Den uppenbarar sig icke blott i sina verkningar på den yttre naturen, der berg bortsprängas och sjöar urtappas, men utöfvar äfven ett ej obetydligt inflytande på människonaturen sjelf, i följd hvaraf man ock påstått, att de store andarne så småningom försvunnit från jorden, att vi, nutidens barn, snart endast känna s. k. *originaler* genom tradition. Må vara, att bildningen trycker sin prägel på menniskolynnet såsom odlingen på den yttre skapelsen, men ännu räknar dock det storartade, det ovanliga många representanter så i naturen som i menniskolifvet. Må vara, att en öfverlägsen, högt sväfvande ande, att framstående egenheter i lynnet ofta nog intvingas i det alldagligas former, liksom den mäktiga, brusande strömmen inklämmas i en trång qvarnränna, för att tjena den praktiska nyttans värf; men såsom den senare ofta nog genombryter alla fördämningar och rusar framåt i ohejdadt lopp, så nedbryter ock en kraftfull vilja, en snillrik själ de skrankor, hvarmed konvenansen ingärdad den och går sin egen bana, endast lyssnande till hvad de inre rösterna mana. Se vi oss omkring med vaken och uppmärksam blick, finna vi att detta nog är händelsen äfven i våra dagar, om också ej bevisen derpå ligga inom kretsen af våra personliga iakttagelser. De store andarne hafva under alla tider jemförelsevis varit få och först efterkommande generationer kunna rätt bedöma, huruvida *vårt* tidevarf i detta afseende varit fattigare än de föregående, ty huru ofta händer ej att endast framtiden låter dem vederfaras full rättvisa.

Dessa reflexioner hafva blifvit framkallade af den i många afseenden utmärkta och ovanliga personlighet, *Ida Pfeiffer*, som i dag utgör föremålet för närvarande lilla skizz och som många af våra läsare kanske redan känna till genom ett i en af våra större tidningar nyligen infördt utdrag ur hennes senaste, ja, sista arbete, handlande om hennes resa till och vistande på *Madagaskar*. Förvånade öfver, att man inom vårt fädernesland i allmänhet vetat så föga om en qvinna, som just i våra dagar genom sitt okufliga mod, sina vidsträckta resor och derunder gjorda iakttagelser ådragit sig det öfriga Europas beundran och de lärdas aktning, hade vi hoppats få vara de första, som meddelade våra läsare någon närmare kännedom om hennes öden och pilgrimsfärder. Men då vi nu härutinnan blifvit förekomna, få vi åtnöja oss med att tillägga åtskilliga detaljer rörande hennes tidigare lif och en hastig kontur-teckning af hennes resor, för att gifva våra läsare ett om ock ofullkomligt begrepp om deras vidd och omfång och för att bekräfta vårt påstående, att ännu finnas mäktiga andar, som, lefvande för en idé, trotsa alla hinder intill dess de uppnå det mål, hvilket de föresatt sig eller gjort till sitt lifs uppgift att finna.

Ida Pfeiffer föddes d. 14 Oktober 1797 i Wien. Hennes far, en förmögen köpman vid namn *Reyer*, synes hafva varit en något despotisk man med ganska egna åsikter angående barnauppfosttran; och som den lilla *Ida* var enda systemen bland fem eller sex bröder, tillät man henne ej allenast att deltaga i alla deras vilda lekar och upptåg, utan till och med att bära gosskläder. Om dockor och dylika leksaker bekymrade sig också ej den lilla flickan, utan fann i stället sitt högsta nöje i att leka med trummor, gevär och dylikt. Detta hennes sinnelag roade mycket hennes far, som ofta på skämt brukade lofva att sätta henne i någon militärisk uppfostringsanstalt, på samma gång han uppmanade henne till beslutsamhet, förakt för faror och kroppsliga smärtor. Undet det *Ida* sålunda å ena sidan fritt fick följa sina böjelser, hvarigenom den energi och det mod, naturen redan nedlagt i hennes lynne mer och mer utbildade och stadgade sig, behandlades hon å andra sidan med en stränghet, som tidigt vänjde henne vid försakelser. Hennes far, en rättskaffens, men såsom vi redan antydtt något sträng och egen man, ansåg nödvändigt att barn höllos till måttlighet och tidigt lärde sig att lägga band på

sina begär och önsknigar. Med en konsekvens, en stränghet, kanske ej så ovanliga hos förra seklets män, ehuru i jmförelse med de åsigter, som i detta fall under vår tid äro förherrskande och som måhända närma sig en motsatt ytterlighet, gränsande till hårdhet, genomförde han sitt uppfostringssystem. Barnen erhöilo således icke allenast en ytterst enkel, med äfven mången gång knapp föda, under det de åsågo huru de äldre mättade sig af läckrare rätter. Ja, ofta förvägrades dem en billig önskan, en oskyldig glädje endast och allenast för att lära dem att utan knot och smärta umbära och försaka. Utan tvifvel förefaller det de flesta af oss hårdt att sålunda beröfva barnet det fulla solljus, som vi så gerna önska utbreda öfver dess lif, öfver denna korta tidpunkt af människans jordiska tillvaro, då sorgen ännu blott är en flyktig gäst och bekymret en icke anad följeslagare; men otvifvelaktigt var det just denna uppfostran, som danade *Ida Pfeiffer* till det hon sedan blef, som iståndsatte henne att veckor, ja, månader uthärda de största mödor, att underkasta sig de svåraste umbaranden.

Köpman *Reyer* dog 1806 och efterlemnade enka och sju barn. Gossarne voro redan satta i skola, men den nioåriga flickans uppfostran tillkom nu ensamt modren. Huru mycken fruktan barnen än hyste för fadrens stränghet, föreföll den dock ej den lilla *Ida* så svår att uthärda som den tungsinta modrens ängsliga och misstroagna vaksamhet. Kort efter fadrens död sökte man förmå *Ida* att utbyta de gosskläder, hon ditiills burit mot sådana, som bättre anstodo hennes kön; allt öfvertalande var dock förgäfvcs, så att maktspråk måste användas, och den önskade förändringen skedde verkligen, men hade till följd, att den lilla flickan allvarsamt insjuknade af grämelse. På läkarens tillstyrkan återfick hon derföre den gamla kära drägten, som hon nu med fullkomlig entusiasm iklädde sig, hvarpå tillfrisknandet gick raskt framåt. Allt hvad hon tyckte passande för gossar lärde hon med flit och ifver, men betraktade deremot med djupaste förakt alla qvinliga sysselsättningar, och då hon såsom sådan ansåg pianospelning, skar hon sig ofta i fingrarne eller brände sig med lack för att undslippa lektionerna. För viol visade hon deremot stor håg, men derom ville ej modren höra talas.

Så inföll det för Österrike skickelserika året 1809, och efter hvad vi redan yttrat om den unga flickans ovanliga sinnes-

riktning, torde det ej förefalla våra läsare oväntadt, att hon med det yttersta intresse följde krigshändelsernas gång, jublade vid hvarje seger, som vanns af hennes landsmän och utgjöt de bittraste tårar, då krigslyckan var dem ogünstig. När hon såg trupper tåga förbi på gatan, suckade hon öfver sin ungdom, hvilken hon ansåg såsom enda hindret för hennes verksamma deltagande i sitt fäderneslands försvar. Då Fransoserna såsom segervinnare icke allenast intågade i Österrikes hufvudstad, utan äfven en inqvartering förlades i *Fru Reyers* hus, steg den lilla *Idas* bitterhet emot dem till sin höjd och hon kunde på intet vis förmås att visa de henne så förhatliga fremlingarne ett höfligt bemötande.

Såsom exempel på den sinnesfasthet hon redan då ådagalade, berättas det, att då man en gång tvungit henne att bevista en revy, som Kejsar *Napoleon* höll i Schönbrunn, vände hon ryggen till, när han, omgifven af en lysande stab, red förbi. Hennes mor bestraffade denna halsstarrighet med en örfil och höll sedan sin dotter i axlarna för att hindra henne från att än en gång göra sig skyldig till en dylik ohöflighet, men *Ida*, fast besluten att ej se "tyrannen", tillslöt envist ögonen, då han åter nalkades.

Vid tretton års ålder måste hon ånyo ikläda sig en flickas dräkt och denna gång på fullt allvar. Hon var nu också förståndig nog för att inse nödvändigheten af detta steg, hvilket icke destomindre kostade henne många tårar. "Hur tafatt och ovig var jag icke i början", säger hon om sig sjelf, "och huru besynnerlig måste jag ej ha förefallit andra, emedan jag ännu alltid i sätt och uppförande liknade en odygdig pojke. Då erhöilo vi lyckligtvis till lärare en ung man, som särdeles åtog sig mig. Jag har sedan fått veta, att han ofta bad min mor ha öfverseende med mig, ty mitt sinne hade ju allt sedan den tidigaste barndomen erhållit en skef riktning. Sjelf behandlade han mig med utomordentlig godhet, med den största grannlagenhet och bekämpade med ihärdighet och tålmod mina förvända och bizarra idéer. Då jag, sanningen att säga, lärt att hysa mer fruktan än kärlek för mina föräldrar och han nästan var den förste, som visat mig vänlighet och deltagande, fästade jag mig också vid honom med svärmisk tillgifvenhet. Jag sökte uppfylla alla hans önskingar och kände mig aldrig lyckligare än när han visade sig nöjd med mig. Han ledde hela min uppfostran och ehuru det kostade mig många tårar

att afsäga mig mina ungdomliga drömmier och befatta mig med sysselsättningar, som jag förut föraktat, gjorde jag det dock gerna för hans skull. Jag lärde mig också alla qvinliga arbeten och har endast honom att tacka för att jag, efter tre eller fyra års förlopp, erhöll klar insigt af de pligter, som tillhörde mitt kön, att det vilda barnet förvandlades till en blygsam jungfru."

När *Ida* måste bortlägga sin antagna gossrôle och med den alla tankar på krig och soldatlif, uppvaknade hos henne den reslust, som sedan aldrig öfvergaf henne, ehuru hon först i en framskriden ålder erhöll tillfälle att tillfredsställa densamma. Hon läste med ifver alla resebeskrifningar, hon kunde öfverkomma, och kände en liflig åstundan efter naturvetenskapernas studium. Men som denna del af vetande vid den tidpunkt, hvarom vi här tala, ännu strängt förnekades qvinnan, såsom varande en för henne opassande och onödig kunskap, ansågs denna hennes önskan såsom en yttring af hennes "förvända idéer" och lemnades utan allt afseende. Mången gång beklagade den mognade qvinnan sedermera denna brist i sin uppfostran, hvarigenom både hon och hennes samtid gått miste om mer än en viktig upptäckt, mer än en värderik iakttagelse, hvilken hon i motsatt fall under sina vidsträckta resor i föga kända länder kunnat vara i tillfälle att tillgodogöra sig och vetenskapen.

Vi öfvergå nu till en viktig vändpunkt i den unga flickans lif. Hon var ej mer än sjutton år, då en rik grek anmälde sig såsom friare, men modren, som ej ansåg tillbörligt för en flicka att gifta sig före tjugo års ålder, afslog hans anbud. Denna omständighet uppväckte emellertid hos *Ida* dittills slumrande tankar och känslor, och då den unga flickan forskade i sitt eget hjerta, kom hon snart till den öfvertygelsen, att det var oåterkalleligt fästadt vid *T* . . ., hennes barnoms vän och lärare. Hon kände ej då huru lifligt denna känsla delades af honom, men skulle snart komma till en visshet, som på en gång gjorde henne öfversvinneligt lycklig och gränslöst olycklig.

T . . . hade nu upphört med sitt lärarekall och erhållit ett embete, hvars inkomster voro fullt tillräckliga för hans behof. Ehuru ej längre tillhörig *Reyerska* familjen, var han dock städse der en gerna sedd gäst och *Fru Reyser* brukade ofta kalla honom "sin käre sjette son", samt visade honom

alltid det största förtroende. Grekens frieri blef således ingen hemlighet för honom och då denna tilldragelse kom honom att befara, att det mål, på hvilket han länge fäst sin ögon, såsom ett vilkor för sin lefnads lycka, plötsligt skulle ryckas honom ur händerna, yppade han sina känslor för *Ida* och med hennes samtycke äfven för modren. Men hvem kan beskrifva de båda älskandes smärtsamma öfverraskning, då *Fru Reyer* ej allenast gaf ett svar, som betog *T . . .* alla förhoppningar, utan äfven förbjöd honom att mer beträda hennes hus. Orsaken till denna hastiga förändring i *Fru Reyers* sinnesstämning mot den man, hon förut visat tillgifvenhet och aktning, kunde hennes dotter ej förklara på annat sätt än, att hon ansåg honom för fattig, då deremot *Ida* hade ej så obetydlig förmögenhet att vänta.

Efter detta afvisade frieri tycktes *Fru Reyer* högst angelägen att gifva bort sin dotter, hvilken deremot på det bestämdaste förklarade, att hon aldrig ville taga någon annan make än *T . . .* Modren förde henne slutligen till en andlig man för att bedja denne förehålla henne sina barnsliga pligter och man fordrade af den unga flickan en ed, att hon hvarken skulle råka *T . . .*, ej heller skriftvexla med honom. Utan att vilja aflägga någon ed, lofvade *Ida* slutligen det man begärt, likväl med vilkor, att hon först sjelf skriftligen skulle få underrätta *T . . .* derom. Detta beviljades efter många svårigheter och hon skref ett långt bref, deri hon meddelade *T . . .* allt och slutade med att bedja honom ej tro hvad man kunde säga honom om henne — skulle man vilja tvinga henne till ingäendet af ett annat giftermål, ville hon sjelf vara den första att underrätta honom derom.

"*T . . . s* svar var kort och fullt af den djupaste smärta", säger *Ida Pfeiffer* sjelf derom i sina dagboks-anteckningar. "Han tycktes fullkomligt inse att under dylika omständigheter inga förhoppningar återstodo oss och att för mig ej fanns något val — jag måste lyda min mors vilja."

"Härmed slöt vår korrespondens. Tre långa sorgliga år förgingo, utan att jag såg honom och utan att min ställning eller mina känslor undergingo någon förändring."

"En dag gick jag och spatserade med en min mors väninna och mötte händelsevis *T . . .* Ovilkorligt blefvo vi båda stående och betraktade hvarandra utan att kunna yttra ett ord. *T . . .* blef först mästare öfver sin rörelse och frågade hur jag

befann mig. Jag var dock för djupt uppskakad att kunna svara. Mina knän svigtade och jag måste fatta min följeslagerskas arm för att ej sjunka till jorden. Nästan medvetslöst drog jag henne med mig och ilade hemåt. — Tvenne dagar derefter låg jag i hetsig feber.”

”Den tillkallade läkaren tycktes ana orsaken till min sjukdom och förklarade, såsom jag sedan erfor, att mitt onda härrörde från själen och ej från kroppen, samt att medikamenter här kunde föga uträtta. Min mor framhärjade dock i sin föresats, sägande att hon ej kunde frångå den.”

Som *Idas* far efterlemnade en betydlig förmögenhet och penningen i alla civiliserade länder besitter en magnetisk kraft, saknade den unga flickan ej friare. Hon afvisade dem likväl alla, men råkade derigenom i ett mer och mer spändt förhållande till sin mor. Denna husliga otrefnad med sina ständiga misshälligheter blef henne slutligen så outhärdlig, att hon nästan i förtviflan förklarade, att hon skulle skänka sin hand åt den förstkommande, förutsatt att han vore betydligt äldre än hon.

1819 infördes i *Reyerska* huset *D:r Pfeiffer*, en utmärkt advokat från *Lemberg*. Han var enkling och far till en redan fullväxt son, samt uppehöll sig några dagar i *Wien*, vid hvars universitet den senare idkade sina studier. Några veckor derefter ankom från *D:r Pfeiffer* ett bref, deri han formligen anhöll om *Idas* hand, hvilket så mycket mer öfverraskade den unga flickan, som hon endast vexlat några ord med honom i likgiltiga ämnen. Hennes mor påminde henne nu om det löfte hon gifvit.

”Jag lofvade att taga saken i öfvervägande”, säger hon sjelf derom. ”*D:r Pfeiffer* syntes mig vara en förständig och bildad man; men hvad hos mig talade än mer till hans fördel var, att han för ögonblicket var hundra mil från *Wien* och räknade 24 år mer än jag.”

Efter någon tvekan gaf hon sitt bifall till denna förbindelse, dock med vilkor att först uppriktigt få göra *D:r Pfeiffer* bekant med sitt hjertas tillstånd, ej utan ett svagt hopp, att han då sjelfmant skulle draga sig tillbaka. Men den unga flickans öppna handlingssätt höjde henne än mer i hans aktning och han vidblef sitt frieri.

Nu ålåg *Ida* den tunga pligten att underrätta *T* . . . om den tillämnade förändringen i hennes öde och hon gjorde det skriftligen under djup smärta. Hans syar, vittnande om försä-

kelse och ädelmod, var hållet i den värdigaste ton, och han upprepade deri sin försäkran att aldrig glömma henne och aldrig gifta sig. Han har äfven hållit sitt ord.

1820 firade *D:r Pfeiffer* sitt bröllop med *Ida Reyer* och hemförde sin unga brud till *Lemberg*. Resan och ombytet förströdde och roade henne och hon lärde snart att värdera sin makes redbarhet och öppna väsende och kunde så mycket mindre förvägra honom sin aktning och tillgifvenhet, som han städse bevisade sig öm och grannlaga mot henne. Hon sökte derföre att samvetsgrannt uppfylla sina pligter och motsåg framtiden utan oro.

D:r Pfeiffer var en man, hvars stränga rättrådighet och oförskräckta sinne aldrig skydde att, då pligten sådant fordrade, blotta orättvisor och missbruk, hvarhelst han än anträffade dem. Genom honom hade också mer än en oredlig embetsman blifvit tilltalad och afsatt, men han hade äfven genom sitt frimodiga, obevekliga handlingssätt sjelf ådragit sig många fiender, hvilka arbetade på hans undergång. Detta lyckades dem äfven slutligen så fullkomligt, att *Pfeiffer* såg sig nödsakad att upphöra med sin praktik såsom advokat; ty genom det spända förhållande, hvori han kommit till embetsmannacorpsen, blef följden den, att han skadade snarare än gagnade den sak, han åtagit sig att försvara.

"Min man", skriver hans hustru, "hade nog samt förutsett detta; men det var emot hans natur att tillsluta ögonen för skamliga orättvisor. Sedan han nedlagt sin befattning och ordnat sina enskilda angelägenheter, flyttade vi 1821 till *Wien*, der han, i anseende till sina mångsidiga kunskaper och insigter, hoppades utan svårighet erhålla en anställning. Men hans rykte hade föregått honom; man kände i *Wien* likaväl som i *Lemberg* hans lynne och handlingssätt, samt ansåg honom för ett oroligt hufvud och en fiende till det bestående. I följd deraf voro alla hans ansökningar förgäfvos och man gaf åt de obetydligaste och okunnigaste personer platser, som man förvägrat honom."

Dessa motgångar förbittrade i hög grad *Pfeiffers* lynne, gjorde honom missmodig och människofientlig samt beröfvade honom håg och krafter till arbete. Hvert han än vände sig, korsades hans beräkningar och stängdes hans utsigter, hvarigenom hans pekuniära omständigheter också blefvo mer och mer kritiska. Under sin medgångs dagar hade han visst såsom

skicklig advokat haft betydliga inkomster, hvaraf han dock ej gjort några besparingar; ty han älskade att lefva på stor fot och bekymrade sig ej för framtiden. Dessutom var han friskostig och ädelmodig, samt hade ofta i nödens stund räckt sina vänner en hjälpsam hand. Sedan han fåfängt sökt erhålla någon sysselsättning i *Wien*, återvände han till *Lemberg*, hvilken stad han ånyo lemnade för den österrikiska hufvudstaden, hvarpå han slutligen begaf sig till *Schweitz*, sitt egentliga fädernesland, för att der försöka sin lycka. Men hvart han än vände sig, förblef den nyckfulla gudinnan honom ogunstig och då nu hans hustrus fädernearf var förstördt, stod nöden vid den *Pfeifferska* familjens dörr.

"Endast Gud vet hvad jag lidit under mitt adertonåriga äktenskap", utropar *Ida Pfeiffer*. "Ej genom hård och ovänlig behandling från min mans sida, men genom de mest tryckande lefnadsförhållanden, genom nöd och brist. Jag tillhörde en förmögen familj, hade från barndomen varit van vid ordning och bekvämlighet, och nu visste jag ofta knappt hvar jag skulle nedlägga mitt hufvud, huru jag skulle anskaffa pengar till de nödvändigaste utgifters bestridande. Jag förrättade alla husliga sysslor, jag frös och hungrade, jag arbetade i hemlighet för betalning, jag gaf undervisning i rita och musik och, trots alla dessa ansträngningar, hade jag dock mången gång knappt mer än ett stycke torrt bröd att gifva mina barn till middagen."

"Visst hade jag kunnat begära och erhålla understöd af min mor och mina syskon, men deremot uppreste sig min stolt-het. Långa år kämpade jag med nöden och förhelligade min ställning; ofta var jag dock så nära förtviflan, att blott tanken på mina barn uppehöll mig. Slutligen bröt lidandets öfvermått mitt sinne och jag tog åtskilliga gånger mina bröders hjälpsamhet i anspråk."

Ida Pfeiffer hade trenne barn, af hvilka dock en dotter dog kort efter sin födelse. Omsorgen för de tvänne sönernas uppfostran hvilade nästan helt och hållet på modren, särdeles som de båda makarne under de senare åren af sitt äktenskap lefde åtskiljda. *Fru Reyer* dog 1831, på det ömmaste vårdad af sin dotter, som just då befann sig i *Wien*; och som hon genom modrens frånfälle kom i besittning af en liten förmögenhet, hvilken, om än ej betydlig, dock satte henne i tillfälle att gifva sina söner en ordentlig uppfostran, beslöt hon

att stanna i *Wien*, såsom fördelaktigare för dem. Hennes man, nu 60 år gammal, föredrog att vistas i *Lemberg*, der hans son af första gifvet var bosatt, och endast tid efter annan besökte han *Wien* för att hälsa på hustru och barn.

Vid en resa, som *Ida Pfeiffer* företog till *Triest*, för att låta sin yngste son begagna baden derstädes, såg hon första gången hafvet, och hon beskriver det intryck denna syn gjorde på henne såsom alldeles öfverväldigande. Alla hennes ungdomsdrömmar uppvaknade med förnyadt lif och hon hyste ej någon innerligare önskan än att få bestiga det första segelfärdiga skepp, för att begifva sig ut på det omätliga världshafvet. Men hennes pligter mot sina barn höllo henne tillbaka och hon kände sig derföre lättare om hjertat, då hon fick lemna *Triest* och återvände till hemmet, der många mil skiljde henne från hafvet, hvilket hade lockat henne med oemotståndligt tju-sande sirénsång. Men midt under hennes alldagliga sysselsättningar låg dock städse samma haf för hennes inre syn; och hon förmådde ej förjaga den lifliga önskan hon hyste, att, sedan hennes söner växt upp och kunde hjälpa sig sjelfva, ännu ega krafter och förmåga att verkliggöra sin käraste fantasibild, att på blånande haf gungas hän till fjerran, blott i inbillningen skådade, nejder.

Och hennes önskan blef uppfylld. Hennes söners uppfost-
ran var fullbordad och båda, lofvande, duglige unge män, hade inträdt i det verksamma lifvet för att sjelfva tillkämpa sig sin andel af detta livets goda. *Ida Pfeiffer* tillhörde sig således sjelf, och som åren ej förmått afkyla hennes reslust, började hon nu allvarsamt öfverväga möjligheterna och svårigheterna för dess tillfredsställande. Men dessa svårigheter voro så mycket större, som de länder *hon* önskade besöka, saknade såväl de lätta kommunikationsmedel som andra för resande afsedda bekvämligheter, hvilka så mycket underlätta resor, att hvarje sommar ett slags folkvandring, ehuru i annan mening än den första, kan sägas pågå. *Ida Pfeiffer* betänkte äfven huru små de peninnetillgångar voro, öfver hvilka hon kunde disponera, men van som hon var vid måttlighet, försakelser och umbäranden, såg hon likväl ej häri något hinder. Hon var dock ej fullt besluten hvarthän hon skulle ställa sin kosa, ty tvenne stridiga planer — en Nordpolsexpedition och en resa till det heliga landet — sysselsatte hennes tankar. Den senare vann slutligen segren, men då hon började omtala sin

afsigst och märkte, att man förlöjligade och skrattade åt henne, beslöt hon att ej vidare orda härom, utan gjorde i tysthet behöfliga anordningar, föregifvande sig blott ämna besöka en kär väninna i *Constantinopel*. Svårast var henne att skiljas från sina söner, hvilka med innerlig kärlek voro fästade vid henne och ej ville släppa henne ifrån sig. Men bekämpande sin egen smärta och tröstande dem och sig med hoppet om ett snart återseende, besteg hon den 22 Mars 1842 en ångbåt, som förde henne utför Donau till halfmånans stad. Hon begaf sig derifrån till *Brussa, Beirut, Jaffa, Döda hafvet, Nazareth, Damascus, Balbek, Libanon, Alexandria* och *Cairo*, samt reste öfver *Suez*' näsets ödemarker till *Röda hafvet*. Ifrån Egypten återvände hon öfver Sicilien och Italien till sin hembygd, der hon inträffade i December 1842. Som hon under resan gjort noggranna anteckningar, hvilka hon meddelade vänner och bekanta, uppfodrades hon mer än en gång att utgifva en beskrifning om sin pilgrimsfärd, hvilket hon likväl, af misstroende till sin skriftställarförmåga, länge vägrade. Då hon af en förläggare erhöll ett bestämdt anbud, lät hon dock slutligen öfvertala sig, och hennes första arbete utkom under titel: "*Reise einer Wienerin in das heilige Land*" (2 Bände. Wien 1843, vierte Auflage 1856). Man ser af de fyra upplagorna, att den anspråkslösa författarinnans försök af allmänheten emottogs med uppmuntrande bifall, och till denna framgång bidrog ej allenast det ovanliga i hennes egen personlighet, utan ock den enkelhet i framställningen, den osminkade sanning, som utmärka alla hennes skrifter.

Emellertid hade *Ida Pfeiffers* mod och reslust tillväxt genom den lyckade utgången af hennes första resa, och då hon nu, genom författare-arfvodet för sitt arbete, erhöill nya och opåräknade penningtillgångar, började hon åter uppgöra planer, hvilka denna gång gällde den höga Norden, der hon väntade sig att finna många nya och storartade naturföreteelser. Efter åtskilliga förberedelser, såsom studiet af engelska och danska språken, inhemtandet af konsten att daguerrotypera, anskaffandet af allehanda upplysningar, rörande de länder hon önskade besöka, ansträdde hon den 10 April 1845 sin andra resa. Under denna genomströfvade hon i alla riktningar Island, besökte *Geisern* och andra på ön befintliga varma källor, samt besteg *Hekla*, hvilken till hennes stora förtrytelse först efter hennes afresa åter började spruta eld efter en sjuttio-årig hvila. Från Island

begaf hon sig till *Köpenhamn* och sedan till *Christiania* och *Thelemarken* samt fortsatte vidare sin resa till *Stockholm*, hvarifrån hon gjorde utflykter till *Upsala* och *Dannemora* grufvor. Återfärden togs öfver *Lybeck*, *Hamburg* och *Berlin* och, efter sex månaders kringirrande lif, inträffade hon lyckligt i sin fädernestad.

Berättelsen om denna resa meddelades allmänheten i *Reise nach dem Skandinavischen Norden und der Insel Island* (Pest 1846, 2 Bände), hvilket arbete likaledes mottogs med bifall och förskaffade sin författarinna ett litet bidrag till en ny reskassa. Denna tillökades äfven genom de medel, som försäljningen af en hemförd naturalie-samling inbragte, och tarken på en resa kring jorden vann mer och mer insteg i den modiga och ihärdiga qvinnans hjerta. Erfarenheten hade visat henne, att svårigheterna för en qvinna att resa allena hvarken äro så oöfverstigligna eller så många som man vanligen föreställer sig, utan att det är ganska verkställbart, förutsatt nemligen, att den qvinna, som besluter sig till ett sådant steg, ej är förvekligad af vanor och uppfostran, men i besittning af mod, helse, beslutsamhet och ihärdighet, utan att derföre åsidosätta den qvinliga mildhet och blygsamhet, som i första rummet tillkommer henne. Hon ansåg sig dessutom ega ett skydd i sin ålder, då hon, såsom hon uttryckte sig, "tillhörde ett förflutet århundrade", och hon hade hittills under sina resor endast blifvit bemött med vänlighet och aktning.

"Hvad mödor och umbäranden beträffar", skrifer hon sjelf härom, "hade jag redan uthärdat så mycket i *Syrien* och på *Island*, att jag tyckte mig ej kunna hafva större svårigheter att befara i detta afseende. Ej heller förskräckte mig kostnaden, då jag af erfarenhet visste huru litet man behöfver, när man inskränker sig till det allranödvändigaste och är beredd att afsäga sig hvarje beqvämlighet, allt öfverflöd."

Hon meddelade dock ingen sina storartade resplaner, väl vetande hur många invändningar man skulle hafva gjort deremot, utan uppgaf *Brasilien* såsom sin resas mål, då hon nu den 1 Maj 1846 åter lemnade sin fädernestad och begaf sig till *Hamburg*. Det dröjde någon tid innan hon fann en passande lägenhet, och som resan i anseende till motvind och vindstilla gick mycket långsamt, landsteg hon först den 16 Sept. i *Rio Janeiro*. Härifrån företog hon åtskilliga utflykter inåt landet och skådade med hänryckning den tropiska vegeta-

tionens otroliga yppighet, på samma gång hon till vetenskapens tjänst sökte insamla de naturalster hon möjligen kunde medföra, för hvilket ändamål hon före sin afresa från hemmet försett sig med erforderliga hjälpmedel. Vid ett af dessa tillfällen var hon en gång nära att blifva ihjälslagen af en förrymd negerslaf, hvilken till och med tillfogade henne åtskilliga knifstyg, men hon räddades lyckligtvis i rättan tid af en mellankommande person, som skyndade till hennes hjälp. I December lemnade hon *Rio Janeiro* och kringseglade Cap Horn samt landsteg i *Valparaiso* den 2 Mars 1847. Men tillståndet i de forna spanska kolonierna behagade så litet vår resande, att hon snart åter lemnade Amerikas vestra kust för att göra ett besök på *Otaheiti*. Hon blef der föreställd för Drottning *Pomare* och begagnade sig af sitt vistande på denna ö för att studera ej allenast dess natur, utan ock dess innevånares seder, hvilka hon dock ej gifver de bästa vitsord. Drottning *Pomare* var då mycket på modet i Europa och den skildring *Ida Pfeiffer* vid hemkomsten gjorde af henne och hennes hof lästes med högsta intresse.

Ifrån *Otaheiti* begaf hon sig till *Macao* i China och besökte äfven *Hongkong* och *Canton*, der dock hennes utflykter blifvo ganska inskränkta, ty det himmelska rikets söner, för hvilka uppenbarelsen af en resande kvinna var en fullkomlig anomali, voro nära att förgripa sig på hennes person, oaktadt hon, på tillstyrkan af de personer, till hvilka hon i nyssnämnda städer blifvit rekommenderad, under sina promenader anlagt karlkläder, för att mer obehindradt och med mindre fara kunna se sig omkring.

Vår hjeltinna lemnade derföre snart de goda chineserna åt sitt öde och sina fördomar, gjorde ett kort besök i *Singapore* och anlände i medlet af October till *Ceylon*. Hon företog åtskilliga ströftåg på denna herrliga ö, hvars natur i yppig skönhet skall ega få sina likar, och besökte under dem hufvudstaden *Colombo*, *Candy* och det berömda templet *Dagoha*. Mot slutet af October landsteg hon i *Madras* på Indiens fasta land, uppehöll sig någon tid i *Calcutta*, for uppför Ganges till *Benares*, besåg ruinerna vid *Sarnath* och besökte de sedermera genom indiska kriget så ryktbara vordna platserna *Allahabad*, *Cawnpore* och *Delhi*. Endast åtföljd af en vägvisare, en Hindu, af hvars språk hon föga förstod, genomreste den oförskräckta kvinnan den indiska halfön till den på dess

vestra kust belägna staden *Bombay*, hvarifrån hon gjorde utflykter till de märkvärdiga klipptemplen i *Adjunta* och *Ellora*, äfvensom till öarne *Elephantine* och *Salsette*. Under sitt vistande i Ostindien lyckades hon äfven vinna tillträde till åtskilliga förnäma indiska familjer och erhöll härigenom tillfälle att göra många intressanta iakttagelser, angående infödingarnes seder och hemvanor. Hon deltog också i en tigerjagt och var ett åsyna vittne till den ohyggliga ceremonien af en indisk enkas förbränning på det bål, der den aflidne mannens lik förtärdes af lågorna.

Mot slutet af April lemnade *Ida Pfeiffer* Indien och ställde sin kosa till Persien, der hon landsteg i *Buschir*, hvarifrån hon ämnade besöka *Schiras*, *Ispahan* och *Teheran*. Men inre oroligheter i dessa länder nödgade henne att ändra sin plan och hon vände sig i stället till Mesopotamien, begaf sig till *Bassora* och derifrån till *Bagdad*. Efter en utflykt till ruinerna vid *Ktesiphon* och *Babylon*, reste hon med en karavan genom öknen till *Mosul*, besökte de i grannskapet belägna *Ninivehs* ruiner och for vidare till *Urumia* och *Tebris*. Denna färd genom Mesopotamien och Persien var ett bland de vågsammaste och farligaste af den modiga qvinnans företag. Det fordrades i sanning all den oförskräckthet, all den fysiska och moraliska kraft, hvaraf hon var mäktig för att uthärda de mödor, för hvilka hon derunder var utsatt: om dagen en brännande, förtärande solhetta, den eländigaste, vämjeligaste föda, om natten de uslaste herbergen, och dessutom en ständig fara att blifva öfverfallen och tillintetgjord af röfvere. Den osnygghet, som hon fann rådande bland Araberna, öfvergår all beskrifning och man måste verkligen vara drifven till det yttersta för att kunna så väl hvila som förtära någon föda under dylika förhållanden. Då hon i *Tebris* inställde sig hos engelska konsuln, kunde hon också ej på länge förmå honom att tro, att hon, en ensam, svag kvinna, företagit och lyckligen utfört en så äfventyrlig färd.

I *Tebris* blef hon presenterad för vice-kenungen och erhöll tillstånd att besöka hans harem. Den 11 Augusti 1848 reste hon vidare genom *Georgien*, *Armenien* och *Mingrelien*, besökte *Anapa*, *Kertsch* och *Sebastopol*, samt landsteg i *Odessa* och fortsatte sin hemfärd öfver *Constantinopel*, Grekland, de Joniska öarne och *Triest*. Hennes afsigt hade varit att äfven taga vägen öfver Ryssland, men hon möttes straxt

vid beträdandet af ryska området af så många obehag, att hon, anseende en resa genom detta rike förknippad med större svårigheter och ledsamheter än fallet varit i de halvilda länder, hon genomfarit, slog denna plan ur hågen. Hon inträffade i *Wien* den 4 November 1848, just samma dag då Furst *Windischgrätz*' armé intog denna stad och fann således ej i sitt af politiska oroligheter upprörda fädernesland den ro och hvila, hon efter sina besvärliga och med så många faror förknippade resor så väl kunnat behöfva.

Under tiden utbredde sig allt mer ryktet om *Ida Pfeiffer* och hennes vidsträckta resor; ty en qvinna, som ensam och med ganska små tillgångar tillryggalagt 2,800 engelska mil till lands, mest genom halfciviliserade och ociviliserade länder, och 35,000 mil till sjöss, kan med skäl betraktas såsom en ovanlig företeelse. Hennes tredje arbete: "*eine Frauenfahrt um die Welt*" (3 Bände. *Wien* 1850), som gjorde allmänheten förtrogen med hennes äfventyr och iakttagelser under denna verldsomsegling, hade också samma framgång som de föregående.

Ida Pfeiffer ansåg sig nu hafva upplefvat fullbordandet af en af sina käraste önskingar och tänkte verkligen med allvar på att slå sig till ro. Dock varade denna sinnesstämning ej längre än till dess hon upphvilat sig efter de utståndna mödorna, ordnat sina angelägenheter, försålt de naturalier hon på skiljda håll samlat och publicerat sina dagböcker. Den gamla vikingalusten gjorde sig åter gällande och hon började ånyo uppgöra planer, som ej gällde något mindre än en ny resa kring jorden. Hennes egen lilla reskassa erhöll af österrikiska regeringen en förstärkning på 1,500 gulden och den 18 Mars 1851 lemnade hon åter *Wien* för *London*. der hon, ännu oviss om hvart hon skulle ställa sin kosa, dröjde någon tid för att se hvad omständigheterna skulle erbjuda henne. Till och med då hon lemnade *London* och i början af Augusti inträffade i *Cap*, hade hon ej fattat sitt beslut, utan tvekade ännu i valet mellan det inre af *Afrika* och *Australien*. Slutligen bestämde hon sig för *Singapore* och, dit anländ, för en upptäcktsresa på *Sundaöarne*. Hon landsteg först på *Borneos* vestra kust och emotogs på det välvilligaste af *Sir James Brook*, en engelsman, som der grundlagt ett oafhängigt furstendöme. Vid en utflykt till de vilda och oberoende *Dayakerna* träffade hon på de s. k. hufvudjägarna, utmärkta för sin grymhet, men under inflytande

af den aktning, som modet inger äfven de mest barbariska folkslag, bemötte till och med dessa vildar den oförskräckta europeiskan med undseende och välvilja. Hon erhöll öfverallt af de holländska embetsmännen och officerarne det beredvilligaste understöd, hvarförutan hon väl ej varit i stånd att så som hon gjorde genomströfva den ostindiska archipelagen. I *Sintang* mottogs hon med hedersbetygelser af den der herrskande sultanen och fortsatte sedan resan till *Pontianak* och diamantgrufvorna vid *Landak*. Från *Pontianak* önskade hon genomfara den ännu af ingen europé beträdda inre delen af ön till det vid södra kusten belägna *Benjermassing*, men hon kunde ej finna någon vägvisare till denna äfventyrliga färd. Hon vände sig nu till Java och ankom i Maj 1852 till *Batavia*. Hon blef också här på det mest förekommande sätt behandlad af Holländarne och, till följd af deras bemedling, äfven af de inhemske furstarne.

Den 8 Juli 1852 anträdde hon sin resa till *Sumatra*, hvilken hon sjelf anser för den intressantaste af alla. Ifrån *Padang* begaf hon sig till de områden, som bebos af *Battas*, hvilka äro menniskoätare och ännu aldrig tålt någon europé ibland sig. Oaktadt det motstånd hon mötte af vildarne, framträngde hon, trots urskog och kannibaler, nära till sjön *Eier-Taw*, men der tvang man henne med utsträckta spjut att återvända, under hotelse att i annat fall döda och uppäta henne. Under sitt vistande på *Sumatra* hade hon tvänne anfall af en der gängse elakartad frossa, som länge förföljde henne.

Sedan hon återvändt till Java, gjorde hon utflykter till furstendömena *Djokdjokarta* och *Surakarta*, till templet *Boro Budoo* och till *Surabaja*. Härifrån seglade hon till åtskilliga af de mindre *Sunda*-öarne och till *Molukkerna*, uppehöll sig någon tid hos den vilda *Alfuros*-stammen och afslöt sina *Sunda*-färder med ett besök på *Celebes*.

Hon öfverfor sedermera Stilla Hafvet för att besöka *Californien*, en sjöresa på 10,150 mil, som räckte två månader, under hvilken tid hon endast såg himmel och vatten, och anlände i September 1853 till *San Francisco*, besökte guldvaskerierna vid *Sacramento*- och *Yuba*-floderna samt sof i wigwams hos rödskinnen vid *Rogue River*. Mot slutet af 1853 seglade *Ida Pfeiffer* till *Panama* och vidare till Peruanska kusten. Från *Callao* begaf hon sig till *Lima* för att derifrån företaga en färd uppåt Cordillererna, och var hennes afsigt att

sedan på ångbåt fara från *Loretto* utför Amazonfloden till *Para*, belägen vid Syd-Amerikas östra kust. Men i anseende till den revolution, som nyss utbrutit i Peru, var osäkerheten i landet så stor, att hon ej kunde fullfölja den utkastade resplanen, utan nödgades söka en annan utgångspunkt för sin bergsvandring. Återvändande till *Ecuador*, anträdde hon i Mars 1854 från *Guayaquil* sin mödosamma färd och öfversteg Cordillererna i *Chimborazzos* närhet, uppnådde högslätten emellan *Ambato* och *Tacunga*, samt blef här vittne till ett sällsynt naturfenomen, ett utbrott af vulkanen *Cotopaxi*, hvilket skådespel *Alexander von Humboldt* sade sig afundas henne. Då hon ej i *Quito* kunde erhålla pålitligt folk för att visa henne vägen till och föra henne utför Amazonfloden, såg hon sig tvungen att återvända samma besvärliga väg som hon kommit. Under sitt vistande i denna trakt var hon tvänne gånger utsatt för dödsfara, en gång genom ett fall från en mulåsna och en annan, då hon nedföll i den med alligatorer uppfyllda floden *Guaya*, vid hvilket tillfälle hennes följeslagare ej ens brydde sig om att uträcka en hand för att bistå henne, och hon endast såsom genom ett underverk blef räddad. Gerna vände hon också ryggen åt spanska Syd-Amerika, för hvars befolkning hon ej kunde undgå att känna ett med ömkan blandadt förakt, begaf sig sjövägen till *Panama* och öfverfor näset till *Aspinwall*, samt fortsatte med ångbåt resan till *New-Orleans*. Efter någon tids vistande i nämnde stad for hon uppför Mississippifloden till den lilla staden *Napoleon* och vände sig derifrån till *Arkansas*-floden, hvilken hon befor ända till *Fort Smith*, belägen nära gränsen af det dåvarande Indianska området, i akt och mening att derifrån göra en påhelsning hos *Cherokee*-indianerna. Hon hindrades dock från utförandet af denna afsigt genom ett svårt anfall af Sumatra-frossan och återvände fördenskull till Mississippi, besökte *St. Louis* och den på motsatta stranden belägna staden *Libanon*, i hvars grannskap hon sammanträffade med den der bosatte badiske demagogen *Hecker*. Fortsättande sin resa norrut for hon uppför "Flodernas fader" till *St Paul* och *St Anthony-fallen*, styrde derifrån kosan åt sydost till *Chicago*, samt uppnådde efter en resa öfver de stora sjöarne *Niagara-fallen*. Efter en utflykt till *Canada* och någon tids vistande i några af de större vid Atlantiska hafvet belägna städerna, lemnade hon den nya världen och inträffade efter 10 dagars resa den 21. Nov. 1854

i *Liverpool*. Innan hon anträdde återresan gjorde hon dock ännu en liten utflykt, nemligen till Azorerna för att helsa på en af sina söner, som vistades på ön *San Miguel*, och först i Maj, sedan hon besökt *Lissabon*, *Southampton* och *London*, återkom hon till *Wien*. Hon sattes i stånd att göra denna sin andra verldsomsegling än vidsträcktare än den första genom den omständigheten, att man vanligen på de holländska och amerikanska ångbåtarna af aktning för den fredjade resande qvinnan erbjöd henne fri öfverfart. Ej utan en viss liten förtrytelse omnämner *Ida Pfeiffer*, att en sådan artighet aldrig bevisades henne på de engelska ångbåtarna. Hennes anteckningar öfver denna resa meddelades allmänheten i *Meine zweite Weltreise* (4 Bände. 1856).

Ida Pfeiffer hade äfven nu hemfört en ej obetydlig samling af naturalier och ethnografiska föremål, hvilka till största delen återfinnas i Brittiska Museum och i de kejsrerliga kabinetterna i *Wien*. Så väl den store, verldsbekante vetenskapsmannen *Alexander von Humboldt* som ock den berömda geografen *Carl Ritter* visade för *Ida Pfeiffer* det högsta intresse och talade med beundran och aktning om hennes resor, och de tjenster, hon under dem bevisat vetenskapen. På deras framställning utnämndes hon ock till hedersledamot af geografiska sällskapet i *Berlin* och erhöll af Konungen i Preussen guldmedaljen för vetenskap och konst. I *Wien* har man varit sparsammare med hedersbetygelser mot den utmärkta landsmanninnan, troligen i följd af den gamla iakttagelsen, att ingen är profet i sitt fädernesland.

Vi närma oss nu den sista akten af denna ovanliga qvinnas händelserika lefnad och göra det med blandade känslor af vemod och beundran. Man skulle tro att hon vid 59 års ålder, uttröttad efter så många genomgångna strider och mödor, tillfredsställd genom att vida öfver sin förväntan hafva sett sina ungdomsdrömmar verkliggjorda, ej skulle hysa någon annan önskan än att sitta hemma i lugn och lefva på sina minnen. Men, nej, så var ej fallet. Det är med resor som med andra stimulerande medel, att njutandet deraf väcker begär efter mera, och *Ida Pfeiffer* egde ännu så mycken fysisk styrka, så mycken sinnesspänstighet i behåll, att hon beslöt sig för en ny resa och denna den farligaste af alla. *Madagaskar*, denna herrliga, fruktbara ö, så föga känd både af vetenskapsmannen och turisten, lockade henne med oemot-

ständig makt. Utom det tjusande i tanken att vara den första europé, som beträdat det inre af denna ö för studerandet af dess natur och dess befolkning, hoppades hon äfven att derigenom kunna uträtta något för vetenskapen, och ansåg nästan för sin pligt att ej rådfråga egen bekvämlighet och egna intressen, då det gällde att verka för ett stort mål, helst nu, sedan hon genom rik erfarenhet och ett mångsidigt kunskapsförråd än mera kunde gagna genom sina resor. Förlitande sig på den förvånande framgång och lycka, som hittills åtföljt henne på de många farliga färder hon företagit, ville hon ej lyssna till några invändningar, äfven då de kommo från *Alexander von Humboldt*, en man, för hvilken hon annars hyste den utomordentligaste aktning, en nästan till dyrkan gränsande beundran.

Sedan hon gjort nödiga förberedelser, lemnade hon *Wien* den 21 Maj 1856 och for med ångbåt den romantiskt sköna vägen uppför *Donau* till *Linz* och vidare öfver *Salzburg*, *München* och *Berlin* till *Hamburg*. Innan hon lemnade Europa ville hon göra ett besök i det för henne obekanta *Holland*, i hvars aflägsna kolonier hon redan kände sig så hemmastadd, och uppehöll sig der ett par veckor, under hvilken tid hon med stort intresse genomreste största delen af landet, öfverallt emottagen med utmärkt artighet och gästfrihet. Äfven *Paris* besökte hon för första gången och blef der inbjuden till en af geografiska sällskapets séancer, dit införd af den bekante geografen *Malte-Brun*. Men huru stor blef ej hennes öfverraskning, då sällskapets president straxt vid séancens början, presenterade henne för dess samtliga medlemmar, med några ord omnämnde hennes resor och verksamhet samt föreslog hennes upptagande såsom hedersledamot, hvilket förslag antogs med enhälligt bifall. I *Paris* så väl som annorstädes afrådde man henne från *Madagaskar*-resan, omtalande hurusom denna ö beherrskades af en grym drottning, hvilken ej tålte några européer, samt hurusom franska regeringen just stod i begrepp att ditsända en eskader för att fordra upprättelse för åtskilliga emot dess undersåtare föröfvade våldsamheter. Ehuru ogerna började *Ida Pfeiffer* tänka på att afstå från denna henne så kär blifna resplan och lemnade *Paris*, ej rätt belåten med utgången af sitt vistande der.

Öfver *London* begaf hon sig till *Rotterdam*, hvarifrån hon d. 31 Augusti afseglade med ett till *Batavia* destineradt

fartyg, dock i afsigt att landstiga i *Cap.* Detta fartyg medförde en hel skeppsladdning af fattiga barn, gossar och flickor från 10 till 20 år, hvilka af de i *Cap* bosatte holländske kolonisterna blifvit förskrifna för att uppfostras till deras tjennare. *Ida Pfeiffer* gör en högst sorglig skildring af tillståndet bland denna ungdom, hvilken till största delen tycktes härstamma från folkets drägg och utmärkte sig för ett i hög grad dåligt och sedeslöst uppförande.

Resan gick emellertid lyckligt; och kort efter sin ankomst till *Cap*, erhöll vår resande besök af *Mr Lambert*, en på ön *Mauritius* boende fransman, hvilken för åtskilliga angelägenheter skull ämnade begifva sig till *Madagaskar*, der han förut varit och hade flera relationer, och dit han nu erbjöd *Ida Pfeiffer* att vara sig följaktig. Med verklig hänryckning emottog hon detta förslag, om hvilket hon sjelf säger: "jag visste knappt hvad jag svarade *Mr Lambert* — jag hade velat jubla högt af glädje och förkunna alla menniskor min lycka." Ett bevis, bland de många vi dagligen ega, huru föga vi, arme dödlige, förut kunna bestämma hvad för oss är lycka, hvad olycka.

Som den ångbåt, med hvilken *Lambert* skulle afresa var färdig att afgå, återstod ingen vidare besinnningstid, utan begaf man sig af redan följande dag, den 18 November, och anlände till ön *Mauritius (Isle de France)* den 2 December, hyarpå *Ida Pfeiffer* genast fördes af sin reskamrat till hans på något afstånd från staden, *Port Louis*, belägna vackra villa. Som *Lambert* hade många anordningar att göra och äfven måste företaga en resa till *Sanzibar* och *Mozambique* för att uppköpa negrer och föra till *Isle de Bourbon* *), fördröjdes *Ida Pfeiffers* vistande på *Mauritius* öfver fyra månader.

Denna tid blef vår, vid ett rörligt lif och omvexling vana, resande ganska lång och hon säger derom: "hur glad jag är, att, när min reslust för 14 år sedan med allvar uppvaknade, min första utflykt ej gällde *Mauritius*. Den skulle då snart nog ha förgått."

*) Frankrike bedrifver nemligen här en slags maskerad slafhandel, för hvilken England tillsluter ögonen. Negern är endast slaf under 5 års tid och erhåller utom föda och bostad äfven lön till ett belopp af ungefär 2 preussiska Thaler i månaden. Efter denna tids förlopp har han frihet att stanna hos sin herre, om denne är nöjd med honom, eller — att dö af hunger.

Hon röntte nemligen, med få undantag, föga välvilja och gästfrihet af öns innevånare, för hvilka hon dessutom hyste ringa aktning, i anseende till den vinningslystnad, hon fann rådande hos männen, den okunnighet och indolens, som utmärkte kvinnorna och det godtyckliga förtryck hon såg utöfvadt mot arbetarne. Dessa kallas "coulis" och komma från *Bengalen*, *Hindostan* och *Malabar*, och på den orättvisa, hvarmed de behandlas, berättar *Ida Pfeiffer* ganska upprörande exempel. Men icke nog härmed, öns talträngda och sysslolösa personer uppgjorde en mängd historier angående den resande frun, hvars bevekelsegrunder till de besök, hon gjorde i dessa aflägsna trakter de ej kunde begripa och sålunda ansågo härflyta ur orena källor, hvarföre hon af somliga ansågs såsom en af engelska regeringen utsänd spion, under det andra tilllade henne samma befattning hos den franska, ja, man gick till och med så långt i sitt *oskyldiga squaller* att man stämpelade henne såsom giftblanderska. Engelsmän och fransmän bevaka hvarandra äfven här med misstänksamma blickar, afundsjuka om det inflytande de kunna utöfva i denna vrå af verlden. Under sådana förhållanden inser man lätt, att *Ida Pfeiffers* vistande på *Mauritius* blef allt utom angenämt och kan ej förundra sig öfver, att hon med glädje omfattade *Lamberts* förslag att möta honom på *Madagaskar*. Hon lyssnade således ej heller här till de varningar hennes vänner gjorde henne, då de afrådde henne från att företaga denna resa och isynnerhet i *Lamberts* sällskap, emedan man ansåg honom invecklad i politiska intriger. På en gammal uttjenad kanonslup, som på sin ålderdom användes till att föra oxar från *Madagaskar* till *Mauritius*, anträdde hon sin resa den 25 April 1857, men i anseende till fartygets bristfällighet åtgingo sex dagar till en färd, hvilken annars bekvämligen kan göras på tre.

Hon landsteg i *Tamatavé*, en hamn belägen på öns östra kust, och som *Lambert* ännu ej inträffat der, begaf hon sig ensam till Mademoiselle *Julie*, till hvilken han rekommenderat henne. Oaktadt det fransyskt klingande namnet var Mademoiselle *Julie* en infödd kvinna och oaktadt sin titel enka och moder till flera barn. På *Madagaskar* kallas nemligen alla kvinnor Mademoiselle, de må nu vara gifta eller ogifta. Mademoiselle *Julie* är dock en ganska ovanlig företeelse på denna ö, hvars kvinnliga befolkning är försänkt i okunnighet och försöfnig. Hon talar och skrifer ganska bra och ledigt fransyska,

sköter efter sin mans död hans vidsträckta affärer och, som det påstås, med bättre framgång än han, är egare af sockerplantager, rombränneri, idkar handel, o. s. v. Mot vår resande visade hon dock ringa artighet och ville ej en gång bestå henne några sängkläder.

Då *Lamberts* ankomst drog längre ut på tiden än han beräknat, begagnade sig *Ida Pfeiffer* deraf för att göra iakttagelser angående den ort, der hon befann sig och dess innevånare, samt företog åtskilliga utflykter i den lilla stadens grannskap, till ett par Mademoiselle *Julie* tillhöriga egendomar, bebodda af hennes söner. Då den ene af desse unge män är uppfostrad på *Isle de Bourbon* och den andre till en del i *Paris*, hoppades vår resande af dem ett mer civiliseradt, gästvänligt bemötande, hvilken förhoppning dock, hvad den ene beträffar, visade sig alldeles ogrundad; ty sedan hon, halfdöd af hunger, emedan Mademoiselle *Julie* ej bestått henne någon frukost före afresan, anländt till hans plantage och väntat flera timmar på frukosten, serverades hon slutligen med ris, kokta ärter och torkad fisk, hvilken senare var så motbjudande för hennes luktorganer att hon med möda kunde förmå sig att stanna i rummet. När hon följande morgon skulle begifva sig till hans ett par mil derifrån boende bror, gick det henne ej bättre, ty i stället för det *café au lait*, hvarom hon anhållit till resekost, inbar man till henne ett tvätfat med mjölk och socker, och våra läsarinnor undra troligen ej på, att hon lemnade tvätfatet och dess innehåll orördt.

Vi skulle önskat meddela våra läsare några utdrag ur *Ida Pfeiffers* senaste resa, som vi nyss med nöje och intresse läst, men nödgas af bristande utrymme uppskjuta dermed till ett annat häfte af denna Tidskrift, för att nu endast i största korthet omnämna slutet af vår hjeltinnas historia. I *Lamberts* sällskap fortsatte hon sedermera sin resa till *Tanariva*, öns hufvudstad och residens för nu mera aflidna Drottning *Ranavola*, en grym, herrsklysten qvinna, som efter sin gemåls död, lät mörda sju hans närmaste släktingar, och själf fattade regeringstömmanne, samt slutligen lyckades i sina bemödanden att lägga största delen af ön under sitt välde. Efter åtskilliga omständigheter nödvändiga för att erhålla tillåtelse att beträda det område, inom hvilket majestätet andades, emottogs dock så väl *Ida Pfeiffer* som hennes reskamrat med aktning och hedersbetygelser af drottningen och med den utsöktaste vänlighet af

hennes son, Prins *Rakoto*, en ung, ädel och menniskoälskande man, en fullkomlig motsats till sin grymma mor. Ömmande för det förtryck, under hvilket det arma folket suckade, hvar till vi endast kunna uppleta motstycken under en *Neros*, en *Caligulas* regering, hade Prins *Rakoto* med *Lambert* öfverenskommit om en statskupp, hvarigenom drottningen skulle aflägnas från makten, utan att dock på det ringaste skadas eller förfördelas. Som dock många voro invigde i denna stats-hemlighet, erhöilo äfven några engelska missionärer kunskap derom, och fruktande, att, i anseende till *Lamberts* medverkan vid regements-förändringen, det franska inflytandet och den katholska religionen skulle vinna insteg på ön, yppades genom dem hela planen för drottningen. Om hon misstrodde dessa uppgifter eller om hon ville låta planen komma till mognad för att på en gång afhugga hydrans alla hufvuden, var omöjligt för de oinvigde att bestämma, men allt nog, drottning *Ranavola* visade både *Lambert* och *Ida Pfeiffer* välvilja och uppmärksamhet, till dess hon vid sammansvärjningens misslyckande plötsligt framstod för dem i sin rätta dager. Endast på hennes sons enständiga och allvarliga förböner kunde hon förmås att förskona dem från ögonblicklig död, medelst svärd eller gift, och att mildra deras straff till ständigt förvisning ur hennes stater, hvarjemte en eskort af 50 soldater och 20 officerare skulle följa dem, tillika med fyra andra européer, till *Tamatavé* och tillse deras affärd derifrån. Denna mildhet var dock endast skenbar, ty drottningens afsigt var tvifvelsutan, att de resande, redan lidande af den elakartade *Madagaskar*-febern, genom vanskötsel och strapatser skulle omkomma på vägen. På hennes befallning måste de nemligen tillbringa åtta veckor på denna resa i stället för de åtta dagar, som vanligen åtgå dertill och under hela denna tid fick ej vår stackars resande tillfälle att ombyta kläder. Man behandlade så väl henne som hennes olyckskamrater på det råaste sätt, tvingade dem att dröja flera dagar på de osundaste ställen, och nödgade dem deremot mången gång att fortsätta den mödosamma färden just under de häftigaste feber-anfallen. Trots sjukdom, ansträngningar och försakelser uppnådde de resande ändtligen *Tamatavé* och funno, till sin utomordentliga glädje, ett skepp redo att afsegla till *Mauritius*. Den hjeltmodiga qvinnans kraft var dock ej bruten och såsom ett bevis derpå, anföra vi

hennes egna yttranden om afskedet från den ö, der hon utstått så många lidanden:

"Jag utgjöt visst inga tårar i skiljmessans stund, utan kände mig tvärtom helt lätt om hjertat, då jag satte min fot på skeppets däck, och såg med obeskriflig förnöjelse kommandanten och hans soldater, som följt oss ombord, åter aflägsna sig; dock ångrar jag icke att jag företagit denna resa, särdeles om jag skulle vara så lycklig att återvinna min helsa."

Denna lycka var henne likväl ej beskärd, ty kort efter sin ankomst till *Mauritius* insjuknade hon allvarsamt, men fördes genast till en engelsk familj, hvars bekantskap hon gjort kort före sin afresa från nämnde ö, och som nu egnade henne den ömmaste omvårdnad. Fullkomligt återställd blef hon dock ej, ehuru febern tidtals gaf henne någon ro, och sysselsatte hon sig alltid då med nya resplaner, hvaraf den, som gällde Australien, ifrigast omfattades. Flere månader måste hon uppehålla sig på *Mauritius*, utsatt för ständiga recidiv af den svårartade febern, hvilken slutligen tvingade henne att öfvergifva alla vidsträcktare planer och anträda hemresan, som företogs den 8 Mars 1858.

Öfver *London* och *Hamburg* reste hon till *Berlin*, der hon egde en kär väninna, i hvars hus hon erhöll den sorgfälligaste vård. Hon hyste dock motvilja för att återvända till hemorten i det sjukliga tillstånd, hvori hon befann sig, och ville ej ens tillåta sina bröder att besöka sig, utan lefde alltid i hoppet om ett tillfrisknande. Slutligen insåg hon likväl, att illusionernas tid var förbi och uppfylldes af en innerlig längtan att ännu en gång få se sin fädernesstad, der hon äfven inträffade i medio af September och fördes till sin brors hus.

De skickligaste läkare tillkallades, men förklarade enstämmigt, att hennes sjukdom, ett kräftartad åkomma i lefvern, följer af *Madagaskar*-febern, som angriper och förtär de inre kroppsdelarne, var obotlig. Hembygdens luft tycktes dock verka välgörande, ty under de första veckorna led hon mindre och började åter hoppas, samt talade om att göra åtskilliga mindre resor för att besöka släktingar. Men snart förvärrades åter hennes tillstånd och under de sista fyra veckorna af sin lefnad led hon de häftigaste plågor och föll ofta i yrsel. Några dagar före sin död hade hon glädjen att omfamna sin äldsta son, som bosatt i *Steyermark*, vid underrättelsen om sin more

svåra sjukdom, hastade till *Wien*. Mot slutet gaf man henne opium för att förskaffa henne någon lindring och natten mellan den 27 och 28 October utandades hon sakta och lugnt sin sista suck. Utom talrika släktingar och vänner, följde många af Wiens notabiliteter och vetenskapsmän *Ida Pfeiffers* stoft till dess slutliga hvilorum och bevisade henne sålunda den sista hederstjensten.

Vi hafva här i några hastiga, ofullkomliga drag meddelat våra läsare en konturteckning af *Ida Pfeiffers* händelserika lefnad och vi se i denna bild ett nytt bevis på vår förut uttalade sats, att äfven qvinnan i all sin svaghet, sitt beroende förmår uträtta otroligt mycket, när hon rätt allvarligt vill. Om man betänker de vidriga omständigheter, med hvilka denna rikt begåfvade qvinna alltifrån barndomen måste kämpa, hennes ålder, hennes ringa tillgångar, när hon ändtligen kom till oberoende, kan man ej undgå att skänka en gärd af uppriktig beundran åt den kraftfulla vilja, den uthållighet, som förmådde genomföra hvad mängden skulle ansett omöjligt.

Ida Pfeiffers dagboksanteckningar samlades och ordnades efter hennes död af hennes yngste son, Hr *Oscar Pfeiffer*, som vid tiden för hennes frånfälle befann sig i *Buenos Ayres*. De utkommo förlidet år under titel: "*Reise nach Madagaskar* (2 Bände. Wien 1861) och vid dem är bifogad en biografi efter författarinnans egenhändiga anteckningar, hvilken tjenat oss såsom ledning vid utarbetandet af närvarande skizz. Vi hoppas att, såsom vi redan nämnt, framdeles kunna återkomma till den i många afseenden högst intressanta beskrifningen på denna resa och med detsamma gifva ett prof på författarinnans enkla och klara framställningssätt, tillika med ett par korta skrivelser från *Alex. v. Humboldt*, vittnande om den utmärkte vetenskapsmannens erkännande af den ovanliga qvinnans förtjenster.

L. S.

IV. — SVALAN,

dess karakter och hemlif.

Man klagar att bland alla Europas länder, Sverige är det, som minst besökes af resande. Ehuru detta faktum, om äfven det kunde bevisas, knappast i vår tanke kan anses innebära något ringaktande för vårt fädernesland eller (då det kanske medför lika många förmåner som förluster) bör utgöra något skäl till klagan, är jag icke desto mindre färdig att bestrida detsamma. Så långt jag kan minnas tillbaka hafva nemligen våra bygder, ännu medan de blanka isarne förena insjöarnes stränder och bilda glatta broar öfver åar och elfvar eller ute i hafsvikarne gifva signal till uppbrott medelst dofva knallar, hvilka öppna djupa remnor i det blåaktiga, glashårda hafstaket, ännu medan snön ligger qvar här och der på norra sidan af bergsslutningarne eller djupt i skrefvorna, och medan den späda brodden och de ur fjolårets vissna gräs framtittande blåsipporna esomoftast nedbäddas under ett nytt snötäcke, eller brännas bort af en bister nattfrost — redan då hafva våra fjerran bygder sedan urminnes tider helsats af hela skaror resande, hvilka tilltaga i talrikhet allt som våren vinner i herravälde. Och knappast har blomstermånaden gått till ända, så hafva de glada skarorna redan gjort sig hemmastadda och införlifvat sig med alla våra klimat- och naturförhållanden, hvilka påtagligen vinna deras gillande, ty dag efter dag sjunga de alla, "hvar efter sin näbb", det gamla Sveriges lof. De låta sig icke skrämmas af en och annan mulen dag och blifva ej, såsom *Ida Hahn-Hahn* och andra beryktade resenärer, ur humör för någonting så obetydligt som en liten midsommarfrost eller en zephir med snö i vingarne. De klaga ej öfver bristen på hoteller, bristen på jernvägar, bristen på trottoirer, bristen på allting, men sätta sig öfver sådant och låta ej störa sig i sin fröjd af dylika småsaker. Nöjda, glada och lefnadsfriska, svärma de på obanade stigar fritt omkring i våra skogar och på våra fält, bygga sig bo hvarsomhelst och tillbringa i skötet af sin familj "den angenämaste sommar" tills

äter på bergen står *Vindsvalens* son
och skakar de snöiga vingar med dån
och hararne vitna och rönndrufvan glöder
och tåget församlas. Mot Söder! mot Söder!

Om de resande färdas barfotade och *sans culotte* — om de sakna den moderna *chapeau champignon* och *crinolinen*, om de i stället för frack eller *Zuavjacka* bära ett par brokiga glänsande vingar — hvad mera? äro de ej resande ändå — mången gång ganska högt uppsatta individer, tillhörande *la plus haute volée* inom deras samhälle, och skrytande med anor som sträcka sig ända till 5:te skapelsedagen?

Hvarför klaga vi då att Sverige icke besökes af resande? Och hvarför förfölja vi ofta dessa små luftseglare och jaga dem till döds, blott för vårt eget oädla nöje, i stället att taga väl emot dem och skydda dem? Är väl umgänget med dessa luftiga, sjungande, befvädrade små resenärer mindre intressant, mindre fångslande, mindre upplysande och bildande än det med vanliga turister, efter vi aldrig fråga efter att lära känna dem, eller göra oss på minsta sätt förtroliga med deras vanor och lefnadsförhållanden?

Låtom oss söka svaret på denna fråga, i det vi i flykten fånga en bland de första af dessa den gamla nordens värgäster, *Svalan*, och tillsammans börja studera hennes karakter och natur, göra ett kort besök i hennes bo, taga en öfversigt af hennes familjeförhållanden och göra oss så pass förtroliga med henne, att vi kunna helsa henne som en gammal bekant, då hon nästa vår kommer tillbaka.

För att uppställa *Svalans* stamträd, måste vi, enligt det allmänt antagna indelningssättet, först uppsöka hvilken ordning hon tillhör, då vi snart finna att hon räknas till *Sparf-fog-larnes*. Hon tillhör familjen *Fissirostres*, hvilket namn jag inbillar mig häntyda på den djupt klufna näbben, och hennes latinska dopnamn *Hirundo*. Hvad landsman *Svalan* ursprungligen är, har jag aldrig varit i stånd att utgrunda. Att döma af dessa foglars flyktighet, snabbhet, och favoritutrop "*vite! vite!*" skulle man vara frestad att taga dem för fransmän, medan dock deras huslighet och ömma omsorger om maka och barn snarare tyckas göra dem till tyskars eller skandinavens landsmän; deras grymma hämndlystnad, förenad med en utomordentlig godlyntighet, så länge ingen gör något intrång på deras

rättigheter, ger dem en viss likhet med italienare och nygreker; de mekaniska färdigheterna och reslusten tyckas de deremot ha ärft af britterna — korteligen de förefalla såsom verkliga kosmopoliter, hvilka hos sig förena många skilda nationers olika skaplynnen. I Sverige uppträda de under trenne olika former eller arter: *Hus-svalan*, *Ladu-svalan* och *Back-svalan*. De båda förstnämnda söka gerna människans grannskap, men den sistnämnda, grå till färgen, är mera skygg och gräver sitt bo i sandiga backar, hvaraf hon fått sitt namn. *Ladu-svalan*, som är den vackraste, har nakna tår, djupt klufven stjert och är svart ofvanpå, röd på panna och strupe, samt hvit under buken och på bröstet. *Hus-svalan*, med hvilken vi egentligen skola sysselsätta oss, har, liksom de förra, trekantig, i spetsen något tillbakaböjd näbb, krokiga ben, ganska långa vingar och klufven stjert; till färgen är hon svart med hvit buk och har fötterna fjäderklädda ända till klorna.

Svalornas ankomst under de första varma vårdagarne bebådas af några små, spridda skaror, hvilka synas vara ett slags förtrupper, utskickade att rekognoscera terrainen; men, då dessa förtrupper ej återvända med afskräckande nyheter, efterföljas de snart af talrika stora flockar, hvilka utbreda sig i oräknelig mängd öfver stad och land. Kort efter ankomsten börja de gamla svalorna uppsöka de bon, som de om hösten lemnat och hvilka de nu på bästa sätt reparera och ånyo inreda. De unga deremot, hvilka första gången skola etablera sig på egen hand, se sig om efter en passande boningsplats i närheten af fädernehemmet; något inbjudande hörn under en utskjutande taklist eller någon liten lockande vrå vid en framtittande balkong eller annan utbyggnad, eller ock en undan gömd plats i skydd af det öfverhängande torftaket på en fattig mans hydda. När platsen slutligen blifvit vald, samlar den unga svalan en hel mängd andra till medhjelpare och så börjas uppförandet af dessa med outtröttlig möda och skicklighet verkligen konstrikt höpfogade byggnader, hvilka så ofta af okynnet och skadelusten nedrifvas och förstöras. De fasta delarne — sjelfva stommen af boet — utgöras vanligen af grenar eller andra hårda ämnen, dem foglarne uppsöka och hemföra i näbben, hvarefter de sammanfoga dem med ett slags murbruk af fuktad jord, hvilket utbredes med näbbarne, som då göra tienst såsom murslefvar; när sjelfva boet sålunda blifvit uppmuradt, med en rund öppning i taket, som tjenar till ingång, beklädes

det inuti med dun och fjädrar, ibland äfven med gräs och vissnade löf. Här bosätter sig sedermera egaren med sin maka och lefver ett idylliskt familjelif, under det han med rörande omsorger hyllar sig om honan och ungarne. Honan lägger 4 till 6 ägg i sender och lemnar under de 14 dagar, som de skola ruvas, ej boet; under denna tid flyger hanen ständigt omkring i närheten af boet, likasom bevakande det, och tillför maken största delen af det byte han fångar; under natten täcker han med sin egen kropp öppningen af boet, troligen för att bibehålla värmen derinne, eller för att skydda det för någon oväntad öfverrumpling. Då ungarne blifvit kläckta omhuldade de på det ömmaste af föräldrarne. Hotas de af någon fiende, skrika föräldrarne likasom förtviflade och sammankalla alla svalor i grannskapet, hvilka också genast skynda till hjälp, hvarpå hela flockar samfäldt angripa den fruktade fienden. *Svalorna* utmärka sig derjemte såsom förståndiga uppfostrare; så ser man t. ex. föräldrarne först på kort afstånd locka de små med någon omtyckt föda, för att sålunda förmå dem att pröfva sina vingar; lyckas försöket dem, retirera föräldrarne småningom mer och mer, hvarefter ungdomen slutligen tyckes erhålla de gamlas tillstånd att göra längre utflygter. Ännu under några dagar följa de dem dock på dessa färder, tills de öfvertygat sig att de kunna reda sig på egen hand. Härefter lefver nu hela det unga släktet, öfverlemnadt åt sig sjelft, tillsammans i talrika skaror. Först när den äldsta kullen hunnit så långt, börja föräldrarne sysselsätta sig med en ny kull. De lägga nemligen ägg ända till 3 gånger under sommaren.

Svalorna hafva en utomordentligt lätt och uthållig flygt, och det är ett verkligt nöje att följa deras snabba och behagliga rörelser, antingen de snudda längs utmed vattenytan eller korsa hvarandra i luften, på jagt efter insekter, af hvilka de i flykten fånga en otrolig mängd, tack vare deras djupt klufna näbbar, som under flykten mestadels hållas öppna. Genom sin förkärlek för denna föda gör *Svalan* landtbon goda tjänster, i det hon befriar honom från skaror af myggor, flugor, sädesmask och andra små skadedjur, och den grymhet, hvarmed den vänliga fogeln ofta förföljes, är därför lika oklok som omenskelig.

Omkring höstdagjemningen samla sig *Svalorna* i stora flockar för att börja återfärden mot söder. En del behöfva

härtill inga förberedelser, andra åter, hvilkas yngsta kull blifvit sent utkläckt, ses ända till sista stunden ängsligt pröfva styrkan af ungarne vingar och söka hårda deras späda krafter. Så såg jag en gång från ett fönster på en vacker herrgård i Östergötland, huru, en klar Septemberdag, en talrik flock flyttande svalor slog ned på taket af en af flyglarne vid den stora gården och med högljudda maningsrop kallade till sig alla nejdens svalor, för att förstärka sin skara. Men under det dessa småningom samlades och en del, under högljudt qvitter, tillsammans med de nykomna bildade en mängd skiljda kottierier på det sluttande taket, sågos de öfriga oroligt flyga fram och tillbaka, än mellan de båda flyglarne, än på det kortare afståndet till hufvudbyggnadens tak, under det de ängsligt sågo sig om och uppgäfvo gälla locktoner, eller, då dessa ej tycktes göra åsyftad verkan, skyndsamt flögo tillbaka för att hemta en flock andra, senfärdiga eller vankelmodiga, hvilka de då ledsagade, under det de med tydlig oro bevakade deras rörelser. Svalornas högljudda prat och det muntra lefverne de höllo på hustaken samlade småningom på den stora trappan en del af gårdens kvinnliga tjänstfolk, värdfolk och gäster; men ingen kunde förklara meningen med svalornas förehafvande, förr än herrgårdens egare, en ståtlig gråhårsman, med reslig gestalt och stora, qvicka ögon, öppnade ett fönster i andra våningen och, med ett djuptonadt skratt öfver "*fruntimrens* okunnighet", förklarade att de oroliga svalorna öfvade den sista kullen af sina ungar till den långa förestående flyttfärden, samt att de öfriga troligen voro sysselsatta att förtälja hvarandra sina äfventyr under den förflutna sommaren, eller att hacka på nästan och spinna ut något förtal om granarne "just som andra pratsjuka och sysslolösa madamer." Väl van vid den gamle godsherrns originella talesätt, skratade man åt den lexa man fått och gick åter hvar och en till sina göromål, jag, för min del, rätt nöjd med den lilla improviserade lektionen i naturalhistorien, hvilken gaf mig den första anledningen att litet närmare studera *Svalornas* karakter.

Enligt somligas påståenden flytta dock ej alla *Svalor*, utan draga sig till en del undan i jordhål, eller gömma sig bland vassen vid sjöstränderna, der de ligga i dvala till våren. Måhända inträffar detta någon gång med *Backsvalan*, men säkert är att de flesta ej stanna här öfver vintern, utan med den första höstkylan flytta till varmare länder. Senare samlas de i tallösa

flockar på Europas södra kuster, der de slå ned på några högre punkter och invänta ett gynnsamt tillfälle för den gemensamma färden öfver Medelhafvet. Mötas de af motvind eller oväder slå de ofta ned i fartygens tackling, till dess flykten kan fortsättas utan fara. Redan i slutet af October säges det, att de börja visa sig i *Senegal*, der de öfvervintra och byta fjädrar, tills nästa vår igen

*"Längtan dem griper till fädernejorden
Och tåget församlas. Mot Norden! mot Norden."*

der de med en beundransvärd instinkt återfinna sina gamla boställen och ånyo installera sig i dem. Man har öfvertygat sig härom genom att kring foten på flere *Svalor* fästa små silkesnören, för att igenkänna dem. En berömd italiensk naturforskare, *il Signor Spallanzani*, har gjort många intressanta iakttagelser rörande detta förhållande. Så har han t. ex. under icke mindre än aderton års tid sett samma *Sval-par* oafbrutet återkomma till sitt gamla näste, hvilket under hela denna tid knappast behöft den minsta reparation. Men äfven vid andra tillfällen har den noggranne iakttagaren spårat samma förmåga hos *Svalorna* att på långt afstånd återfinna ett ställe, som de lemnat. Han har t. ex. fångat en svala, då hon låg på sina ägg, och i bur fört henne långt bort från boet; då han släppte ut henne, höjde hon sig först högt upp i luften, likasom för att taga en öfversigt af nejden, och ställde sedan kosan i rak riktning rätt på den punkt, der hennes bo med de lemnade äggen befann sig. Dessa, flere gånger upprepade, försök hafva äfven tjenat till en måttstock på snabbheten af svalans flygt; sålunda har *il Signor Spallanzani* en gång sett ett par svalor från *Milano*, der han återgaf dem friheten, på tretton minuter begifva sig till de i *Pavia* varande ungarne.

Dylika iakttagelser måste, för att leda till något resultat, göras med en ihärdighet, en noggrannhet och ett tålmod, som för den liknöjde betraktaren kanske närmar sig till småaktighet, men hvilka äfven de störste naturforskare icke undandragit sig, inom detta såsom inom de flesta andra naturföreteelsers område, till vetenskapens tjänst. Desse naturens siare borde dock härvid kunna påräkna en villigare hjälp, äfven af dem, som sakna en grundlig vetenskaplig bildning, än händelsen är, åtminstone i vårt kära fädernesland. Om folk i allmänhet, om till och med vi kvinnor, med vakna, uppmärksamma

blickar följde företeelserna omkring oss i den organiska så väl som i den oorganiska naturen, och antecknade våra iakttagelser, huru skulle ej på detta sätt månet bidrag till kunskapen om naturens tysta och undangömda arbete blifva lemnadt, på samma gång som vi sjelfva blefve klokare, kunnigare, bättre — ty hvem vill neka det förädlande inflytandet af umgänget med naturen? — Hvad säga väl mina unga läsarinnor om detta förslag? J tveken kanhända — undskyllande Er med oförmåga, okunnighet och många andra brister, som eljest icke så uppriktigt erkännas. Välan, så vill jag gifva Er ett exempel på, huru lätt och beqvämt man kan göra dylika iakttagelser och huru dertill egentligen blott fordras det tålmod, den *trohet i det lilla*, hvaraf ju hvarje qvinna, och isynnerhet hvarje *svensk qvinna*, så gerna berömmar sig. Exemplet är dock hemtadt af en stor man och utgör på samma gång en fulländning af den *Svalans* historik jag här försökt att lemna.

Den ryktbare *Baron de Cuvier*, hvars tidigare lefnadsförhållanden tidskriftens läsare redan känna *), plägade ofta roa sig med att för sina umgängesvänner berätta följande. Under det han såsom ung och fattig bestridde informatorstjensten inom en grefflig familj i en aflägsen landsort i Frankrike, bebode han med sina lärjungar vindsvåningen i det gamla familjeslottet. *Cuvers* rum låg åt trädgården, och han hade för vana att tidigt hvarje morgon öppna fönstret och inandas den friska luften, innan han började arbetet med sina föga läraktiga élèver. En morgon märkte han tvenne svalor sysselsatta att bygga sig ett bo just vid hörnet af hans lilla vindsfönster. Hanen hemtade ett slags fuktig lera i näbben, hvilken honan knådade, och med tillhjälp af grenar och halmstrån uppfördes häraf det blifvande hemmet. Sedan sjelfva stommen väl var färdig, skyndade båda foglarne att tapetsera bostaden med fjädrar, ulltappar och torra löf, hvarefter de flögo bort till närmaste skog, utan att på flera dagar återvända till nästet. Under tiden inträffade flere händelser af vigt. Medan de båda svalorna ifrigt sysslade med byggandet af sitt bo, hade *Cuvier* märkt tvenne sparfvar, hvilka, uppfugna på närmaste skorsten, med mycken nyfikenhet tycktes följa svalornas arbete. Den förrådiska afsigten med detta uppmärksamma betraktande röjdes snart; ty knappast hade de stackars svalorna fullbordat sitt

*) Se 2:dra årgången 2:dra häftet. sid. 139.

verk och begifvit sig bort på sin tillämnade lusttur, förrän sparfpåret tog svalboet i besittning och inrättade sig der, så bekvämt som om de ansett det uppfördt helt och hållet för deras räkning. *Cuvier* märkte dock, att de aldrig vågade aflägsna sig från boet, utan att alltid en qvarstannade på vakt, med den korta och tjocka näbben uppsträckt genom boets öppning, för att derifrån utestänga hvar och en, utom den vändade maken.

Vid smekmånadens slut återvände de rätte egarne. Huru stor var ej deras förvåning att finna boet upptaget! Hanen gjorde ett förbittradt anfall för att jaga bort inkräktarne, men möttes af sparphanens fruktansvärda näbb, hvilken snart affärdade den olycklige egaren med blödande hufvud och ruggiga fjädrar. Darrande af raseri och blygsel och med ögonen glödande af harm, återvände han till sin brud, som suttit vändande i närmaste trädtopp, och tycktes hålla en ängslig öfverläggning med henne. Derpå flögo de båda upp och försvunno snart.

Kort derefter återvände den frånvarande sparfhonan, och *Cuvier* tyckte sig märka, att hanen började gifva henne en liflig skildring af sitt äfventyr, beledsagande sin berättelse med vissa egendomliga små skrik, hvilka i *Cuiviers* öron ljödo mycket lika hänskratt. Härmed må dock ha varit huru som helst, så förlorade det värda paret ej lång tid med att prata, utan begynte genast, en i sender, flyga ut och insamla ett förråd af lifsmedel, hvarpå de båda qvarstannade i boet, hvars ingång nu bevakades af *tvänne* starka näbbar. Men nu hördes ett högljudt skriande och flaxande uppöfver dem. *Cuvier* såg en talrik skara svalor församla sig på slottstaket och igenkände midt ibland dem de förörättade husegarne, hvilka tycktes beskrifva sin olycka för hvarje nykommen flock. Inom kort hade på detta sätt omkring 200 svalor samlats till rådplägning. Under allt detta rörde sig icke de båda sparfvarne ur fläcken, utan bevakade troget ingången till boet med sina båda uppsträckta näbbar.

Plötsligen och hastigt som tanken störtade en flock svalor fram emot boet, alla med näbbarne fyllda med lera, som de hvar i sin ordning nedkastade öfver ingången till boet. Denna manöver utfördes med stor skicklighet på två tums afstånd från ingången, och från en punkt, der de befunno sig trygga för hvarje anfall från de belägrade sparfvarne. Dessa blefvo i sjelfva

verket så förblindade af denna första salfva af lera, att de ej syntes ha någon tanke på att försvara sig. Emellertid fortforo svalorna att öfverhölja boet med lera, till dess ingången var nästan alldeles betäckt; hade det ej varit för de båda sparfvarnes förtviflade ansträngningar att afkasta det ständigt ökade lerlagret, skulle ingången i och med detsamma varit fullkomligt tilltäppt. De obevekliga svalorna läto dock af in-tet motstånd afskräcka sig, och slutligen sågs ett helt detachement slå ned på boet och med näbbar och klor pressa och stryka ned den halfnjuka leran öfver ingången, samt lyckades slutligen att sålunda hermetiskt tillsluta den. Derpå höjdes från hundratals små strupar vilda hämnd- och segerskri!

Men härmed var ännu ej svalornas verk fullbordadt. De skyndade nu att från alla riktningar hemta materialier till ett nytt bo, hvilket de uppförde ofvanpå den igenmurade ingången till det andra, och två timmar sedan sparfvorna blifvit levande begrafna, intog paret det nya nästet.

Den obevekliga hämnden var fullbordad. De olyckliga sparfvorne voro dömda, icke blott att försona sitt brott genom en långsam och grym död, men tvungos dertill att under dödsplågorna lyssna till sina grymma bestraffares, de båda lyckliga svalornas, glada sång. Under många dagar lemnade nu svalhonan ej boet; hon hade lagt sex ägg, och medan hon rufvade dem, försåg henne maken med insekter till föda. Efter fjorton dagars förlopp märkte *Cuvier* att hanen hela dagen var sysselsatt att hemföra en otrolig mängd insekter till sitt bo, och tittande ditin såg han sex små gula näbbar, alla gapande efter föda. Från denna stund blef det den unge informatorns högsta nöje att följa den lilla familjens utveckling. Ungarnes gula näbbar blefvo småningom svarta och glänsande, deras duniga kroppar betäcktes med mjuka vackra fjädrar, och de började slutligen åtfölja modren på kortare utflygter. Hanen lärde sina ungar att fånga rofvet i flykten; att flyga högt, då atmosfären var lugn och flugorna höllo sig i de öfre luftregionerna, och att hålla sig tätt intill marken, då oväder var i annalkande och alla insekter der sökte skydd.

Sålunda förgick sommaren och hösten kom. Ånyo samlades talrika flockar af svalor på det gamla slottets tak. De höllo ifriga samtal med hvarann, och *Cuvier* roade sig med att söka tolka deras språk. Boets ungar fördes till centern af

flocken, tillsammans med andra ungdomar, och en vacker morgon begaf sig hela skaran af mot öster, och försvann.

Historien fick ett tragiskt, men på samma gång ett mycket romantiskt slut. *Cuvier* igenkände nemligen följande vår samma svalor, som då återkommo magra och ruggiga, repareerade sitt bo och intogo det såsom förut; men en vacker dag greps hanen af höken, hvilken, ehuru fälld af *Cuiviers* bössa, dock med sina hvassa klor så sargat den arma svalan, att denne, vårdad af maken, "stilla afled." Denna smärtsamma förlust krossade den ömma makans hjerta, och, i trots af alla *Cuiviers* bemödanden att hålla henne vid lif, dog äfven hon, fem dagar efter den tillbedde makens bortgång.

Flere månader senare berättade *Cuvier* svalornas roman för den lärde *Abbé Tessier*, hvilken kom på besök till slottet. Berättelsen gaf anledning till ett följande samtal, rörande andra naturföreteelser, derunder den unge informatorn røjde så djupa insigter och en så skarp blick i naturens hemligheter, att Abbéen, som i honom spårade den blifvande vetenskapsmannen, erbjöd honom en plats i sin närhet, der han kunde få tillfälle att fullborda sina studier, samt skref till *Jussieu* och *Geoffroy-Saint-Hilaire* för att rekommendera honom hos dem. Följden häraf blef att *Cuvier* inleddes i korrespondens med desse och andra vetenskapsmän, och att han efter någon tids grundliga studier blef utnämnd till Professor i komparativ anatomi i Paris.

Utan att kunna hoppas på några så lysande resultat af våra iakttagelser, torde dock denna enkla berättelse kunna tjena oss till föredöme i mer än ett afseende. Den lär oss t. ex. att intet skapadt är så ringa, att det ej förtjenar vår uppmärksamhet, att trogna och ihärdiga iakttagelser af naturens företeelser alltid medföra sin egen belöning, ty ingen torde väl vilja bestrida sanningen af dessa ord, lånade af en af våra utmärktaste naturforskare: "hvad som icke varit för ringa för Gud att skapa, kan aldrig blifva för ringa att af oss kännas" *). Låtom oss t. ex. tänka oss en talrik familj på landet, omgifna af en rik natur; antag att hvarje medlem af familjen åtagit sig att inom ett visst område af naturens rike göra dagliga iakttagelser och anteckningar: att t. ex. en åtoge

*) *E. Fries*: Botaniska utflugter.

sig foglarne, en annan växterna, en tredje insekterna, en fjerde de atmosferiska förhållandena, en femte de vexlande företeelserna på himlahalvvet m. m. Antag att Söndags e. m., hvilken ofta förefaller den sysslolösa ungdomen så lång, eller ock tillbringas under föga bildande eller förädlande tidsfördrif, — antag att denna långa söndags eftermiddag användes till gemensam lektyr af de under veckan gjorda naturhistoriska anteckningarne, antag till och med, att man i flera grannfamiljer öfverenskommit om en dylik sysselsättning och sammanträffade för att gemensamt läsa dessa nya slags dagböcker — skulle ej detta utgöra en tillräcklig lön för den ringa mödan, hvilken dessutom snart i sig sjelf otvifvelaktigt blefve ett verkligt nöje? Skulle ej detta tålīga, trogna studium af skapelsens under inverka mildrande och förädlande på karakterer och lynnen och rikta den eljest ofta tanklöst och utan mål kringirrande blicken, från beundran af det skapade uppåt mot Skaparen, i bäfvande åkallan och tillbedjan? — Och slutligen, skulle ej mången gång, äfven oerfarne och olärde forskares iakttagelser, kunna tjena vetenskapen och bringa ljus i mången dunkel fråga? Har ej den nyss anförde författaren rätt, då han säger: "I natural-historien kan äfven den ringaste af dess idkare genom sin flit bidraga med en ny sten till dess omätliga tempelbyggnad, finna något nytt drag på den förbisedda taflan."

Det är blott erfarenheten, som kan besvara dessa frågor, och Svenskarne äro i allmänhet i detta afseende oförlåtligt oerfarna. Men — efter vi redan *antagit* så mycket — så låtom oss äfven antaga att det ofvannämnde förslaget vunne våra läsares bifall, att de under den stundande sommaren satte det i verkställighet och att de slutligen en gång af *egen erfarenhet* besvarade de frågor, som här blifvit framställda af den frågvisa

L—d.

V. — VÅRSÅNG *).

Lärkan jublar. Det är åter vår.
 Blåögd sippa i sin löfbädd står.
 Sin uppståndelse naturen prisar,
 Och till lof och tacksamhet oss visar.

Skåda kring! — se allt förnyadt är.
 Jorden icke mer sin svepskrud bär;
 Klädd i hoppets drägt vi nu den skåda.
 Och förstå nog meningen med båda!

Frigjord bölja rullar fort åstad,
 Lösta bäcken sorlar åter glad;
 Och de skaror, som i träden gunga,
 Är det ej ett lof, de alla sjunga?

Jo! naturen stämmer upp med fröjd,
 Jubelsången emot himlens höjd.
 Allt hvad skapadt är, skall lofva, ära
 Upphofsmannen, Honom offer bära.

Menska! lofvar också du din Gud?
 Följer du med fröjd Hans kärleksbud?
 Är det *vårfriskt* i din själ, ditt sinne,
 Flyter "lifvets" klara våg derinne?

Liksom vårsol strålar mild och klar,
 Lifvande hvad dödt och stelnadt var,
 Låt ock städse, så i fröjd som smärta,
 Nådens solsken lysa i ditt hjerta.

---

*) Insändt.

E.

VI. — SPRIDDA BILDER, UPPFÅNGADE I FLYGTEN
UNDER SOMMARFÄRDER I FREMMANDE LAND.

III.

En Dag i Hamburg.

Är du resfärdig, gode läsare? Vår farkost, "*Minnet*", ligger tacklad och klar att lägga ut. Vinden är förlig, himlen hög; det goda skeppet spänner sina segel och rycker otåligt på sitt ankartåg; skynda, kom med!

Låt gå, låt gå
På bölja blå!

Lustig är färden, muntert hoppa solstrålarne på vågor-
nas krusiga toppar, friska fläktar skalkas bland seglen — det
går fortare än med sjelfva ångans kraft, och innan vi veta
ordet af lägga vi till i den gamla Hanse-staden *Lybeck*, af
hvilken vi taga en allra som hastigaste öfversigt. Vi bese de
gamla märkvärdiga kyrkorna, rådhuset och *Heilige Geist Hospi-
talet* med dess förnöjda, gamla innevånare, titta nyfiket inåt de
antika husens djupa porthvalf, lockade af det fina gallerstängslet
och de grönskande trädgårdarne derinnanför, och hamna slut-
ligen i en waggon, som inom kort för oss vidare till målet
för vår närvarande utflygt, det ståtliga *Hamburg*, der Por-
tiern på *Hotel de l'Europe*, med välvillig, men något excellens-
messig hållning, tar emot oss såsom gamla vänner och bekanta.

Ännu återstå några timmar af eftermiddagen och har
du lust så kan du i godt sällskap hinna göra en angenäm
promenad i botaniska trädgården och der njuta af blomster-
doft och näktergalssång; du kan på hemvägen följa folkskaran,
som formerar queue efter borgarevakten, hvilken med flygande
fanor och klingande spel marscherar hem från exercisen; du
kan göra ännu några slag i alléerna vid *Jungfernstieg*, som
hvimla af promenerande och glimma af gaslägor. Du kan slut-
ligen taga plats på altanen utanför Alsterpaviljongen och smutta
på en glace eller tömma din bägare *Maitrank*, medan du lyss-
nar till några af dina okända grannars anmärkningar öfver
lefnadssättet i Hamburg eller beundrar den vackra taflan

af *Alsterbassinens* lugna vattenspegel, glittrande af återskenet från tusende gaslågor, som upplysa alléerna och de palatslika hotellen. Men nej — "jag ser uppå dina ögon", att du just nu ej har sinne för allt detta. Förgäfves anstränger du dig för att se förtjust och road ut; dina beundrande utrop blifva mattare, din blick mera uttryckslös, dina rörelser stela af trötthet — och af pur barmhertighet ledsaga vi dig tillbaka till hotellet och lemna dig der med ett hjertligt god natt — för att dock tidigt nästa morgon väcka dig och bjuda dig att med oss tillbringa

En dag i Hamburg.

Men det är sannt, vi behöfva ej väcka dig; ty detta uppdrag åtager sig oombedd borgarvakten, som kl. 6 gör sin rund omkring *Binnen Alstern*. Musiken är samtagen nog, men klingar dock ej obehagligt i den skära morgonluften, då du halfklädd tittar fram mellan de slutna gardinerna och varsamnt öppnar fönstret. "Ah!" — jag hör och förstår ditt utrop. Icke sannt, den är intagande denna solbelysta, leende tafla! I fonden ser du *Aussen Alstern* med dess uddiga löfbekransade stränder, öfvertäckta af leende villor. I taflans medelpunkt *Binnen Alstern*, hvimlande af snäcklika båtar, mellan hvilka en flock svanor, lockad af musiken, kryssar af och an. Och midt emellan de båda vattnen höjer sig den trädplante-rade landtungan, der den simpla och tarfliga väderqvarnen afsticker i hjert kontrast mot de ståtliga palatsen vid *Jungfernstieg*, som bildar förgrunden till taflan. Och allt detta belyst af en nymorgnad sol!

Men se der! — du är redan sjelf morgnad och färdigklädd — du ger oss ett tecken genom fönstret — vi invänta dig hos Portier'n — och så börja vi vår dag med en tidig morgonvandring i staden, der det redan är lif och rörelse öfver allt, ehuru af helt annat slag än längre fram på dagen. Nu gäller det väsendtligen nyttans värf. Der kommer den trygge landtboen, vandrande bredvid sitt tunga lass af hvarjehanda matvaror; der trippar den näpna trädgårdsflickan med sina korgar, fulla af de herrligaste blommor, och lockar oss att köpa; der nedsätter den frodiga mjölkmadamen sina stora rödmålade mjölkbyttor i hörnet, och sig sjelf midt ibland dem, utdelande sin vara åt köpare till höger och venster. Der åter möta vi en flock Vierländska flickor i den välkända national-drägten och lyssna till deras friska ungdomliga stämmor, då de utropa sina

Gemüsen och sina *Erdbeeren* till salu och inom kort samla en hel mängd köpare omkring sig. Dröj ett ögonblick och låtom oss taga en öfersigt af scenen. Se der hotellkocken, hvilken nedlätit sig att sjelf i egen hög person taga varorna i ögonsigte, och med förnäm likgiltighet betalar hvad som begäres; der åter den lilla välfödda borgar-Muttern, som prutar på hvarje morot, hvilken hon granskande instoppar i den stora piraten. Och se hit, närmare oss, hur den gamle gastromen med plirande ögon och skinande läppar väljer i korgarne de läckraste frukterna, den hvitaste och mjellaste sparrisen för sin sybaritiska ungarlismiddag; och bredvid honom åter den lilla sömmerskan, som låter uppmäta sitt kvartersmått smultron på ett téfat, hvilket hon inpassar som lock på krukan, den hon hos madamen i hörnet nyss fyllt med mjölk — och sedan med ett bröd från bagaren har sin enkla middag färdig. Se der åter en hel skock slamrande *Dienstmädchen* med sina hvita mössor och sina torgkorgar dolda under den, öfver armen vårdslöst kastade, röda schalen; häpnar du icke öfver den liflighet, med hvilken de prata och äta, köpa och skratta på en gång, utan att låta störa sig af några odygdiga pojkar, hvilka kila ut och in mellan de olika grupperna af köpare och betrakta de fyllda korgarne med hungriga blickar, i det de med tusen spratt hämna sig på de lycklige, som ega några slantar att köpa för? Och ser du slutligen midt ibland det muntra folkhvimlet, en och annan blek och utmerglad skugga, hvars matta ögon sluta sig, likasom blygdes de att möta solens ljus och hvars slappa lemmar med möda tyckas bära dem, medan de vacklande smyga sig framåt. Ser du deras olika uppsyn, af dåsig liknöjdhet eller af fräck oförsynthet, af öfvermättnad eller af omåttlighet, under det de åter smyga sig bort, tyta och stapplande såsom de kommit? — Det är en måndags morgon; du erinrar dig från de okända grannarnes samtal i Alsterpaviljongen föregående afton några flygtiga anspelningar på det Hamburgska arbetsfolkets söndagsnöjen — härmningar af en god del af herremännens hvardagsnöjen — och du förstår att du sett en skymt af den stora stadens skuggsida. Men synen är sorglig och vi få dessutom ej dröja längre: köp derföre en bukett jordgubbar af den vackra Vierländskan och låtom oss gå vidare uppåt den breda *Bergstrasse*, för att se huru lyxen, representerad af de stora varumagasinerne, småningom uppslår sina kolossala ögonlock (fönsterluckorna) och

gnuggar sina dimmiga ögon (spegelfönstren) tills hon fullt vaknat, då hon gör sin morgontoilette, hvilken vi kunna följa ända från de första tvagningarne och till ordnandet af de sista draperierna i den dyrbara och brokiga paryren, hvarpå den förföriska sköna står färdig att locka de förbigående. Men det är farligt att blicka för djupt in i förtrollerskans glänsande ögon; det kunde lätt kosta oss halfva vår reskassa. Kom därför och låtom oss modigt trotsa hennes förförelser, i det vi skynda hem igen till *Hôtel de l'Europe*, der våra reskamrater vänta oss vid kaffebordet, redan samspråkande med några Hamburgerbekanta, med hvilka vi i går öfverenskommit att göra en tidig utflygt på *Alster-bassinerna*. Åtskilliga andra planer skizzeras för dagen, och det befinnes att första ångbåt bör begagnas, om allt hvad man önskar skall medhinnas. Snart skjuter den lilla ångaren fram bakom väderqvarnen, klyfver *Inner Alsterns* lugna vattenspegel, skrämmer svanorna på flykten och lägger slutligen till straxt nedanför oss vid bryggan, för att aflemna sina från landtsidan medförda passagerare. Nu är ingen tid att förlora, vi svälja i hast den sista klunken *café au lait*, gripa i flykten hatt och hanskar och skynda ned — just i lagom tid för att se den lilla förargliga ångaren skjuta ut, i det den likasom på trots fräser och spottar åt de försenade passagerarne, som snopna qvarstå på quaien. Hvad är nu att göra? — Åh, ingen fara! man är aldrig rädlös i *Hamburg*. En hvissling af Portier's pipa, och vi ha en vagn till vår disposition samt rulla inom kort utåt alléen, som öfver de fordna vallarne leder till den yttre *Alstern* och *Uhlenhorst*. Ju mera vi aflägsna oss från staden, desto behagligare och mera intagande blir vägen, der den än böjer sig inåt landet, på ömse sidor omgifven af de täckaste landthus och de ståtligaste villor i italiensk stil, än åter följer stranden, likasom för att i smyg kasta en blick tillbaka åt staden, innan den på nytt fördjupar sig mellan grönskande lunder, doftande trädgårdar och prunkande byggnader. Allt under det vi fara fram, presenterar man för oss de lysande villorna och andra märkvärdiga ställen vi passera. Än är det hemvistet för en af de *rikaste* bankirerna i *Hamburg*, än ett sommarpalats, tillhörigt en rysk magnat med *enorma* räntor, än ett fantastiskt *Cottage*, bebodt af någon Engelsk *millionär*, ett landtslott, som inom sina afundsjuka murar döljer någon *stenrik arftagerska*, en prunkande villa, byggd på någon renommerad vexelagents *oerhörda*

kapitaler etc. etc. Förgäfves vänta vi att få höra — "der bor den snillrike skriftställaren, den djupsinnige tänkaren, den genialiske konstnären, den lärde vetenskapsmannen, som tjent och hedrat vårt samhälle." — Icke ett ord förnimma vi i den vägen, och vi skulle måhända frestas att tro det penninge- och njutningslystnaden vore de förherrskande impulser, som lifva detta samhälle, den ena ohejdadt förtärande hvad den andra med lika ohejdadt ifver förvärfvar; men vi akta oss noga för några förhastade slutsatser, allra helst som de skulle störa oss sjelfva i ögonblickets egoistiska njutning. Vi våga oss icke på djupet med något — vi vilja hvarken forska, fråga eller studera — endast *se* och *njuta* af stundens intryck, såsom turister egnar och anstår — endast i flykten uppfånga det förtjusande doftet af rosen, utan att komma den så nära, att vi såras af dess törnen, eller så fördjupa oss i dess sköna kalk att vi stingas af masken, som måhända gömmer sig i dess inre. Liknelsen träger sig ofrivilligt på oss, ty vi vandra bokstafligen såsom genom rosengårdar; notabene, vagnen är hemskickad och vi fortsätta vägen till fots utmed floden, hvars öfre fördämningar bilda de båda *Alster-bassinerna*. Rosorna synas vara Hamburgarnes älsklingsblommor. Ty den ståtliga villan och det anspråkslösa landthuset ligga lika inbäddade i massor af rosor, skiftande i alla nyancer, från den späda *Maidenblush* till den svartröda blodrosen. Utom denna yppiga blomsterprakt smyckas hvarje veranda och kolonnad af rika klängväxter. Se der, huru den vilda vinrankans grönskande löfverk förhöjer den italienska villans arkitektoniska skönhet, och der åter på andra sidan huru murgrönan slingar sina lätta draperier kring det enklare landthuset's oregelbundna former och ger det en förtjusande lefvande arkitektur. Men här slutar vår väg och vi måste på båt sätta oss öfver floden till andra stranden det vi fortsätta vandringen till *Uhlenhorst*, i det vi passera den svenske Minister-residentens sommarställe, intaga en liten frukost vid restaurationen och slutligen med den förargliga lilla ångbåten anträda återfärden. Från våra platser på däck betrakta vi nu med förtjusta blickar andra sidan (ingalunda afvisidan) af det vackra strand-sceneri, som vi nyss inifrån beundrat, och kunna, noggrannare än då, följa den behagliga konturen af de bugtiga stränderna, hvilka småningom vidga sig, för att bilda en grönskande ram kring den yttre bassinen, som nu synes fullkomligt stängd af den höga landt-tungan,

der väderqvarnen står likasom på vakt, besluten att icke släppa oss in i den inre helgedomen, hvars herrlighet vi blott af de ofvan trädtopparne uppstickande kyrkspirorna och hustaken kunna ana. Men trots väktarens vresiga uppsyn smyga vi oss in genom ett litet trångt pass, och i det samma utbreder sig för våra blickar den praktfullaste panorama: — *Binnen Alsterns* klara vattenspegel, hvimlande af lätta farkoster och omgifven af mångdubbla alléer, på andra sidan begränsade af en sammanhängande sträcka palatser och hoteller, bortom hvilka åter kyrkspirorna glittrande höja sig i solskenet. *Nicht wahr! Es ist wunderschön!* Du vet, käre läsare, att man aldrig kan taga till mindre, då man befinner sig på tysk botten.

Nu tror du kanske, att vi ämna lemna dig att taga din siesta, till dess klockan kallar oss till table d'hôte — men ack! du misstar dig. Besinna! ännu ha vi ej sett börsen — och hvem skulle väl våga erkänna sig ha tillbragt *en dag i Hamburg*, utan att ha sett dess största märkvärdighet? Skynda därför, det är redan i senaste laget, ty den stänges kl. 2. Vi taga vägen öfver *das Rathhausmarkt* och hafva snart passerat den planterade platsen framför det tillämnade, ehuru ännu aldrig uppförda stadshuset; — men tyst! hör hvilket dånande brus, såsom af ett haf i storm eller af en skummande forss! Männe den fredliga *Alstern* fått något ondt i sinnet och hotar med en öfversvämning, eller har den ståtliga *Elben* gjort uppror och stigit öfver sina bräddar? — Men nej — att döma af folkets utseende tycks ingenting ovanligt vara på färde, och ingen mer än vi sjelfva synes häpen eller förvånad, då det dofva brusandet tilltager i allt starkare crescendo. Som vi ha brådtom, hinna vi dessutom ej stanna för att fråga, utan ila framåt mot den storartade byggnaden, som ligger framför oss, kasta en blick genom lorgnetten på de båda grupperna af *Kiss*, som pryda frontispicen, skynda in i vestibulen, uppför trappan och genom några yttre rum, der strömmens dån öfverröstar våra frågor, hvilka dock synas göra sig förstådda, ty man öppnar en dörr och vi befinna oss på ett galleri i en sal af ofantliga dimensioner. Den förmenta forssens dån skakar murarne, och kommer luftlagren att snart sagdt kännbart vibrera, och vi begripa i ett nu, att det väl är en ström, men världshandelns mäktiga ström, som brusar för våra bedöfvade öron. Halft förvirrade af sorlet och hvimlet der nere, luta vi

oss fram öfver balustraden, för att så noga som möjligt betrakta det sällsamma skådespelet. Först synes oss hela den böljande människomassan dernere röra sig fram och åter utan ordning och utan plan, men snart märka vi dock att den stora allmänningen är delad i jemna lotter och att de flesta bland mängden hafva hvar och en sitt gebiet att råda öfver. Hvarje större handelsfirma har nemligen af rutorna i det inlagda golfvet en viss plats sig upplåten, der hufvudmannen eller någon af hans förste kontorister under börstimman infinder sig för att uppgöra eller emottaga anbud på nya affärer. I förstone märka vi dock knappast någon enda stillastående figur utan hela massan synes vara i rörelse och liknar uppifrån ett böljande haf af — panamahattar. Men har du aldrig så litet anlag för att vara fysionomist, käre läsare, så kan du, lika litet som vi undgå frestelsen att börja studera dessa figurer. Vi vänta oss måhända att finna vinningslystnaden inpräglad på alla dessa arbeten — men om så är, har den åtminstone artagit ganska skiljaktiga uttryck. Hos en mängd, isynnerhet af de yngre, synes ingenting annat än en viss nonchalant dandyism, som för närvarande utmärker de flesta nationers unge män *comme il faut*. Men vid närmare betraktande finner du dock att dessa, och en mängd jemte dem, stå likasom utanföre handlingens brännpunkt. Att de utgöra skådespelets komparser, hvilka drifva sitt oförargliga hokus pokus, eller sitt omedvetna narrspel inför publiken och fångsla dess uppmärksamhet, medan sjelfva hufvudintrigen i stycket utföres af den egentliga élitekorpens öfvade aktörer, hvilka aldrig falla ur sin roll, och hvilka reprentera vissa stående typer inom börslifvet, som af en uppmärksam betraktare lätt särskiljas. Der t. ex. se vi en reslig figur med högburet hufvud och en blick, som, ärlig men skarp och aldrig förbiseende den egna fördelen, påminner om örnens, stolt, ädel, men roflysten. Der åter hafva vi en annan, hvars skefva hållning, smygande rörelser och snikna ögon utvisar en lägre natur af samma art, hvilken företrädesvis älskar att vinna på andras bekostnad. Der den oförsynte djerfheten hos börsskojaren ex professo, som vågar allt utan att ega det ringaste att förlora; der den ängsligt försigtige spekulanten, som tillbringar dagar och nätter med de noggrannaste beräkningar af chancen och dock alltid missräknar sig; der en af handelns furstar, hos hvilken *gentlemanen* aldrig en hårsman ger vika för *köpmannen* och som endast räknar nationer

och konungahus bland sina gäldenärer, och der åter procentaren i miniatyr, som ända till sista skillingen utpressar sina fordringar af kroggäster och biribispelare. Men du afbryter mig och blir sjelf min förevisare: "Se, se", hör jag dig utropa, "se på den gamle, öfvade spelaren derborta, som vinner och tappar med samma stoiska lugn; och der den lättsinnige nybörjaren, som jublar öfver vinsten och skrattar åt förlusten; der åter den kloke spekulanten, som, rädd att fresta lyckan, slutar vågspelet i tid och stoppar vinsten odelad på sig, och der bredvid den godhertade slösaren, hvilken strör det vunna guldet omkring sig, så länge lyckan varar, men förgäfves väntar samma återtjenst, då bladet vänder sig. Och se, se der längst bort, den gamle utlevade girigbuken, som med lystna blickar följer spelets gång, med feberaktig otålighet skrapar åt sig vinsten och med förtviflan målad i sina blodsprängda ögon ser den knipas af en annan, och, der bredvid, den af ödet förföljde, som misslyckas i allt och nu vågat yttersta skärfven på ett sista kast — och förlorar, förlorar till grannen, det personifierade onda samvetet, hvilken med en egendomlig rörelse gömmer de falska tärningarne sedan kastet inbringat honom högsta vinsten!"

Men tyst då, tyst käre läsare! — Sorlet och tröttheten ha bedöfvat dina sinnen, du drömmar, du talar i sömnen! vakna och besinna att det icke är spelbankerna vid *Baden* eller *Homburg*, du har framför dig, utan den vidtberömda Hamburgerbörs — brännpunkten för den stolta och fria handelsstadens högsta intressen — den Nord-Europeiska världsmarknadens centrum. . . . Lyckligtvis har ingen hört oss, och ditt oförlåtliga misstag kan förblifva en djup hemlighet mellan dig och mig. . . . Men se, redan börjar hvimlet derinne minskas, sorlet aftager i styrka, och vi måste skynda hem för att vid en tidig och tarfligare table d'hôte intaga våra platser och sedan anträda den påtänkta utfärden åt ett annat håll af stadens omgifningar.

"Nå! hvarthän skola vi då igen draga åstad?" frågar du och ser helt trött ut; men kom ihåg att tröttheten är bannlyst af alla äkta turister. Du har dessutom god tid att hvila ut under middagen, och kan t. o. m. taga dig en allra som hastigaste lilla siesta i den gungande kupéen, som kl. 5 stannar vid porten för att föra oss genom östra delen af staden ut åt Bergedorffsvägen till. Men det är skada, ty då försummar

du tillfället att få en liten öfversigt af den mindre besökta delen af *Hamburg*, samt ett, om än aldrig så flygtigt, begrepp om förstadslifvet, hvilket, att döma af de nyfikna ansigtene i fönstren, den af kaffeångor mättade luften, samt de skaror af kaffesystrar, d'un certaine åge, som med piraten i handen och parasollen öfver sina negligébeprydda hufvuden hvimla på gatorna, har ett visst tycke med småstadslifvet i Sverige. Du försummar äfven att se stadens närmaste omgifning åt denna sidan, den trefliga utsigten öfver odlade fält och smånätta landt gårdar och förblir i okunnighet om tillvaron af den lilla välbyggda och trefliga byn *Ham*, hvilken snart kommer att utgöra en förstad till *Hamburg*. Du vet ingenting om de vackra och komfortabla villor och landthus, som på allt längre och längre afstånd från hvarandra framskymta mellan grönskande häckar och blomrika trädgårdar. Du försummar att iakttaga öfvergången från dessa de sista spåren af en stor stads grannskap till det fullkomliga landet; doftet af det nyslagna höet far din näsa förbi; du är döf för slotterfolkets entoniga sång, ackompanjerad af liornas slipande; du är till och med blind för de täcka landtflickornas vackra ögon, som under de stora hattarne kasta nyfikna blickar på de förbifarande. Du vet kanske icke ens ett ord om en af våra ledsagares förklaring öfver ändamålet af den stora, mörka byggnaden, som derborta framskymtar mellan träden — och — nå äntligen! — nu vaknar du, men stirrar ännu med helt drömmande blickar framför dig och fattar ej straxt att vi stannat vid målet för vår färd: *Das Rauhe Haus*.

Den vackra och behagliga, men ganska praktiska verklighet, som här möter oss, jagar dock snart alla drömmar på flykten. Ehuru trädgårdsgången, uppför hvilken vi ställa kosan, är insvept i ett mystisk dunkel, som skulle kunna komma oss att tänka på elfvornas drömland, hindrar oss dock anblicken af några bastant klädda pojkar, hvilka med hackor i händerna rensa den från ogräs, att göra oss några dylika romantiska föreställningar; och fastän rosor och liljor kransa vår stig, så blomma dock der bredvid ärtor och potates, såsom en nyttig påminnelse om det praktiska lifvet. Emellan öppningar i de lumiga trädpartierna framskymta icke några luftiga, elyseiska boningar — utan helt simpla, låga, men trefliga bostäder, påtagligen rama prosans hemvist. Allt ser dock behagligt, trefligt och inbjudande ut, för den som ej lefvat så länge i drömmar-

nes land, att han förlorat intresset för den nyttiga verkligheten. Nickande åt ännu en flock unga trädgårdsarbetare, lemna vi den skuggiga alléen och utträda på en öppen gård samt derifrån in i en temligen stor, simpel byggnad, det ursprungliga *Rauhe Haus*, så kalladt, emedan det i långa tider varit obebodt och hos folket stått i dåligt rykte. Här anmodas vi att inskrifva våra namn i en stor bok, hvarpå en så kallad "*familjebroder*" tar oss om hand, för att visa oss välgörenhetsanstalten och förklara oss dess vackra syfte. Den utgör på en gång en räddnings- och uppfostringsanstalt för fattiga eller vanvårdade barn och en förberedande bildningsskola för unge män, hvilka egna sig åt det christliga uppfostrings- eller förbättringsväsendet. Till inrättningen hör äfven en högre pensionsanstalt för den bildade klassens vanartade söner, äfvensom ett boktryckeri och åtskilliga andra handtverkerier. Barnen uppfostras i familjer af högst 12 medlemmar, under uppsigt af en husfar och husmor samt af en så kallad *familjebroder*, hvilken ständigt omgifver dem. De undervisas i religion och andra skolämnen samt i handverk, trädgårdsarbete och åkerbruk, af *lärarebröder*, och vid deras afgang från anstalten skaffar Föreståndaren eller Direktionen dem goda platser, inom de yrken, för hvilka de blifvit uppfostrade.

I *Brödra-anstalten* emottagas unge män, af mellan 20 och 30 års ålder, hvilka efter en kurs af två eller tre år utgå såsom föreståndare eller biträden inom räddningshus, hospitaler, barnhus, fängelser m. m. eller såsom agenter för Bibelsällskaper, stadsmissioner och andra christliga föreningar.

Den vackra stiftelsen grundlades år 1833 af dess nuvarande föreståndare, *D:r Wichern*, hvilken då först bosatte sig i det gamla öfvergifna huset och upptog 3 gossar. Inrättningen har intet statsunderhåll och inga kapitaler, utan uppehålles endast och allenast af enskilda bidrag, men har dock, från sin första början och till 1860, gifvit vård och uppfostran åt 559 barn. Den står i närmaste gemenskap med den inre missionen, som i Tyskland har en långt mera omfattande verksamhet än hos oss och som tvifvelsutan verkar mycket godt — i goda händer. Allt detta berättar oss *familjebroderen*, hvars blick strålar af intelligens och godhet och hvars hjerta tydligen är lifvadt af christlig kärlek. Vi titta med honom in i mer än en af de simpla, men treffliga små boningarne, der vi dock nu finna blott få hemma, emedan det just är badtimma för

gossarne. Vi bese skolsalarne och underrätta oss om läroämnena, vi gå igenom verkstäderna, der de unga, hvar efter sina anlag, få lära olika yrken, såsom snickeri och svarfning, skraddare- och skomakare-arbete m. m. hvarmed de tillika bidraga till inventariernas underhåll på gården samt till sin egen beklädnad, medan andra af deras kamrater under utarbete lära åkerbruk och trädgårdsskötsel. Vi gå äfven igenom köksafdelningen, der maten lagas för alla till inrättningen hörande personer och hemtas af hvarje familj efter gifna proportioner; taga en öfversigt af visthus och tvätthus, samt öfvergå derpå till andra sidan af trädgården, der flickorna, på samma sätt afdelade i familjer under uppsigt af systrar, hafva sina bostäder, *die Schwalben-nester* kallade, och sin skolsal. Här sakna vi dock till vår ledsnad den slöjdundervisning, som meddelades gossarne och hvaraf oss synes som vore flickorna nu för tiden i lika mycket behof. Vi skulle t. ex. ha önskat att der funnits verkstäder, der de fått lära betsa och polera eller måla de möbler och bohag, som gossarne snickrat, att äfven de fått lära bokbinderi och tryckeri, skraddar-söm och finare sko-sömnad — allt arbeten, mindre ansträngande och långt mera passande för kvinnans krafter än månget annat, som hon åläggas. Men vi hinna ej göra några vidare önskingar för de små flickornas väl, hvilka nu nigande och leende besvara vår afskedshelsning, i det vi lemna dem för att med vår vänlige ledsagare äfven göra ett besök i den gemensamma bönesalen, der hvarje morgon böner uppsändas för inrättningens och alla dess medlemmars väl. Man visade oss här en stor bok, ett slags journal som hålles öfver hvar och en person, hvilken från stiftelsens början i någon bemärkelse stått under dess uppsigt, och hvilken journal fortsattes äfven sedan de lemnat den, på det sätt att hvar och en, han må befinna sig huru långt borta som helst, hvarje år på sin födelsedag insänder en kort berättelse om huru det gått honom under det förflutna året. Den sålunda insända redogörelsen uppläses för den lilla församlingen under bönestunden, hvarefter alla närvarande förena sig i en from bön för den frånvarandes eviga och timliga välfärd. Den unge brodern syntes fästa mycken vikt vid detta oafbrutna föreningsband mellan stiftelsen och hvar och en, som någonsin kommit under dess inflytande, och du, likasom jag, käre läsare, instämmer säkert i ett varmt gillande af dessa vackra patriarkaliska institutioner, hvilka bilda en så sällsynt och helsosam motsats till världens

vanliga lösen — "hvar och en för sig." En större byggnad på något afstånd från de öfriga, och den vi äfven som hastigast gå igenom, inrymmer den högre pensionsanstalten; härmed är äfven en lärdomsskola förenad, och man påstår att mången okunnig, lättsinnig och lastbar yngling utgått härifrån, kunnig och redbar, räddad åt Gud, återgifven åt samhället. Äfven här bese vi skolsalen, bönerummet och de vackra boningsrummen, äfvensom tryckeriet, förenadt med en liten bokhandel, hvilket alltsammans står under stiftelsens kontroll och drifves till dess förmån, och derifrån vi medtaga några af *Årsberättelserna* samt en "*Festbüchlein des Rauhen Hauses*" deri vi framdeles tillsammans skola söka närmare kännedom om den vackra stiftelsens uppkomt och organisation. Under en vandring omkring den vidsträckta trädgården lyssna vi ännu med glädje och en oemotståndlig rörelse till den unge brodrens beskrifning öfver stiftaren af *das Rauhe Haus*, (hvars boställe vi se framskymta på något afstånd), hans älskvärda personlighet, hans ädla väsende, och hans djupa, brinnande nit för sina medmenniskors väl och för befrämjandet af en sann christendom. Med hjertat värmdt af blotta skildringen af så mycken fromhet och sann godhet, och uppriktigt ledsna att vi gått miste om den ädle mannens bekantskap (han är nemligen frånvarande) skiljas vi slutligen vid vår vänlige ledsagare, i det han ger oss några vackra blommor och några goda ord till afsked.

Åter sitta vi i den gungande vagnen och rulla snabbt framåt vägen tillbaka mot *Ham*. Men en ovanlig tystnad herrskar ibland oss, som skulle hvar och en känna ett behof af att inom sig sluta de allvarliga tankar och känslor, hvilka detta besök väckt, för att låta dem sålunda i själens innersta stilla slå rot, blomma och mogna till en bättre och varaktigare frukt än den turisten hemtar af vanliga flygtiga rese-intryck. Vi skulle kanske alla varit mest böjda för att avsluta dagen med detta minnesvärda besök och tillbringa aftonen under stilla betraktelser — men när blef stillhet någonsin en resandes lott? "Framåt! så är ditt ödes bud", heter det i bokstaflig mening. Framåt rullar också vår vagn i allt snabbare fart och stannar slutligen vid inkörsporten till en landtlig villa, tillhörig en Hamburgerfamilj, med hvilken en af våra reskamrater stått i ett mångårigt vänskapligt förhållande, allt sedan den första flygtiga bekantskapen i en jervägskupé. Se der! gallerporten är redan öppnad. Stig på, käre läsare, och slå ifrån dig den

svenska blygheten, som vill undskylla sig med ett, "det passar ej att komma objuden." Stig på, och var öfvertygad, att de gamla *B:s* gästfrihet räcker till också för dig. — Vi tyckas ej vara väntade så tidigt, och du har därför godt tillfälle att med oss taga den täcka landtgården i ögonsigte. Den liknar egentligen ej de prunkande villor och mera anspråksfulla sommarpalatser, som vi beundrat utmed *Alsterns* stränder, utan synes ha en helt annan karakter. Bostadens läge, på något afstånd från vägen, så undangömd bland höga, lummiga träd att en förbigående knappast anar dess tillvaro, dess oregelbundna arkitektur, bestående af ideliga till- och påbyggnader, synbarligen tillkomma allt efter som innevärnarnes antal eller behof af utrymme ökats, den gröna gräsmattan utanför fönstren, finskuren som sammet, och den med särdeles komfort anordnade breda verandan längs framsidan af byggnaden — allt har en egendomlig prägel af solid och enkel smakfullhet, som du måhända icke tilltrott tyskarne och som, i fall du någonsin varit i England, skulle kunna förleda dig att tro att du i hast blifvit förflyttad till en *english cottage*. Denna illusion får ännu mera sannolikhet, då en gammal gråhårsman med ädel hållning, regelbundna, men något tärda drag, djupliggande grå ögon och *a certain quaint expression about the mouth* utträder på verandan, skyndar emot oss och fattande våra händer, helsar oss med ett hjertligt, men lugnt: "*Well, my friends! how d'ye do? how very kind of you to come!*"*) etc. tar en gäst under hvardera armen och för oss alla under glädtigt skämt, afbrutet af ett och annat djuptonadt *Well!* (gubbens *household word*) in i huset. Inkomna i en ljus och luftig sommarsal göra vi oss der hemmastadda, under det den gamle, som med *an odd twinkle of the eye****) låtit oss förstå, att värdinnan var i *the pantry* (handkammaren), och att han tänkte öfverraska henne med vår ankomst, klappar på en dörr, ropande: "*Mother! mother B.*" Ögonblicket derefter uppenbarar sig i dörröppningen en syn, värdig en målares pensel; ja, du är nästan frestad att tro, att det är en af *Rembrandts* taflor, som lifslevvande stigit fram ur ramen. I förgrunden har du den gamle mannen, till hälften skynd bakom den öppnade dörren, men med en komisk blick sneglande på taflans hufvudperson,

*) Godt, mina vänner! Huru befinnen J Er! Hvad det var vänligt af Er att komma!

**) En betydelsefull blinkning med ögat.

en frodig matrona med ett vackert, ännu ungdomligt anlete, belyst af ett par skimrande bruna ögon och omgifvet af mörkt hår, öfver hvilket thronar en mössa, vårdslöst knuten. I händerna håller hon ett fat med en tårta och under armen en bok, som hon med möda qvarhåller. Vid ett utrop af henne framsticker ett litet ljuslockigt barnhufvud tätt intill dörrposten. I bakgrunden synas hyllor med glas och kopparkärl, medan ett flammande sken af sol eller eld ger scenen en fantastisk belysning. Du har god tid att beundra den lefvande taflan, ty häpnad och bryderi hålla gruppen orörlig. Så mycket mera talande är dock uttrycket i den goda fruns lifliga ansigte, och slutligen utbrister hon med tydlig tysk accent: "*dear me! how very, very kind of you!*"*) och i ett ögonblick är taflan förvandlad — tårtfatet bortsatt, dörren tillsluten, boken fälld till golvet och den älskvärda värdinnan i full färd med att taga oss alla i famn, under det den lilla flickan blygt gömmer sig i vecken af hennes klädning. På de första helsningsorden hör du, att den tyska typen icke bedragit dig, och du förstår snart att den lifliga frun är den gamle Engelsmannens tyska hustru, ung till kropp och själ, ehuru redan öfver medelåldern.

Nu hörjar ett ifrigt utbyte af frågor och vänskapsbetygelser mellan värdfolket och dess äldre bekanta bland gästerna; under tiden kan du, käre läsare, med oss se dig litet omkring bland de omgifvande föremålen.

Det första, som fäster vår uppmärksamhet, är boken, som husmodren medfört från handkammaren, och vi taga upp den, i tanke att finna någon tysk *Gustafva Björklund*, efter hvars föreskrifter den pösande kakan blifvit tillredd. Men med förvåning finna vi i stället "*Uhlands Gedichte*", ofta och med förkärlek lästa, såsom de många märkena och anteckningarne i marginalen utvisa. *Hvad* skulle väl våra svenska fruar, och *hvad* deras herrar och män, säga om en dylik sysselsättning i handkammaren? Du ryser väl vid blotta tanken på ett sådant majestätsbrott, käre läsare, och för att spara dina nerver vilja vi ej fordra svar på frågan, utan hålla oss endast till den *tyska* husmodren, till hvars älskvärda karakter dessa för oss så heterogena föremål, *poesien* och *tårtan*, just torde hafva gifvit klaven. Denna gissning bestyrkes senare, då vi efter att hafva sett oss omkring i de öfriga rummen,

*) Bevara mig! Huru innerligt vänligt af Er!

beskådat ett utsökt tafvelgalleri, innehållande mer än ett mästestycke och förvaradt i husets öfre våning, lyssnat till de vackra tonerna från en osynlig violoncell, bläddrat i några intressanta plancheverk och slutligen, lockade af mötande blomsterångor, funnit vägen till ett litet förtjusande visthus, återkomma till salen, der värdinnan för närvarande, ensam med en af de svenska gästerna, sysslar med kaffeserveringen. Detta husliga göromål har dock ej hindrat henne från att börja ett ifrigt samtal om poesi i allmänhet och *Uhland* isynnerhet, och då hon hos den ofvannämnda gästen tror sig finna något gensvar för sin poetiska förtjusning, kysser hon henne i sitt hjertas glädje, sägande:

"*Oh, I am so glad, that you love poetry!*" *).

Förtjensterna af *Uhlands Frühlingslieder* diskuteras derpå, under det pepparkakorna prydligt ordnas på fatet. Der näst kommer ordningen till *Der Rauschebart*, och *der Löwe Ulrich* sjunker badande i sitt blod, just som den goda frun sticker knifven i tårtan. Slutligen reciteras äfven med "*leise flüsternde Stimme*" en liten profbit ur hans *Liebesklagen*, ackompanjerad af sockerbitarnes melodiska klingande mot kristallskålen. Men nu är hela kaffeattiraljen ordnad på brickan, hvilken den vänliga värdinnan står i begrepp att sjelf bära ut till det öfriga sällskapet på verandan, tilläggande endast några ord af glad förvåning, att man i Sverige så väl känner den tyska poesien. Den lifligt intresserade svenskan ser upp från "*die Gedichte*", deri hon bläddrat, och svarar med skalden:

*'Man hat gehört die Kunde
Vom Fräulein, welches tief
In eines Waldes Grunde
Manch' hundert Jahre schlief.
Den Namen der Wunderbaren
Vernahm man aber nie,
Ich hab' ihn jetzt erfahren:
Die Deutsche Poesie!*

Strålande af förtjusning sätter fru B. ifrån sig brickan och vänder sig mot den leende svenskan, utropande: "*Indeed, I must kiss you once more, because you really do love*

* Jag är så glad att ni tycker om poesi.

poetry!" Och efter att hafva utfört sitt uppsåt är hon i blinken försvunnen med kaffebrickan.

Som det är sent, ha vi all rättighet att vara kaffe-hungliga och skynda därför efter värdinnan ut på verandan, der vi nu finna alla de hemmavarande af familjen församlade: far och mor, trenne söner, en liten dotterdotter samt en ung brorson, just nyss hemkommen från Amerika, och hvilken bland de unga kusinerna synes utgöra hjelten för dagen. Vacker, glad och hurtig är han också, just en typ af *go ahead* systemet i dess bästa mening, och yttrar fritt sitt ungdomsmod och sin slägtkärlek äfven genom den strykande aptit, hvarmed han tömmer *Mutter B:s* korgar och för tredje gången fyller sin kaffekopp. Upptagen än af att lyssna, än af att sjelf deltaga i det pågående samtalet, hinner du blott i flykten uppfånga en skymt af de trenne sönerns utseende och skaplynnen, men dock tillräckligt för att af hvardera i minnet bibehålla en karakteristisk bild. Den äldste, en hög gestalt med ett mörkt, Rembrandtskt hufvud, yfvigt hår och skägg, har modrens svärmiska ögon, hennes varma teint i ansigtets färgton och påtagligen äfven mycket af det romantiska i hennes lynne. Den skimrande blicken har något oroligt frågande, som spejade den ständigt efter idealet, och under skämt och löje döljer den unge mannen tydligen en rastlös, en lidande och kämpande ande. Hans natur tycks temligen kontrasterande mot fadrens lugna, företrädesvis reflekterande, och måhända är det denna olikhet, som ålägger sonen ett visst tvång och ger något till hälften kufvadt åt hans inre väsende — motsägelser, hvilka äfven uppenbara sig i hans hållning. Den andre i ordningen liknar den engelska typen: redbar, praktisk, men mera oåtkomlig än de andra, tycks han ha fått en anstrykning af fadrens *odd and laconic humour*, medan man dock i den unges anlete förgäfvets söker de spår af en tänkande och djupsinnig ande, som stämplat den gamles. Den tredje sonen, en blomstrande yngling, är en fullkomlig afbild af modren, hvars poetiska sinne hos sonen synes förvandladt till ett musikaliskt.

Sedan kaffet är drucket, företager hela sällskapet en promenad i trädgården och den lilla omgifvande parken. Göra vi modren sällskap, så bli vi snart initierade i familjens historia. Vi få en aflägsen aning om den orsak, som för flera år sedan dref den äldsta sonen bort från fädernestaden och ut i en annan verldsdels vilda, obebodda trakter, och lyssna till

berättelsen om hans återkomst, hans felslagna förhoppningar, hans nya verksamhet här hemma m. m. Vi få äfven en hastig skizz af det sorgliga öde, som drabbat en äldre, gift dotter, i det hon efter år af bekymmer och motgångar, tillbragta i den nya världen, sett sig tvungen att återvända till den gamla, der hon nu befann sig i Paris för att studera tonkonsten, med den fasta föresatsen att sålunda med eget sträfvande bereda en oberoende framtid för sig och sina tvänne barn, hvaraf det ena, den lilla ljuslockiga flickan, vi redan sett, var lemnadt i mormodrens vård. Allt detta berättar dig den lifliga tyskan på sin brutna engelska, men med denna vältalighet, som blott en moder eger i sin makt. Sedan hon borttorkat några tårar ur de sköna ögonen, är hon dock snart lika munter igen och beredd att upprulla nya ljusare familjetaflor för dig, berättande om en yngre dotters lyckligare lott och om ännu två eller tre söner, en i London och ett par i Amerika, tills den gamle *gentlemannen* slutligen höres skämtande banna sin kära hälft för det hon så egennyttigt monopoliserar vårt sällskap, hvarpå hon öfverlemnar oss åt honom, lofvande att under tiden gå och tända ljusen vid pianot, på det hennes älskling, violoncellisten, måtte få låta höra sig i en duett med "*brother Thomas*."

"*Well, here we are*" — och nu gäller det att göra närmare bekantskap med den egendomligaste och betydelsefullaste af familjens medlemmar. Men det är lättare sagdt än gjort, och medan du uppmärksamt lyssnar till hans *quaint remarks*, hans *philosophical reasonings* och hans *half comical, half touching stories* *) — och inbillar dig studera honom och hans egenheter, har han måhända kommit längre i studiet af dig sjelf; ty hans djupliggande grå ögon äro förunderligt genomträngande, och i sjelfva sättet att berätta sina favorithistorier har han en egen method att vädja till åhörarens omdöme och aflocka honom hans tankar. Och af berättelser har den gamle ett outtömligt förråd; från hans favoriter i biblioteket och i det lilla vackra tafvelgalleriet, till papegojan, som svingar i sin ring på gräsplanen utanför verandan, och den storbladiga murgrönan, som pryder växthusets väggar, hafva alla hvar sin historia, och hvar historia sin *moral point*, högt uttalad eller åtminstone antydd. Men småningom öfvergår samtalen från

*) "Hans egendomliga anmärkningar, filosofiska räsonnementer och halft komiska, halft rörande historier."

yttre föremål till sjäslifvets företeelser och aflockar vår värd månet uttryck, som röjer den djupsinnige tänkaren, den varme människovännen, och förräder en klar och verldsupphöjd åskådning. Man vidrör i förbigående nöden, eländet och okunnigheten inom den fattigare klassen i *Hamburg* och kommer deraf att nämna den nu aflidna *Amalie Sieveking*, såsom en de fattiges och sjukas goda engel, hvilket ger oss anledning att sedermera närmare studera denna märkvärdiga personlighet. Man kommer att nämna den högre räddningsanstalten vid *das Rauhé Haus* och råkar derigenom in på kapitlet om de fel och svagheter, de sorger och lidelser, som företrädesvis tillhöra de bildade klasserna — allt illustrerad af levande exempel, skildrade med blott några få, men skarpt betecknande drag. Slutligen är man inne på ämnet om olika sätt att bära lidandet och sorgen, och utan att låtsas märka *Mother B:s* betydelsefulla vinkar angående supéen, utan att låta störa sig af de smältande toner, den unge violoncellisten redan länge aflockat sitt instrument, samlar den gamle gentlemannen ett litet auditorium omkring sig i motsatta hörnet af rummet och börjar en berättelse om, huru män bär en hjertesorg.

"Well! I had a friend — A poor exile, an outcast from his country, separated from his young wife and bereft of a great fortune; it is unnecessary to add — he was a Pole."

Men det skulle vara fåfängt att söka återgifva den ypperlige berättarens egna ord; allt nog han hade en vän, en polack, som bannlyst från sitt land, beröfvad sin stora förmögenhet och skiljd från sin unga, tillbedda maka, en dag tog sin tillflykt till hans bepröfvade vänskap och kom att söka en fristad i hans närhet. Medlemmarne af familjen B. voro de enda vänner han egde i *Hamburg*, och i deras trogna sköte kom han dagligen att nedlägga sina sorger, sina bekymmer och sina förhoppningar; ty ehuru dyster och nedböjd af olyckan, lyste dock *en* klar stjärna i hans natt — hoppet om återförening med hustrun. Kring denna enda ljuspunkt vände sig också alla hans tankar, ju mera den efterlängtade tidpunkten nalkades. Men ogynnsamma förhållanden inträdde och lång var provvotiden, innan han slutligen en dag kom och förtäljde sina vänner, att han fått underrättelse att hans unga maka just samma dag skulle anträda resan. Af ett sangviniskt temperament, öfverlemnade han sig nu lika hejdlöst åt sin stun-

dande lycka, som han förut fördjudat sig i förtviflan, och yttrade en nästan yrande glädje.

"Aftonen derpå", fortfor berättaren, "satt jag i skymningen ensam inne i mitt läsrum; plötsligen förmörkas fönstret af *a dark shadow*; derpå hör jag dörren hastigt uppslås och ser en mörk skepnad med vild häftighet rusa emot mig. Nästa ögonblick faller den till mina fötter, i det den, med en förtviflans åtbörd, sammanknäpper de uppräckta händerna öfver sitt hufvud, och derpå, utan ett ljud, sjunker tillsamman, lik en tung, liflös massa; *Well! it was my poor friend, and he had lost his wife just that same evening, when he was raving about the happiness of seeing her again* *).

Nu följde en skildring af den olycklige mannens förtviflade själstillstånd och huru vännen förgäfvos sökte intala honom lugn och tröst, ända tills han en dag lemnade honom en bok ur sitt bibliotek och tog löfte af honom att läsa den. Med glädje fann han huru denna läsning småningom gaf den hårdt pröfvade mannen lugn, återställde hans själfbeherrskning och satte honom i stånd att betrakta lifvet ur en högre synpunkt än den blott individuella. "Och hvilken var denna bok?" frågade vi. "*Wilhelm v. Humboldts Briefe an eine Freundin*" var svaret, och nu följde en karakteristik af detta arbete och dess författare, allt af högsta intresse för oss, som alls icke kände det förra och ej stort mer af den senare, än vi händelsevis inhemtat genom läsningen af några biografiska arbeten öfver hans broder, den namnkunnige *Alexander*.

I tankarne riktande *vår lektyr* med dessa nya skatter, ha vi förlorat tråden af det fortsatta samtalet, då vår uppmärksamhet ånyo väckes af en mer än vanligt ironisk brytning i den gamle gentlemannens röst, i det han säger:

"*Well now! will you believe that after a year or two, the man married again?*" ***) "*Ist's möglich!*" ***) utbrister *brother Thomas*, med en halft vemodig, halft ironisk brytning i rösten. "*Of course he did!*" †) ljuder Amerikanarens hurtiga stämma.

*) "Det var min arme vän, och han hade förlorat sin hustru just samma afton, då han med så stormande förtjusning talade om lyckan att få återse henne."

***) "Nå väl! kunnen J tro att mannen efter ett år eller par gifte sig ånyo."

***) Är det möjligt!

†) Det faller af sig sjelft.

"*Poor dear!*" suckade Mrs B. med en sidoblick utåt matsalen, som antyder att uttrycket gällde mindre polacken än den på matbordet thronande buddingen, som af den goda husmodren var ämnad till *the finishing point of the day*. Hon hade under loppet af berättelsen sjelf dukat bordet och ordnat supéen i nästa rum, och parvis uttågar nu hela sällskapet för att taga plats vid bordet. Under skämt och gamman, förtäres det rykande théet med åtskilliga läckerheter från trädgård och drifhus. Glasen fyllas med ett perlande, lättdrucket vin och skålar föreslås för hvar och en af de fremmande gästerna, beledsagade af skämtsamma tal och avslutade med den öfliga sången: *Hoch sollst du leben!*" En välgångsskål drickes äfven för en viss svensk Tidskrift, sedan den gamle, skarpsynte *gentlemanen*, af en bland gästerna utletat hemligheten af dess tillvaro, och då glasen blifvit tömda, säger värden:

"*In writing your travelling sketches for the review, you'll perhaps give your readers a glimpse also of the old B. and his family?**) Den tillfrågade svarar:

"*Why not, Sir! if I have your kind permission*", **) och den gamle återtager: "*Certainly*." Något tveksamt tillägger gästen: "jag fruktar dock att ej kunna göra Er full rättvisa."

Och på den gamles något förvånade fråga om orsaken dertill, svarar hon:

"Ni vet, att turister, sådana som vi, endast kunna flygtigt skizzera våra intryck eller gifva några svaga konturteckningar af de på ytan mest framstående drag, som för stunden fångslat vår uppmärksamhet. Till djupet hinner sällan vår blick, och de stora och ädla karaktersdrag, hvilkas tillvaro vi instinktmässigt ana under den lekande ytan, — dessa äro allt för heliga att skildras af turistens svaga och flygtiga penna."

Den gamle småler vänligt och räcker den talande handen med en blick, som tydligt tyckes säga: *Well, I understand you!***)* en blick, hvars hjertlighet nu och för framtiden bannlyser all fruktan för missförstånd.

*) Då ni skrifer Era reseskizzer för tidskriften, skall Ni kanhända också låta Era läsare se en skymt af den gamle B. och hans familj.

**) Hvarför icke, Sir, om jag får Ert vänliga tillstånd.

***) Godt! Jag förstår Er.

Men det är sent och vi börja se på klockan; vår vänlige värd har dock ständigt någon ny skål att föreslå och ännu står buddingen — "*poor dear!*" orörd på bordet. Efter det sista *hoch soll sie leben!* uppstår dock ett ögonblicks tystnad, då en af sönerna halfhögt ropar åt mödren, på andra sidan bordet: "*Mother!*" Men hon, inbegripen i ett lifligt samtal med oss, hör icke. "*Mother B!*" Lika fåfängt! Slutligen klingar knifven mot glaset och rösten höjes ånyo: "*Mutter B. werden wir denn kein Pudding haben?*"*).

"O Gott! — *der Pudding!*" utbrister *Mutter B.* och slår ihop händerna, men i detsamma ropas att vagnen väntar och kusken är otålig, hvarför vi lemna buddingen åt sitt öde och under en korus af de hjertligaste *good by!* och *gute Nacht!* uppstiga i vagnen. I det flämtande skenet från dess lykter kunna vi ännu, då vi svänga ut genom porten, uppfånga en sista blick ur *Mutter B:s* strålände öga, en skymt af den gamle *gentlemannens odd smile*, samt konturen af "*brother Thomas*" mörka gestalt, i pittoresk ställning lutad mot verandans balustrad. Och framåt! framåt! bär det ånyo under det vi fåfängt söka samla alla de spridda intryck vi erfarit och slutligen halfsömniga stanna vid hotellet, hvarpå vi skyndsamt begifva oss hvar till sig, för att måhända i drömmen återigen upplefva *En dag i Hamburg.*

Esselde.

STOCKHOLMS FRUNTIMMERS-FÖRENING FÖR BARNAVÅRD

hade den 13 Maj, under ledning af sin stiftarinna och Ord- förande, M:lle Fredrika Bremer, en sammankomst, för hvilken vi här i korthet vilja redogöra.

Vi behöfva ej påminna våra läsare, att ändamålet med denna, hösten år 1853, bildade förening var att uppfostra och draga försorg om de fattiga barn, hvilka, under kolerans härjande i Stockholm den föregående sommaren, genom föräldrars eller anhörigas död, blifvit lemnade värlösa och utan skydd och att förhindra att, dessa skulle komma att öka brottslingar-

---

*) Skola vi då ej få någon budding? ***

nes och de ohjelpigt fallna kvinnornas redan fasansfullt rika antal, likasom fallet var efter 1834 års kolerafarsot.

Efter att i hjertliga ordalag hafva helsat föreningen, samt uttryckt sin glädje öfver att vid hemkomsten till fäderneslandet hafva funnit densamma i fortsatt, väl ordnad verksamhet, frambar Ordföranden sina egna och föreningens tacksägelser till dess nitiska central-komitté, hvilken, efter uppläsande af hrr Revisors berättelse erhöll décharge, hvarpå ordföranden sade sig vilja lemna en kort öfersigt af föreningens verksamhet under de 8 $\frac{1}{2}$ år den existerat. Denna särdeles sakrika och upplysande framställning omfattade en ekonomisk och en moralisk afdelning. Af den förra inhemtades, att föreningens verksamhet yttrat sig, dels i omedelbar vård om de mest värnlösa barnen, hvilka under *skyddsmödrars* tillsyn blifvit öfverlemnade åt välkända fostermödrar att uppfostras, dels i mera tillfällig hjälp åt mödrar eller anhöriga, tills dessa småningom blifvit i stånd att hjälpa sig sjelfva och att utan bidrag af föreningen sörja för de dem tillhöriga barnen; dels ock i att inlösa en del barn på barnhus och i andra uppfostringsanstalter, der de fortfarande esomoftast haft tillsyn af sina skyddsmödrar.

Med tacksamhet nämndes de ädelsinnade män (och särskildt bland dem den affidne Rector Svedbom), hvilka från början så villigt biträdt föreningens qvinliga styrelse och uppställt grunderna till den goda och kloka organisation*), som alltse-dermera betryggat föreningens bestånd och verksamhet. Derpå utvecklades förhållandet mellan föreningens pekuniära tillgångar och det antal barn, som dermed skulle försörjas. Man fann häraf, att af de 700 barn, hvilka vintern 1854 hade anspråk på föreningens omvårdnad (ett antal som dock, genom särskilda anordningar för en del, minskades med 200) nu endast återstå 77 under föreningens *omedelbara* vård, samt att af ett grundkapital af omkring 32,000 rdr rmt ungefär hälften är i behåll. Sedan numera alla dessa barn utgått i tjenster eller yrken, der de blifvit satta i tillfälle att kunna försörja sig sjelfva, har man derföre under så gynnsamma förhållanden anledning att hoppas på ett slutligt, ej så obetydligt öfver-skott af kapitalet, hvilket, enligt Ordförandens förslag, då skulle användas till underhåll åt några få af föreningens skydds-

*) Upptagande en Central-komitté med derunder lydande särskilda församlings-komitéer.

lingar, som i följd af kroppsslyten eller förståndsbrister ej sjelfva anses kunna förvärfva sitt uppehälle.

Ordföranden öfvergick derpå till redogörelsen för den moraliska verksamhet föreningen utvecklat och dess i sanning glädjande resultat tala bäst för sig sjelfva, såsom synes af svaren på de 2:ne frågor, hvilka framställdes till de olika församlingsföreningarne.

På frågan: "*Har något af de föreningen tillhöriga barnen blifvit för brott tilltaladt inför polisen eller satt i straffängelse?*" blef svaret:

I "Nicolai församling: *Intet.* I Clara: *Intet.* I Jacobs *Intet.* I Ad. Fr., Hedv. Eleonora, Kungsholmen, Maria, Katharina: *Intet.* Summa *Intet?*"

"En rätt *vacker* summa i närvarande fall", tillade med ett hjertegodt leende talarinnan.

På frågan: "Kunna de 80 barn, hvilka utgått ur föreningens vård i tjenster och yrken, anses vara i goda vilkor och på rätta vägar?" utföll en sammanställning af alla svaren ungefär sålunda:

"Vi ha med få undantag funnit barnen välartade och haft att glädja oss åt deras tacksamhet. Vi kunna hoppas att de äro på rätta vägar. Deras vilkor, om än icke *goda* i ordets *fulla* bemärkelse, kunna dock i allmänhet anses vara bättre än som blifvit deras lott om föräldrarne lefvat."

Ordföranden slöt sitt vackra och upplysande*) föredrag med en önskan att "den svenska allmänhet, som genom sina frukostiga gåfvor gifvit föreningen så vackra prof på välvilja och förtroende, må lära känna, att den ej svikit detta förtroende, att Stockholms fruntimmersförening för barnen bevisat sig vara en god hushållerska och, så vidt mensklig ofullkomlighet det medgifvit, äfven en *god moder.*"

Vi hafva här, så långt det knappa utrymmet tillåtit, sökt medverka till uppfyllandet af denna önskan, öfvertygade att läsaren skall dela vår glädje öfver de vackra resultat, som utmärkt verksamheten hos en förening, stiftad af en bland vårt fäderneslands ädlaste qvinnor och, under hennes mångåriga frånvaro, med det varmaste, outtröttligaste nit uppehållen af hennes medarbeterskor i det menniskoälskande verket. S.

*) Dem, som skulle vilja läsa Ordförandens tal i dess helhet, hänvisa vi till Aftonbladet för den 22 Maj 1862.